

המוסד לביטוח לאומי

מינהל המחקר והתכנון

קבוצות לעזרה הדדית
לבוגרי הקבוצות הטיפוליות
לגמילה מאלימות במשפחה

מחקר הערכה

**מחקר הערכה של קבוצות לעזרה הדדית
לבוגרי הקבוצות הטיפוליות לגמילה
מאלימות במשפחה**

חוקרת ועורכת הדו"ח - שלומית לוי
חוקרת ראשית - ד"ר אריאלה פרידמן

באוקטובר 1985, פנתה הגב' עפרה קינן, מנהלת המחלקה לשרותים קהילתיים באגף הרווחה של עיריית הרצליה, למוסד לביטוח לאומי בבקשה לחמיכה בפיתוח שרות חדשני לגמילה מאלימות במשפחה.

המוסד, באמצעות היחידה למפעלים מיוחדים, נענה בחיוב ואישר את הבקשה כפרוייקט של האגף לילדים וגמלאות מחליפות שכר בראשותה של הגב' רינה ברקאי. תמיכתו הכספית של המוסד בהפעלתו הנסיונית של הפרוייקט והמעקב המחקרי אחריו החלו בדצמבר 1986.

בשלב הראשון של הפרוייקט, הוכשר צוות בן 9 מנחים, והופעלו 2 הקבוצות הראשונות של טיפול באלימות במשפחה. שלב ראשון זה דווח בפרסום מס' 30 של סידרה זו.

בשלב השני של התכנית סייעה האגודה, בהשתתפות המוסד לביטוח לאומי, לבוגרי הקבוצות הטיפוליות להתארגן לקבוצות לעזרה הדדית במגמה לחזק ולחפנים את ההישגים של הקבוצות הטיפוליות וההשתייכות למסגרת חברתית תומכת. שלב זה דווח בפרסום מס' 41 של סידרה זו.

הדו"ח הנוכחי מתייחס לשלב השלישי של הגמילה (1990-1991) בו הקבוצות לעזרה הדדית אמורות היו להתבסס באופן עצמאי יותר. במקביל, באוקטובר 1990, נבחרה תח-קבוצה של בוגרים ותיקים של התכנית, אשר קיבלה הכשרה מיוחדת לתפקיד החדש של "פעילים". הפעילים הוכנו לתפקידים מיוחדים המקדמים את העבודה של האגודה לגמילה מאלימות במשפחה - אגודה שהוקמה על-ידי פעילי הפרוייקט במהלך התפתחותו.

חודתנו נתונה לגב' עפרה קינן, אשר יזמה את הפרוייקט, ריכזה אותו והקימה מסגרת שאפשרה שיתוף פעולה יעיל בין מספר רב של גורמים אינטראקטיביים למען הפעלת הקבוצות הנסיוניות השונות והדרכתן.

שיתוף הפעולה ומסירות חברי צוות ההיגוי תרמו רבות לפרוייקט.
ראויים לתודה:

גב' עפרה קינן	יושבת ראש הצוות
מר מאיר הרמתי	משרד העבודה והרווחה
מר משה צדוק	משרד העבודה והרווחה
גב' חנה רוזנברג	מלווה מקצועית של הקבוצות לעזרה הדדית
מר משה סנס	מלווה מקצועי של הקבוצות לעזרה הדדית
גב' דורית קופרמן	המח' לשרותים חברתיים, עיריית הרצליה
גב' נעמי פינטון	המוסד לביטוח לאומי

המחקר בוצע על-ידי ד"ר אריאלה פרידמן והגב' שלומית לוי תחת חסותה של היחידה למפעלים מיוחדים במינהל המחקר והתכנון של המוסד לביטוח לאומי, בתמיכתה של הגב' נעמי פינטון, מנהלת היחידה.

לבסוף, תודה לכל הגברים האמיצים והנשים האמיצות, שפעלו כחלוצים בנושא זה, והיו מוכנים לחשוף את עצמם ואת כאבם בניסיון משותף להגיע לאיכות חיים טובה יותר. בלעדיהם לא היתה מתאפשרת פעולה ברוכה זו ולא היו רואים אור דוח"ת המחקר שנערכו בעקבותיה.

במהלך העבודה הנסיונית המדווחת בפרסום זה, הוקמה האגודה לגמילה מאלימות במשפחה, אשר ממשיכה לפתח שירותים בהרצליה והסביבה בתחום חשוב זה. רשויות מקומיות באיזור נהנות גם הן משירותים אלה ומסבסדות את השתתפות אזרחיהן במסגרת טיפולית ייחודית .11

בנוסף, תברי האגודה מדריכים עובדים מקצועיים המעוניינים בכך בכל חלקי הארץ. הם תורמים גם להרחבת המידע והמודעות בציבור על-ידי הרצאות מגוונות בפורומים שונים בהתאם להזמנות.

תקוותנו שפעולותיה של האגודה ישתלבו בהליך לאכיפת החוק למניעת אלימות במשפחה (תשנ"א-1991).

יש לברך על ההתפתחות ולאחל המשך עבודה פורחת לאגודה לגמילה מאלימות במשפחה.

י. תמיר

סמנכ"ל מחקר ותכנון

תוכן העניינים

מבוא

פרק א' - אלימות במשפחה

- אלימות במשפחה, בארץ ובעולם
- מאפייני משפחות אלימות

פרק ב' - מסגרות טיפוליות באלימות בינזוגית

פרק ג' - ליווי מחקרי של קבוצות לעזרה הדדית לבוגרי קבוצות טיפוליות באזור הרצליה

- קבוצות לעזרה הדדית
- נושא המחקר ומטרותיו

שיטה

- מערך המחקר
- אוכלוסיה
- כלי המחקר
- תהליך

תוצאות

- מאפייני הנחקרים
- הערכת הקבוצות לעזרה הדדית
- הערכת השגתן של המטרות
- הערכת השפעותיה של קבוצת הפעילים

דיון וסיכום

מקורות

נספחים

- נספח 1: שאלון, שלב א'
- נספח 2: שאלון, שלב ב'
- נספח 3: ערכי t שנתקבלו בהשוואת הערכות המשתתפים את תרומת הקל"ה
- נספח 4: תכנית הסזינה לפעילים

תמצית

הקבוצות לעזרה הדדית, הפועלות באזור הרצליה, ואשר מיועדות לבוגרי הקבוצות הטיפוליות לגמילה מאלימות, הינן נושא מחקר זה. קבוצות אלו הוערכו על פי שלושה צירים מרכזיים:

- א. פעילותן כ"קבוצות לעזרה הדדית"
- ב. מידת השגתן של המטרות שלשמן הוקמו
- ג. הערכת תפקודה והשפעתה של תת-קבוצה של פעילים שהוקמה מקרב חברי הקבוצות.

משחתפי הקבוצות (וחלק מבני זוגם) רואינו פעמיים, בפער של כחצי שנה בין הראיונות. הממצאים העיקריים שהתקבלו:

- א. הקבוצות פועלות באופן עצמאי למדי, תוך סיוע של מלווים מקצועיים. הן נתפסות בעיני חבריהן כמסגרת להשתייכות ולתמיכה רגשית, וכמקור לחרומה אישית רבה.
- ב. הצרכים הדיפרנציאליים של הגברים והנשים השפיעו על מאפייני פעילותן של הקבוצות. בקבוצת הגברים ניתן דגש לביסוסה של רשת חברתית, ובקבוצת הנשים הושם הדגש על החזקות אישית של המשתתפות (באמצעות החמיכה ההדדית).
- ג. חלה הפחתה בשיעורי האלימות (הפיזית, בעיקר) יחסית לתקופה שלפני ההשתתפות בסדנאות הגמילה. הפחתה מתונה יותר חלה בשיעורי האלימות המילולית והפסיכולוגית (ולעיתים אף חלה הגברה).

משחתפי הקבוצות העריכו את חרומת הקבוצה לשינויים אלה כמתונה.

- ד. חל שיפור באיכות הרגשתם הכללית של חברי הקבוצות, במהלך קשריהם עם האגודה ותברותם בקל"ה. התברות בקל"ה איפשרה להם להתנסות ולהטמיע כלים שנרכשו בסדנאות הגמילה, ולהשיג תחושות שליטה בחייהם.
- ה. חלה עליה במעורבותם התברתית של המשתתפים, בשביעות רצונם ממנה, וברצון להמשיך ולפתח קשרים חברתיים.

במרבית המשפחות חלו שינויים בקשריהן עם משפחות המוצא שלהם (בד"כ החלשתם של קשרים אלו).

קיימים הבדלים בדפוסי מעורבותם התברתית של הגברים ושל הנשים.

- ו. מרבית חברי הקבוצות אופיינו במוטיבציה רבה להצטרף לתת-קבוצה של הפעילים, ובתחושה כי הם מסוגלים לעזור למשפחות אחרות הסובלות מאלימות. במהלך סדנת ההכשרה באו לביטוי היבטים רגשיים הכרוכים בפעילות, בצד רכישת המיומנויות. פעילותה המצומצמת של תת-קבוצה במהלך תקופת המחקר לא גרמה להשפעה ניכרת על הקבוצות.

דיון בממצאים שהתקבלו, ובהתאמתו של אופן פעילותן של הקבוצות למאפייני אוכלוסיית המשתתפים מוצג בחלקו האחרון של הדו"ח.

מבוא

- פרק המבוא בדו"ח זה יחלק ל-3 חלקים עיקריים:
- א. חופעת האלימות הבינזוגית, ומאפייניהם הבולטים של משפחות אלימות.
 - ב. סקירת מסגרות טיפוליות שפותחו בארץ לצורך התמודדות עם בעיית האלימות הבינזוגית.
 - ג. סקירת סיפרות העוסקת בקבוצות לעזרה הדדית, ותאור נושא המחקר ומטרותיו.

* * *

פרק א' - האלימות הבינזוגית

מאפייני התופעה

האלימות במשפחה בכלל, והאלימות הבינזוגית בפרט, אינן תופעות חדשות. הנורמות התרבותיות המאפשרות, או אף מחייבות, אלימות של הגבר כלפי אשתו הינן קדומות ביותר. חוקי הנישואין שרווחו במשך מאות שנים פרטו והגדירו את התנאים בהם מותר (או אף מצוה) השימוש בכח כלפי האשה. שינויים של חוקים אלו (ולעיתים - איסור מפורש על השימוש בכח) לא הביא להפסקת האלימות הבינזוגית, ותופעה זו רווחת עדיין בחברות רבות.

ההערכות ביחס לשיעור המשפחות בהן קיימת אלימות כלפי האשה הינן מגוונות ביותר. מרבית המחקרים מסתמכים על נתונים של רשויות רווחה, משטרה או בתי חולים. שיעורי האלימות המדווחים נעים בין 3% (Scott, 1974), ל-16% (O'brien, 1971), ואף ל-50% (Hilberman & Munson, 1977-78) מהזוגות. ראוי לציין את מגבלתם העיקרית של נתונים אלו, הנובעת מהסתמכותם על מידגמים של "אוכלוסיות מטופלות", שאינם מייצגים בהכרח. עם זאת גם המחקרים שדגמו אוכלוסיות כלליות אינם מספקים נתונים חד-משמעיים. שיעורי הזוגות שדיווחו על אלימות נעים בין 5.3% במחקרם של Straus ועמיתיו (1980), ל-16% במחקרם של Hornung ועמיתיה (1981).

גם בארץ חלוקות הדעות ביחס למספרן של המשפחות בהן קיימת אלימות בינזוגית. המספרים נעים בין 30 אלף משפחות ל-100 אלף משפחות (לב-ארי, 1986), או אף 120 אלף (רזניק, 1980).

מקובל לראות באלימות תוצר של תחושות איום ותסכול אותן חשים הגברים באלימים, בעקבות ארועי לחץ ומשבר (כגון: לחצים בעבודה, פיטורים, מצוקה כלכלית, מחלוקות בין בני הזוג, קינאה ועוד).

המחקרים שבחנו את מאפייניהם של ארועים שקדמו להתפרצות האלימה, אכן מספקים תמיכה מסוימת לתפיסה זו (Ball, 1977; Browne, 1985; Gelles, 1972; Gils-Sims, 1983; Star; Walker, 1978; Koslof, 1984; Painter & Dutton, 1985; 1979).

Whitehurst, 1974). עם זאת, לא ניתן לראות בלחץ ובתסכול גורמים בלעדיים לאלימות, מאחר שהם מאפיינים גם משפחות רבות בהן אין אלימות. גורם מרכזי נוסף הינו, לדעת Browne (1985) - "הבחירה והנכונות להשתמש באלימות כתגובה". כלומר, לחפיסת עולמו של הגבר האלים, לתפיסתו הסובייקטיבית את הארועים שבסביבתו, ולדפוסי התקשורת שרכש במהלך חייו, יש השפעה ניכרת על הבחירה להשתמש באלימות באותם מצבים. קיימים ממצאים המצביעים על כך שככל שנמשכת האלימות יש פחות ארועי לחץ המקדימים התפרצויות אלימות, ושהתפרצויות אלו הופכות לפחות ניתנות לחיזוי (Giles-Sims, 1983; Walker, 1979). ממצאים אלו תומכים בגישה הרואה באלימות תוצר משולב של גורמים חיצוניים ופנימיים כאחת.

מאפייניהן של משפחות אלימות

אחת השאלות הרלבנטיות לבחירתה של דרך ההתמודדות עם האלימות במשפחה, מתייחסת למאפיינים של בני הזוג ושל היחידה המשפחתית הכוללת. רלבנטיות זו נובעת מהתפיסה הרואה באלימות תוצר של גורמים מגוונים, וביניהם הבעיות והקשיים הקשורים במאפייניהם של זוגות אלו. להלן יפורטו מימצאים עיקריים ביחס למאפיינים של בני הזוג במשפחות אלימות.

1. מאפייני נשים מוכות

א. משפחות המוצא - משפחות המוצא של רבות מהנשים המוכות מאופיינות באוירה של משמעת חמורה ושליטה של ביטוי רגשי (זבעיקר רגשי כעס), הענשה גופנית שכיחה ולעיתים - גם אלימות (Ball, 1977; Gelles, 1976; Walker, 1979, 1983). גם משפחות שלא אופיינו באלימות דומות למשפחות האלימות בחינוך השמרני לבנות, יצירתה של תחושת תלות באב (או בבעל, המחליף אותו), ואי-פיתוחם של כשרים שיאפשרו לנשים להסתדר בכוחות עצמן (Walker, 1979).

ב. מאפיינים פסיכולוגיים בולטים -

1. הערכה עצמית נמוכה, תחושות חוסר-ישע ותלות (Ball, 1977; Walker, 1979).
2. זהירות והימנעות מביטוי רגשי, נטייה להדחיק רגשות כעס ותסכול (Star 1978, 1979).
3. חוסר שקט וחרדה, ולעיתים אף סימפטומים פסיכוסומטיים (Walker 1979; Star, 1978).

ג. עמדות ביחס לנישואין - רבות מהנשים המוכות מציגות תפיסות מסורתיות ביחס לנישואין, ורואות בגבר את ראש המשפחה הזכאי למעמד דומיננטי (Star ועמיתיו, 1979; Walker, 1979).

2. מאפייני גברים אלימים

א. משפחות המוצא - רבים מהגברים האלימים גדלו במשפחות לא-יציבות, כשלעיתים נעדר אחד ההורים (או שניהם). במקרים רבים, משפחות אלו אופיינו בגילוי אלימות ובאירח משמעת חמורה (Ball, 1977; Walker, 1979, 1983). גם במשפחות שלא אופיינו באלימות פיזית, היו במקרים רבים גילויי זלזול וחוסר כבוד כלפי נשים (Walker, 1979).

ב. מאפיינים פסיכולוגיים בולטים -

1. הערכה עצמית נמוכה, ביישנות, חוסר בטחון עצמי (Snell ועמיתיו, 1964; Walker, 1981, 1983).

2. צורך גבוה בשליטה - הן על עצמם והן על סביבתם (Gondolf, 1985). צורך זה בא לביטוי בין היתר, בשלילה ובהדחקה של חחושות ורגשות ומביא גם לחוסר רגישות לסימני כעס.

3. קושי במימדי האסרטיביות הקשורים בביטוי של צרכים ורגשות באופן ישיר וחברתי (Maivro ועמיתיו, 1986).

ג. עמדות ביחס לנישואין - מרביתם מחזיקים בעמדות סטריאוטיפיות ומצדדים בהפרדת תפקידים מסורתית-נוקשה במסגרת הנישואין, ובמבנה-כוח שבו יש דומיננטיות גברית מובהקת (Coleman, 1980; Gondolf, 1985; Walker, 1979, 1981).

3. מאפייני המשפחות האלימות

א. מעמד חברתי כלכלי - אף שחופעת האלימות הבינזוגית מתקיימת בכל רבדי האוכלוסיה, נראה כי היא נפוצה יותר (או לפחות - גלויה יותר לגופים המטפלים) ברבדים כלכליים-חברתיים הנמוכים והבינוניים (Hilberman & Munson, 1977-78; Gelles, 1972).

ב. קשרים חברתיים וקהילתיים - מרבית המשפחות המאופיינות באלימות מבודדות מסביבתן החברתית, ומנותקות מגורמים קהילתיים (Gelles, 1972; Hilberman & Munson, 1977-78). גם במקרים בהם קדם הבידוד החברתי להתרחשותה של האלימות, היא תורמת להעצמתו, מכיוון שבני הזוג נמנעים ממפגשים חברתיים כדי ש"סוד המשפחה" לא יתגלה.

פרק ב' - מטגרות טיפוליות באלימות בינזוגית

בדומה למדינות מערביות אחרות, אופיינה במשך שנים רבות התייחסותן של הרשויות התברתיות השונות לבעיית האלימות בחשש ובנסיונות להכחשה ולהתעלמות. רק בסוף שנות ה-70 החל הנושא לקבל הד ציבורי כלשהו.

המטגרות הטיפוליות הראשונות שהוקמו בארץ, לצורך טיפול בבעיית האלימות הבינזוגית, היו המקלטים לנשים מוכות. בתחילת שנות ה-80 הוקמו מקלטים בהרצליה ובחיפה, ובשלב מאוחר יותר הוקם מקלט נוסף באשדוד.

התפיסה המרכזית שעומדת בבסיס הקמתם של מקלטים, הינה מתן עזרה ראשונה בעת משבר, לקרבן האלימות. המקלט נועד לספק מענה לקושי שבו נתקלות נשים רבות במהלך התפרצות האלימות: לאן ללכת? (קושי זה מנע מהן את הבריחה הממשית מהגבר). אף שיש נשים השוהות במקלטים במשך חודשים ארוכים (מכיון שלא נמצא להן פתרון דיור אחר), הרי שמרביתן נוהגות לעזוב אותם לאחר פרקי זמן קצרים.

תפיסה דומה עומדת בבסיס הפעלתו של "הקו החם", המופעל על-ידי ארגון וי"צ. קו טלפון זה (שמספרו מופיע בעיתונות במדור בו מתפרסמים מספרי טלפון לשעת חירום), מיועד לספק מידע ותמיכה לנשים מוכות במצוקה.

מטגרת טיפולית נוספת הוקמה על-ידי ארגון נעמ"ת: "המרכז למניעת אלימות במשפחה". מרכז זה מטפל בסוגים שונים של אלימות במשפחה, כשגם במקרה זה - בדרך כלל הפונים העיקריים הינם הקרבנות לאלימות (או אחרים, אך לא מבצעה). השירותים אותם מספק המרכז לנשים הסובלות מאלימות הינם מגוונים: מתן מידע, הפניה לטיפול נפשי, השתתפות בקבוצות תמיכה, הפניה למקלטים לנשים מוכות, סיוע משפטי, סיוע ותווך למול רשויות תברתיות שונות (עובדי רווחה, משטרה, וכדומה). אף כי מרכז זה מכוון עצמו לפעילות מול בני הזוג (כולל הפעלתן של קבוצות תמיכה לבני שני המינים), הרי שעיקר הפניות אליו מגיעות מנשים, ובהן מתרכז עיקר הטיפול. כמו כן, מזוהה מרכז זה עם ארגון נעמ"ת, ונחפס במקרים רבים כפועל "למען הנשים".

החל משנת 1985 החלה בהרצליה (ובאיזור השרון) פעילות שמטרתה גמילה מאלימות.

במהלך התקופה שבין 1985 ל-1990, פותחו בהרצליה שתי מיסגרות טיפוליות:

א. סדנאות טיפוליות, לגברים ולנשים. בסדנאות אלו למדו המשתתפים לאבחן בעצמם סימנים המעידים על עלייה במתח, טכניקות לשליטה בכעס, מיומנויות תקשורת, ולהגביר את יכולתם לתבין ולכבד צרכיהם של בני זוג (סגל, פינטון ועובדיה, 1989). מיסגרת טיפולית זו ממשיכה לפעול, ואף התרחבה לאזורים אחרים בארץ.

ב. קבוצות לעזרה הדדית, לגברים ולנשים (בנפרד). להקמתן של קבוצות אלו היו שלוש מטרות עיקריות -

1. שימור זחיזוק של הפסקת האלימות הפיזית, והפחתתן של האלימות המילולית והפסיכולוגית.

2. הפחתת הבידוד החברתי שבו שרריות המשפחות של בוגרי הסדנאות, באמצעות ההשתייכות לקבוצות לעזרה הדדית והפעילות במסגרתן.
3. הגברת מעורבותם החברתית-קהילתית של בוגרי הסדנאות, והקמת עתודת פעילים מביניהם, שיפעלו בחוץ מניעת האלימות המשפחתית והגמילה ממנה.

ייחודו של פרוייקט זה וראשוניותו, נובעים ממספר גורמים:

- א. הפעילות מבוססת על השתתפותם של שני בני הזוג, תוך חפיסת שניהם כאחראים לאלימות ולהפסקתה. בניגוד למסגרות טיפוליות אחרות שהוזכרו, המתמקדות בהגשת עזרה ראשונה לנשים, או מזוהות עם ארגוני נשים, פרוייקט זה אינו קשור לארגון נשים כלשהו, ומציב את היחידה הזוגית השלמה במוקד הפעילות. שני בני הזוג משתתפים בפעילות (או בחלקה) באופן וולונטרי מתוך מגמה משותפת להפסיק את האלימות.
- ב. מאפיין מרכזי חשוב בפעילות הינו שילוב של הפונים במסגרת הקהילה. אין נסיון לבודד את אחד מבני הזוג (בדומה למקלטים), או להוציאו משגרת חייו. המגמה היא להגביר את מעורבותם של בני הזוג בקהילתם.
- ג. בפעילותו של פרוייקט זה קיימים, זה בצד זה, היבטים טיפוליים ומניעתיים. פעילות הגמילה מאלימות אמנם מיועדת לטפל בסימפטומים התנהגותיים קיימים (האלימות). עם זאת חלק מהפעילות בפרוייקט מיועדת גם למניעתה של אלימות עתידית: הן באמצעות הקנייתם של כלים לשליטה עצמית ולתקשורת בינאישית טובה יותר, והן באמצעות הפחתתו של הבידוד החברתי המשמר ומעצים את גילויי האלימות.

פרק ג' - ליווי מחקרי של קבוצות לעזרה הדדית, לבוגרי קבוצות טיפוליות לגמילה מאלימות, באזור הרצליה.

קבוצות לעזרה הדדית

הגדרה - מבין ההגדרות הרבות לקבוצות לעזרה הדדית המופיעות בסיפרות, מקובלת מאד הגדרתם של Katz & Bender (1976): "קבוצות לעזרה הדדית הינן יחידות חברתיות וולונטריות בעלות מבנה קבוצתי, שנוסדו למטרות של עזרה הדדית ולשם השגחה של מטרה ספציפית. בדרך כלל נוצרות קבוצות אלו על ידי עמיתים שחברו יחדיו לשם סיוע הדדי, לסיפוקו של צורך משותף, כדי להתגבר על מכשול משותף, או על בעיה מטרידה בחייהם - וכל זאת, כדי להביא לשינוי חברתי או אישי רצוי. יוזמיהן של הקבוצות הללו, והחברים בהן, סוברים כי צרכיהם אינם יכולים להתמלא באמצעות השרותים החברתיים הקיימים".

מאפיינים - למרות ההבדלים הרבים שבין הקבוצות השונות הפועלות במתכונת זו, ניתן להצביע על מספר מאפיינים מרכזיים, המשותפים למרבית הקבוצות לעזרה הדדית (Borman, 1979; Gartner & Reissman, 1977; Katz & Bender, 1976):

1. הקבוצות מספקות סיוע חומרי ותמיכה רגשית כאחת. הסיוע מוצע לחברים באופן ישיר, פנים אל פנים, וללא תשלום.
2. במקרים רבים, מכוונות קבוצות אלו על-ידי אידאולוגיה וערכים משותפים.
3. הניהול והשליטה בקבוצה הינם עצמיים, ומודגשת סולידריות בין העמיתים, ולא שליטה הירארכית. עקב כך, קיימת בדרך כלל העדפה לשליטה-בקרה המבוססת על קונצנזוס ולא על כפייה.
4. לעיתים, קיים קוד של אמונות ונוהגים, הכולל נוהלים לניהול הפגישות, דרישות מקדימות ממצטרפים חדשים, וטכניקות להתמודדות עם נשירה של משתתפים.
5. בהקמתן של הקבוצות מעורבים לפעמים גם אנשי מקצוע מדיסיפלינות שונות. תפקודם מאופיין במגמה לסגת לתפקידים פריפריאליים ולעמדת תמיכה.
6. בדרך-כלל, חשים חברי הקבוצה חסרי אונים, ונחוצה להם קבוצה להשתייכות ולהתייחסות, שתהווה בסיס לפעולה ומקום להתחזקות אישית.

טיפולוגיה - המגוון הרחב של הקבוצות לעזרה הדדית הוביל לנסיונות רבים לסווגן. להלן יוצגו שתיים מהטיפולוגיות, שנראו רלבנטיות ביותר לקבוצות שעליהן נסוב מחקר זה:

1. סווג המתייחס למטרה המרכזית של הקבוצה. Levy (1976) מציע לסווג את הקבוצות לעזרה הדדית לארבעה סוגים -
 - א. קבוצות המתרכזות בשינוי התנהגות, ומטרתן היא לחרום לשליטה התנהגותית טובה יותר של חבריהן (כגון קבוצות לגמילה מעישון או התמכרויות אחרות).
 - ב. קבוצות המתרכזות בשינוי יכולתם של חבריהם להתמודד עם בעיות ולחצים הנובעים ממצבם האובייקטיבי. מטרתן של קבוצות אלו היא להפחית את דחקם של החברים באמצעות תמיכה הדדית ושיתוף בעצות ודרכים להתמודדות (כגון קבוצות קשישים, אלמנות, הורים לילדים חולים, וכו').
 - ג. קבוצות המתרכזות בשינוי מעמדם החברתי של חבריהן, שהוגדרו כסוטים על-ידי החברה או המופלים על ידה מסיבה כלשהי. מטרתן של קבוצות אלו היא להגביר את הערכתם העצמית של חבריהן ולהעלות את ערכם בעיני הציבור (כגון קבוצות הומוסקסואלים, בני עדות אחרות מסוימות וכו').
 - ד. קבוצות המתרכזות בהגשמה עצמית, ומטרתן היא לחרום לצמיחה אישית ולאפקטיביות רבה יותר של חבריהן בחייהם.

2. סווג המתייחס לקהל היעד העיקרי של הקבוצה. Goodman ו-Richardson (1983) מבחינות בשני סוגים עיקריים:
 - א. קבוצות המספקות שרותים לחבריהן, כהשכלה, שינוי עמדות, הקניית מיומנויות להתמודדות, תמיכה ועידוד, וכדומה.

ב. קבוצות המתרכזות בקידום של שינויים חברתיים, באמצעות שתדלנות, השגת משאבים למחקר ולהקמתם של גופים חברתיים-טיפוליים, שינוי עמדות בציבור וכדומה.

מגבלתם העיקרית של הסיווגים השונים היא, לדעת Richardson ו-Goodman (1983), חוסר יכולתם להבחין בצורה חד-משמעית בין קבוצות שונות. הסיבה העיקרית לכך, לדעתן, היא ש"אחד המאפיינים המשמעותיים ביותר של ארגונים כאלו הינו יכולתם לבצע מספר תפקודים בו זמנית" (הדגשה במקור). יעיל יותר, לפיכך, לבחון מהם התפקודים שאותן ממלאות הקבוצות לעזרה הדדית עבור חבריהם. חוקרות אלו מצביעות על חמישה תפקודים בסיסיים, היכולים להתממש - כולם או חלקם - בו זמנית בכל קבוצה:

- א. תמיכה רגשית - התפקוד האוניברסלי והשכיח ביותר של קבוצות כאלה.
- ב. פעילות חברתית - במהלך הפגישות ומחוצה להן.
- ג. פעילות קהילתית ושתדלנות - כדי להביא לשינויים חברתיים וקהילתיים.
- ד. מתן מידע ועצה - לשם התמודדות טובה יותר עם בעיות (אם על ידי החלפת מידע או על ידי הפניית החברים למקורות מידע חיצוניים).
- ה. שרותים לסיוע ממשי - החל משרותים לא-פורמליים (כעזרה בשמרטפות) וכלה בהקמת גופי עזרה מובנים.

נושא המחקר ומטרותיו

מחקר זה מלווה את השלב השלישי בפיתוחה של המסגרת הטיפולית שפותחה באזור הרצליה, ואשר תוארה בפרק ב' של דו"ח זה. נושא המחקר הינו הקבוצות לעזרה הדדית, לבוגרי הקבוצות הטיפוליות לגמילה מאלימות הפועלות באזור הרצליה.

המחקר ליווה את הפרוייקט במשך שנה - מספטמבר 1990 עד אוגוסט 1991.

במשך תקופת המחקר (ספטמבר 1990 עד אוגוסט 1991) גובשה קבוצה בת שנים-עשר פעילים, מבין חברי הקבוצות. קבוצה זו השתתפה בסדנה בת שמונה מפגשים, שנועדה להכשירם לתפקיד הפעילים. קבוצה זו הייתה צריכה להתחיל בפעילותה במחציתה השנייה של שנת המחקר. עקב מלחמת המפרץ (ינואר 1991 עד מרץ 1991) ומסיבות תקציביות, לא החלה פעילות מסודרת של קבוצת הפעילים.

בחודש מאי 1991 השתנה אופן פעולתה של קבוצת העזרה ההדדית של הנשים. קבוצה זו החלה להפגש רק אחת לחודש. קבוצת הגברים המשיכה בפעילותה במשך כל תקופת המחקר, בליווי של המלווה המקצועי.

מטרת מחקר זה הינה הערכת הקבוצות לעזרה הדדית, תוך התייחסות לשלושה צירים מרכזיים:

א. הערכת הקבוצה כ"קבוצה לעזרה הדדית" - המידה בה פועלות הקבוצות כ"קבוצות לעזרה הדדית" מבחינה אופני תפקודן, מקומם של המלווים המקצועיים, תפקודם של בעלי התפקידים בקבוצות, השפעותיהן של הקבוצות על חבריהם, והקשרים שבין קבוצות הגברים והנשים.
הערכת התאמתו של מודל פעילות קבוצתי זה למאפייניה היחודיים של אוכלוסייה זו - גברים מכים ונשים מוכות שסיימו סדנאות לגמילה מאלימות.

ב. הערכה של השגת המטרות לשמן הוקמו הקבוצות - מידת שימורם וחיזוקם של השינויים ההתנהגותיים והרגשיים שהושגו בסדנאות הטיפוליות, המידה בה מהוות הקבוצות לעזרה הדדית אמצעי להפחתתו של הבידוד החברתי, ומידת מעורבתם החברתית והקהילתית של חברי הקבוצות בכלל ועתודת הפעילים בפרט.

ג. הערכת תפקודה של תת-קבוצה של הפעילים - השפעת ההשתייכות לתת-קבוצה זו על תפיסתם העצמית של משתתפיה ועל דפוסי האלימות, השפעת קיומה של תת-קבוצה פורמלית על תפקודן של קבוצות-האם, יחסי הגומלין בין פעילותם של הפעילים מחוץ לקבוצה ובתוכה.

במחקר זה אומצה גישתן של Goodman ו-Richardson (1983), המתמקדת בתפקודים הבסיסיים אותם יכולה קבוצה לעזרה הדדית למלא. בנוסף לחמשת התפקודים שהוצעו על-ידי חוקרות אלו (תמיכה רגשית, פעילות חברתית, פעילות קהילתית ושדלנות, מתן ידע, סיוע ממשתי), נחקר תפקוד נוסף - חיזוקו של השינוי ההתנהגותי שהושג בסדנה לגמילה.

שיטה

מערך המחקר

עקב ראשוניותן של הקבוצות לעזרה הדדית עבור אוכלוסיה זו, וחוסר היכולת להשוות את אופני פעילותן למודל ידוע כלשהו, מתרכז המחקר בהיבט התאורי ואינו מציב השערות יחודיות.

כמו כן, למרות שאיסוף הנתונים (באמצעות ראיונות ותצפיות) התבצע בשני מועדים, אין כוונה להתייחס אל מועדים אלו כאל שלבים של "לפני" ו"אחרי" התערבות טיפולית או מחקרית כלשהי. באם קיימח התייחסות לשינויים שחלו בין שני המועדים, הרי שהיא תיאורית בעיקרה ואינה נגזרת מהשערה כלשהי.

אוכלוסיה

אוכלוסיית המחקר המיועדת הייתה משתתפי הקבוצה לעזרה הדדית (קל"ה), ובני זוגם (בתנאי שחיים ביחד), סה"כ 27 איש (13 גברים ו-14 נשים). עם זאת, בפועל מנחה אוכלוסיית המחקר פחות נחקרים:

א. בשלב הראשון של המחקר, רואיינו 23 נחקרים בלבד (10 גברים ו-13 נשים). ארבעה נחקרים לא רואיינו מהסיבות הבאות:

1. את בעלה של אחת ממשתתפות קל"ה (שאינו חבר קל"ה בעצמו) לא היה ניתן להשיג במשך כחודש ימים של פניות חוזרות ונישנות.
2. בעלה של משתתפת אחרת בקל"ה (שאף הוא אינו חבר קל"ה בעצמו) לא רואיין עקב בקשת אשתו.
3. אחד מהמשתתפים בקל"ה ואשתו לא רואיינו, לבקשת המלווה המקצועי של הקבוצה (עקב המצב המסויים - טרדות כלכליות ואחרות - של אותה משפחה בתקופת הראיונות).

23 הנחקרים שרואיינו בשלב הראשון התפלגו באופן הבא: 19 מהם (9 גברים ו-10 נשים) הינם חברי קל"ה, והשאר בני/בנות זוגם. בלוח 1 מוצגת התפלגות הנחקרים שרואיינו בשלב הראשון על פי מצבם המשפחתי (בודדים או נשואים) ועל פי תברותם בקל"ה.

לוח 1: התפלגות הנחקרים שרואיינו בשלב הראשון על-פי מצבם המשפחתי ותכרות בקל"ה

לא חברי קל"ה	חברי קל"ה	
-	10=2x5	זוגות ששניהם בקל"ה
3	3	זוגות שרק הבעל בקל"ה
1*	3	זוגות שרק האשה בקל"ה
-	1	בודדים חברי קל"ה: גברים
-	2	בודדות חברי קל"ה: נשים
	19	סה"כ

* כפי שצויין, 2 בעלים של משתתפות קל"ה לא רואיינו.

ב. בשלב השני היו צריכים להתראיין רק חברי קל"ה (19 נחקרים). בפועל רואיינו רק 17 מהם (7 גברים ו-10 נשים). שני גברים לא רואיינו, מאחר שלא ניתן היה להשיגם או שלא הגיעו לפגישות שנקבעו לצורך הראיון.

כלי המחקר

בכל אחד משלבי המחקר נעשה שימוש בכלי מחקרי נפרד. לצורך הראיונות שהתקיימו בשלב הראשון פותח שאלון, המכיל ארבעה חלקים (ראה נספח 1):

- א. פרטים אישיים.
- ב. התייחסות לתרומחה של הקל"ה למילויים של התפקודים שהוצגו על-ידי Richardson ו-Goodman (1983), ולחזיון של השינוי ההתנהגותי. כמו כן, התבקשו הנחקרים להתייחס לקל"ה באופן כללי, לאופן תפקודם של המלווים המקצועיים, להקמת קבוצת הפעילים, וליחסו/ה של בן/בת הזוג להשתתפותו של הנחקר בקל"ה.
- ג. הערכת האלימות העכשווית ובהשוואה לעבר. חלק זה מתבסס על שאלון Conflict Tactics Scales (נוסח N), שפותח על-ידי Straus (1979).
- ד. הערכת הפעילות החברתית והקהילתית העכשווית ובהשוואה לעבר. חלק זה מתייחס לחמישה היבטים - פעילות חברתית, קשר עם משפחות המוצא, מעורבות בפעילויות חברתיות וקהילתיות, קשר אינטימי עם אדם נוסף, ושביעות רצון מהקשרים החברתיים והמשפחתיים.

לצורך הראיונות שהתקיימו בשלב השני פותח שאלון נוסף, המכיל שלושה חלקים (ראה נספח 2):

- א. ברור השינויים שחלו מאז הראיון הקודם במצבם התעסוקתי, החברתי, והמשפחתי של הנחקרים.
- ב. התייחסות לתפקודה של תת-הקבוצה של הפעילים והשפעתה של הקל"ה.
- ג. התייחסות להרגשה הכוללת של הנחקרים, במועדים שונים (בעבר, בהווה, ובעתיד).

תהליך

המחקר כלל שני שלבים עיקריים, שבכל אחד מהם:

- א. הנחקרים רואיינו בראיון מובנה-למחצה, שהתבסס על כלי המחקר התואם את השלב. סדר הראיונות בשלב הראשון היה כדלהלן: המשתתפים בתת-הקבוצה של הפעילים, חברי וחברות הקל"ה, בני/בנות הזוג של חברי קל"ה שאינם חברים בעצמם בקל"ה. בשלב השני - רואיינו רק חברי קל"ה (כשלא הייתה הקדמה בראיונות של ממשתפי תת-הקבוצה של הפעילים).
- השימוש בשיטה של ראיון מובנה-למחצה נועד לאפשר בדיקה שיטתית של משחנים מסויימים, וחשיפתו של מידע נוסף המתייחס לתחושותיהם ועמדותיהם של הנחקרים, שלא היה נחשף אולי באמצעות שאלון סגור.
- הראיונות התקיימו עם כל נחקר בנפרד, בזמן ובמקום הנוחים לו (בדרך כלל התקיימו הראיונות בביתו או בבית-קפה). משך הראיונות היה בין 60 ל-120 דקות, כשבדרך כלל היו הראיונות עם הנשים ארוכים יותר.
- בתחילת כל ראיון הוצגה לנחקרים מטרת המחקר (הערכה של אופן פעילותן של הקבוצות, ולימוד מאפייניהן ותרומותיהן), והובטחה סודיות מלאה על כל הנאמר. במהלך הראיון הוזמנו הנחקרים להביע מחשבותיהם ורגשותיהם ביחס לשאלות או ביחס לכל נושא אחר שנראה להם קשור אליהן.
- תשובותיהן לשאלון, והתייחסויותיהם הכלליות הנוספות, נרשמו כולן במהלך הראיון. בחום כל ראיון הובהרו שאלות נוספות לפי הצורך.
- לאחר הראיונות נרשמה גם התרשמותה הכללית של החוקרת ממהלך הראיון, שהוותה גם היא בסיס לדו"ח זה.

- ב. פגישות (אחת או יותר) עם המלווים המקצועיים של הקבוצות. בפגישות אלו נאסף מידע על מטרות הקבוצות, אופן הקמתן, מהלך העניינים העיקרי במשך תקופת המחקר והתקופה שקדמה לו, והתכניות הצפויות.

השלב הראשון כלל גם:

- א. תצפיות בקבוצת הנשים ובקבוצת הגברים.
- ב. צפייה בשבעה מתוך שמונת המפגשים של הסדנה שהועברו לפעילים.

תוצאות

בפרק זה יוצגו הממצאים שנתקבלו בשני שלבי המחקר. הפרק מתחלק לארבעה חלקים עיקריים, על פי הנושאים להם מחייחסים הממצאים:

- א. ממצאים המחייחים למאפייני הנחקרים:
גיל, ארץ מוצא, משך הנישואין ומספר הילדים, השכלה, עיסוק ומקצוע, רמת-חיים.
- ב. ממצאים המחייחים להערכת הקבוצות כ"קבוצות לעזרה הדדית".
הערכה זו נעשתה על-פי שלושה היבטים:
 1. מאפייני פעילותן של הקבוצות.
 2. הערכת חברי הקבוצות את תרומתן.
 3. מקומם ותפקודם של המלווים המקצועיים.
- ג. ממצאים המחייחים להערכה של השגת המטרות לשמן הוקמו הקבוצות.
הערכה זו נעשתה על-פי שלושה היבטים:
 1. שינויים התנהגותיים בתחום האלימות.
 2. שינויים רגשיים עליהם דיווחו המשתתפים בקבוצות.
 3. הפחתת הבידוד התברתי של הנחקרים.
- ד. ממצאים המחייחים להערכת תפקודה והשפעותיה של חת-הקבוצה של הפעילים.
הערכה זו נעשתה על פי ארבעה היבטים:
 1. המידע ביחס למהלך הקמתה ופעילותה של הקבוצה.
 2. התייחסותם של הנחקרים לנושא לפני תחילת הפעילות.
 3. סדנת ההכשרה לפעילים (תכנים ומפאייני פעילות).
 4. השפעות הקמתה של הקבוצה על הקל"ה.

בסופו של כל אחד מארבעת החלקים ינתן סיכום קצר של הממצאים המוצגים בו.

א. מאפייני הנחקרים

1. גיל: גילאי הנחקרים נעו בין 27 ל-45 שנים, כשהגיל הממוצע של הנחקרים היה 36.79 שנים (סטיית התקן: 4.76 שנים).
2. ארץ מוצא: כשני שלישים (65.2%) מהנחקרים היו ילידי הארץ. עם זאת, במרבית המקרים, הוריהם הינם ילידי ארצות זרות: רק 8.7% מהאבות ו-13% של האמהות של הנחקרים היו גם הם ילידי הארץ. בלוח 2 מפורטת התפלגות הנחקרים על פי ארץ המוצא שלהם ושל הוריהם.

**לוח 2: התפלגות הנחקרים על פי ארץ מוצאם
ארץ מוצא האב וארץ מוצא האם**

סך הכל		נשים				גברים			
מוצא אמהות	מוצא אבות	מוצא נחקרים	מוצא אם	מוצא אב	מוצא הנחקרת	מוצא אם	מוצא אב	מוצא הנחקר	ארץ מוצא
3 (13)	2 (8.7)	15 (65.2)	1 (7.7)	0 (0)	8 (61.5)	2 (20)	2 (20)	7 (70)	ישראל
13 (56.5)	14 (60.9)	5 (21.7)	8 (61.5)	9 (62.9)	3 (23.1)	5 (50)	5 (50)	2 (20)	אפריקה- אסיה
7 (30.4)	7 (30.4)	3 (13)	4 (30.8)	4 (30.8)	2 (15.4)	3 (30)	3 (30)	1 (10)	אירופה- אמריקה
23 (100)	23 (100)	23 (100)	13 (100)	13 (100)	13 (100)	10 (100)	10 (100)	10 (100)	סה"כ

* בסוגריים - באחוזים (%)

3. משך הנישואין ומספר הילדים: הנחקרים שהיו נשואים בעת המחקר היו נשואים בין 5 ל-21 שנים. משך הנישואין הממוצע היה 12.27 שנים (סטיית תקן - 4.72 שנים). לכל הנחקרים, מלבד אחד, היו בין 2 ל-4 ילדים. למחציתם היו 2 ילדים בלבד.

4. השכלה: מהתפלגות הנחקרים על-פי רמת השכלתם עולה, שכלמחציתם (47.8) השכלה בינונית (11-12 שנות לימוד). בלוח 3 מוצגים הנתונים על השכלתם של הנחקרים.

לוח 3: התפלגות הנחקרים על-פי מינם ועל פי רמת השכלתם

סה"כ	רמת השכלה (שנות לימוד)				מין
	+ 13	11-12	9-10	עד 8	
10 (100)	2 (20)	5 (50)	1 (10)	2 (20)	גברים
13 (100)	4 (30.8)	6 (46.2)	2 (15.4)	1 (7.7)	נשים
23 (100)	6 (21.6)	11 (47.8)	3 (13)	3 (13)	סה"כ

* המספרים בסוגריים מסמלים אחוזים (%)

לא נמצא הבדל בין הגברים והנשים באופן התפלגותם על פי רמת ההשכלה.

5. עיסוק ומקצוע: בראיון הראשון נשאלו הנחקרים בנפרד על מקצועם (שאותו רכשו בהכשרה מקצועית מסודרת או במהלך חייהם) ועל עיסוקם. מניתוח הנתונים עולה שמבין 19 המקרים בהם היו הנחקרים מועסקים בעבודה כלשהי (בתקופת הראיון הראשון), ב-6 מקרים (5 נשים וגבר אחד) לא עסקו הנחקרים במקצוע אותו רכשו. מהחפלות הנחקרים על פי מקצועם (לוח 4) עולה ששיעור ניכר מהם עוסקים במקצועות הצווארון הכחול (30.4%) ובמקצועות משרדיים (פקידות, מזכירות וכו', 26.1%), ורק מיעוטם במקצועות אחרים.

לוח 4: התפלגות הנחקרים על-פי מינם ועל פי מקצועם

סה"כ	מ ק צ ו ע						מין
	אחר	אקדמי/ ניהולי	שירותים/ מסחר	משרדי	צווארון כחול	אין	
10 (100)	0 (0)	1 (10)	3 (30)	1 (10)	5 (50)	0 (0)	גברים
13 (100)	3 (23.1)	0 (0)	1 (7.7)	5 (38.5)	2 (15.4)	2 (15.4)	נשים
23 (100)	3 (13.0)	1 (4.3)	4 (17.4)	6 (26.1)	7 (30.4)	2 (8.7)	סה"כ

* המספרים בסוגריים מסמלים אחוזים (%)

מהנתונים המוצגים בלוח 4 עולים מספר הבדלים בולטים בין המינים:

- רק נשים מופיעות בקטגוריה של חסרי מקצוע, בעוד שאין שום גבר שלא רכש מקצוע כלשהו בחייו. ממצא זה תואם את הנורמות המקובלות, על מחויבות של גברים לרכוש מקצוע ולפרנס את משפחותיהם.
- ניתן להצביע על הבחנה בין קטגוריות מקצועיות "נשיות" ו"גבריות". בעוד ש-83.3% מהעוסקים במקצועות המשרדיים הם נשים, הרי ש-71.4% ו-75.0% מהעוסקים במקצועות הצווארון הכחול והשירותים/מסחר (בהתאמה) הינם גברים.

ההבדל בין הנשים לגברים על פי מקצועם נמצא מובהק ($\chi^2=10.74$; $df=5$; $P=.05$).

6. רמת חיים - רמת החיים של הנחקרים, כפי שהיא נתפסת בעיניהם, תואמת את ההתפלגות המקצועית שתוארה בסעיף הקודם. 18 מהם (78.3%) תופסים את רמת-חיהם כבינונית, 4 אחרים (17.4%) כנמוכה, ורק אחד (4.3%) הגדיר את רמת חייו כגבוהה.

ב. הערכת הקבוצות כ"קבוצות לעזרה הדדית"

הערכת הקבוצות כ"קבוצות לעזרה הדדית" נעשתה על-פי שלושה היבטים עיקריים:

1. מאפיינים בולטים באופן פעילותן של הקבוצות.
2. הערכת חברי-הקבוצות את מידת תרומתן.
3. מקומן ומאפייני תפקודם של המלווים המקצועיים של הקבוצות.

להלן יוצגו הממצאים העיקריים.

1. מאפיינים בולטים באופן פעילותן של הקבוצות

הממצאים מתבססים על התבטאויותיהם המילוליות של חברי הקל"ה ביחס לקבוצות, ומהצפיה של החוקרת במפגשים של הקבוצות. יצוינו מאפיינים דומים ושונים של קבוצות הגברים והנשים:

א. דרך פעילותן של הקבוצות: לשתי הקבוצות דרך פעילות דומה - מתקיים מפגש

שבועי, המתנהל בדרך-כלל על ידי יושב ראש של הקבוצה (תוך כדי עזרה מסויימת של המלווה המקצועי, כפי שיתואר בהמשך). בתחילת המפגש נערך סבב בין הנוכחים, שבו מציג כל אחד את הקורות אותו בשבוע שחלף. כאשר מוצגים קשיים והתלבטויות, מתייחסים חברי הקבוצה אל הדובר על-ידי שאלת שאלות, הבעת דעה, מתן עצות ופתרונות, שיתוף בחוויותיהם האישיות, וכדומה. התייחסויותיהם של המשתתפים למציג הבעיה מאופיינות בהבחנה ברורה בין הבעת חמיכה בדובר ובין הסכמה אוטומטית לדבריו ומעשיו. מחד גיסא, מביעים המשתתפים הבנה וקבלה של צרכי הדובר, ולעיתים אף מזדהים עם חלק מהם. מאידך גיסא - הם מביעים את דעותיהם, מצביעים על שגיאות שנעשו לדעתם על-ידי מציג הבעיה, ומציעים אלטרנטיבות בתפיסה ובמעשים. אחת הנשים תארה הבחנה זו במילים הבאות: "אני מרגישה שהן מקבלות אותי נטו, בלי שיפוטיות, גם כשאין הן מסכימות למה שאמרת או עשיתי". כפי שעולה מדוגמא זו, הדגש הוא על הבעת חמיכה בפרט.

הפתרונות המוצעים על-ידי המשתתפים מוגדרים כהצעות בלבד, ואין המשתתף שהעלה את הבעיה חייב לקבלם. עם זאת, מספר גברים ציינו שאף שאינם חייבים לקבל את דעת האחרים, הם נוטים להעזר בפתרונות המוצעים, ולעמוד במשימות המוצבות להם על ידי חברי הקבוצה. נראה שקיימות בקרבם תחושות מקבילות של חופש בחירה מחד גיסא, ומחוייבות פנימית לתת דין וחשבון לקבוצה מאידך גיסא. תחושות אלו הן הבסיס, כנראה, לטענתן של חלק מהנשים - הן כאלו שהן חברות קל"ה בעצמן והן כאלו שאינן חברות בקל"ה - שהקל"ה מהווה מסגרת מוסתת ומבקרת להחנהגות הגברים.

ב. תפקידים ונוהלים: בשתי הקבוצות קיים תפקיד פורמלי אחד ברור - תפקיד יושב הראש. בעלי תפקיד זה ניהלו את המפגשים, היו בקשר עם המלווים המקצועיים לצורך הכנת המפגשים, והיו מעורבים בארגון של פעילויות משותפות של הקבוצה. תפקיד פורמלי נוסף בקבוצת הגברים הוחזק על-ידי שניים מהגברים, שהיוו כתובת לפניות של בנות-זוגם של משתתפי הקבוצה, או של המשתתפים עצמם. עיקר הפניות הגיעו בעקבות החרפת היחסים בין בני-הזוג, וכללו בדרך כלל, בקשה לבוא לבייתם של בני הזוג, לשוחח עמם ולפייס ביניהם. בקבוצת הנשים אחר תפקיד לא-פורמלי (בנוסף לתפקיד הפורמלי של יושבת-הראש), שניתן לכנותו "שומרת/מתחזקת הקבוצה". מחוץ למפגשים התבטא תפקיד זה בדאגה לשמירת הקשר עם הנשים שנעדרו, ייזום של קשרים טלפוניים בין חברות הקבוצה, דאגה להודיע לכולן על שינויים וכדומה. במסגרת המפגש שנצפה, בא תפקיד זה לידי ביטוי בעיקר בהיבטים הטכניים: ארגון הכיבוד, דאגה להכנת קפה לכל המשתתפות, דאגה לסידור החדר וכדומה. [ראוי לציין כי נראה היה שחברות הקבוצה האחרות חיגמלו את בעלת התפקיד הזה בדרך ההתייחסויות אליה - שהיו עדינות במיוחד, וכללו עידוד רב והבעת תמיכה וחיזוק (גם כשהתנגדו לאופן תפיסתה את המציאות)].

נוהלי הפעילות בקבוצות מאופיינים בהעדר-פורמליות, ובמערכות יחסים משוחררות מטקסיות. הנוהל היחיד שניתן היה לעמוד עליו מחוץ הראיונות והתצפיות (מלבד קיומם של מפגשים קבועים, וקיומו של סבב במהלכם): "פסק הזמן". נוהל זה הוגדר בקבוצת הנשים, ועסק בהפסקת הפעילות בקבוצה. על פיו, הייתה למשתתפות אפשרות "לקחת חופשה" לפרק זמן מסויים (שאינו קבוע מראש), ולחזור אל הקבוצה לאחר מכן. באופן זה יכלו הנשים להפסיק מדי פעם את פעילותן בקבוצה, בלי לנטוש אותה לחלוטין, והושארה להן דרך לגיטימית לחזור ולהשתתף באופן פעיל. בקבוצת הגברים לא הוגדר נוהל זה באופן כה ממוסד, אך התקיים בפועל. נוהל נוסף שנקבע באופן פורמלי - אם כי לא עמד תמיד במבחן המציאות - הסודיות על המתרחש ועל הנאמר בקבוצות. בשתי הקבוצות החלוננו משתתפים על "הדלפות" (אם כי בודדות בדרך-כלל), מקבוצה לקבוצה.

2. הערכתם של חברי הקל"ה את מידת תרומתן של הקבוצות

חברי הקל"ה מבין הנחקרים התבקשו להעריך את המידה בה תרמה להם ההשתתפות בקבוצה, על-פי שישה מימדים: חמשת תפקודי "קבוצות לעזרה הדדית" שצויינו על-ידי Richardson ו-Goodman (1983), ומימד נוסף: חיזוק השינוי ההתנהגותי שהושג בסדנאות הגמילה. הערכותיהם של חברי הקבוצות ניתנו על סולם בן חמש דרגות, מ-"1" (בכלל לא) עד "5" (הרבה מאד).

אחד מהנחקרים חברי קל"ה התקשה לענות על חלק זה של הראיון, ולפיכך מוצגים הנתונים המתייחסים לתשובותיהם של 18 חברי קל"ה האחרים.

בלוח 5 מוצגות הערכות המשתתפים את תרומת הקל"ה על-פי ששת המימדים.

לוח 5: ממוצעי הערכות הנחקרים (חברי קל"ה) את תרומת הקבוצות בשישה מימדים (*)

המימד	נשים (N=10)	גברים (N=8)	כלל המשתתפים (N=18)
תמיכה רגשית	3.850 (.579)	3.875 (.659)	3.861 (.598)
פעילות חברתית	3.650 (1.068)	3.781 (1.339)	3.708 (1.160)
פעילות קהילתית	3.200 (1.135)	2.875 (.954)	3.055 (1.041)
מתן מידע ועצה	2.533 (.899)	3.125 (.756)	2.796 (.868)
סיוע ממשי	1.900 (.843)	2.75 (.412)	2.277 (1.060)
חיזוק השינוי ההתנהגותי	2.629 (1.111)	3.541 (.773)	3.058 (1.035)

(*) בסוגריים - סטיות תקן.

מהנתונים המוצגים בלוח 5 עולים מספר ממצאים בולטים:

- א. המשתתפים חופסים את הקבוצות כתורמות להם בכל המימדים שנבחנו. בארבעה מהמימדים (תמיכה רגשית, פעילות חברתית, פעילות קהילתית וחיזוק השינוי ההתנהגותי) נתפסה תרומה זו כבינונית עד רבה.
- ב. שתי הפונקציות הבולטות ביותר בתפקודן של הקבוצות הינן: מתן תמיכה רגשית והגברת פעילותם ומעורבותם החברתית של המשתתפים. הערכותיהם של המשתתפים את תרומתן של הקבוצות במימדים אלו היו גבוהות באופן מובהק מהערכותיהם האחרות (נערכה סדרת מבחני t אשר בכולם נמצא הבדל מובהק בין הערכות הממוצעות את שתי הפונקציות הראשונות לבין הערכת הפונקציות האחרות. ערכי t שהתקבלו במבחנים אלו מוצגים בנספח מס' 3).

מהתבטאויותיהם המילוליות של המשתתפים ניתן לעמוד על הרגשתם ביחס לתרומחה של ההשתתפות בקבוצות בחומים אלו:

(א) ההשתתפות בקבוצה נתפסת כמקור לתמיכה ולקבלה מצד חברי הקבוצה האחרים. המשתתפים השתמשו בביטויים כגון "חממה", "קבלה נטו" בתארם את האירה השוררת בקבוצה.

(ב) היו הבדלים בהערכותיהם של הנשים והגברים את אופן תרומחה של ההשתתפות בקל"ה בחום חברתי:

ב1. מרבית הנשים דווחו כי גם קודם לתברותן בקל"ה לא התקשו לקשור קשרים חברתיים, והקל"ה אינה משמשת להן לשם רכישת חברות חדשות (חלקן אף מעדיפות לרכוש חברות מחוץ לקבוצה). תרומחה הייחודית של הקל"ה בתחום זה היא באפשרות לרכוש חברות שעמן ניתן לחלק את סודה של המשפחה - האלימות.

לעומתן, רבים מהגברים דווחו על בדידות וקושי להתחבר קודם להשתתפותם בקל"ה. תרומחה של הקל"ה להם היא בעיקר ביצירתה של קבוצה כלשהי אליה הם יכולים להשתייך. (לחלקם, משתתפי הקל"ה האחרים הם החברים הראשונים שהיו להם מזה שנים).

ב2. עבור הנשים, משמשים מפגשי הקל"ה הזדמנות לגיטימית יחידה כמעט לצאת לבדן, כשהן חופשיות משליטם של בני זוגם. עם זאת, מרביתן מדווחות כי קיימת עדיין מגבלה (חיצונית או מופנמת), שעיקר ביטוייה הוא בכך שהן מקפידות לחזור מיד בתום המפגש לבתיהן. לעומת זאת, עבור הגברים מספקים המפגשים של הקל"ה הזדמנות למפגש חברתי ממושך יותר, הכולל יציאה לבילוי משותף לאחר תום המפגש.

(ג) הפונקציה שהוערכה כבולטת במידה הפחותה ביותר בתפקוד הקבוצות היחה: מתן שרונים וסיוע ממשי (גם ממצא זה נמצא מובהק בסדרה של מבחני t, ראה נספח 3). מהשוואת הערכותיהם של הגברים ושל הנשים ניתן לראות כי הגברים החשיבו פונקציה זו כמרכזית יותר. אף שהבדל זה לא נמצא מובהק ($p=.103$; $t=1.73$), יש לו תמיכה בהתבטאויותיהם המילוליות של המשתתפים. מרבית הנשים ציינו כי הן ממעטות להעזר בחברות הקבוצה האחרות או לעזור להן, וכאשר קיימת עזרה היא מתבטאת בדרך כלל בעידוד ובתמיכה ברגעי קושי, שמירה על קשר מתמיד עם חברות קבוצה הנעדרות מהמפגשים, ופגישות חברתיות מחוץ למפגשי הקל"ה. לעומת זאת, יותר גברים דווחו על עזרה לחברי קבוצה אחרים אם העזרות בהם. מתן העזרה בקרב הגברים בכלל, בנוסף ליעות ולתמיכה, גם עזרה ממשית בתיקונים (בביחף, ברכב), פחרון קונפליקטים במקום העבודה, הלוואות כספים, וכדומה.

הפסקת פעילותה של קבוצת הנשים בחלק השני של תקופת המחקר, יצרה לגשים הזדמנות לבחון את תחושותיהם כלפי ההשתתפות בקבוצה. בשלב השני של המחקר נשאלו הנחקרות לדעתן על ההפסקה בפעילות הקבוצה. מרביתן (7 מתוך 10) צידדו בהפסקת הפעילות וחשו כי היא באה בעייתה. התחושות העיקריות שצויינו כלפי הקבוצה היו:

- תחושה שהקבוצה "מיצתה את עצמה", חוסר חידוש ועניין.
 - תחושה שאף שהקבוצה תרמה להן, אין הן יכולות יותר להעזר בה.
 - רצון "לסיים את פרשת האלימות" ולפתוח דף חדש, כשהקבוצה נתפסת כגורם מעכב למעבר זה. הנשים טענו שההשתתפות בקבוצה חוזרת ומזכירה להן פן זה בחייהן, והיו שחששו כי היא חוסמת הזדמנויות להכרזות נוספות מחוץ לקל"ה.
- בצד ההיבטים החיוביים של הפסקת הפעילות ציינו הנחקרות (בעיקר השלוש האחרות) כי בהפסקת הפעילות יהיה אבדן של מקור להתחזקות ולחמיכה הדדית.

3. מקומם של המלווים המקצועיים בקל"ה

הממצאים ביחס לסוגיה זו נובעים משני מקורות מידע עיקריים:

- א. דבריהם של חברי קל"ה ביחס למלווים המקצועיים ומקומם בקבוצות.
- ב. התרשמויות החוקרת מהצפייה בקבוצות קל"ה.

ניתוח החומר שנבע ממקורות אלו מצביע על מאפיינים דומים ושונים של מקום המלווים בקבוצות ואופן חפקודם:

א. בשתי הקבוצות יש למלווים המקצועיים מקום מרכזי ביותר. המשתתפים מכניסו אותם בכינויים כגון: "ראש", "מסגרת", "בורג חשוב" וכדומה.

ב. מרכיב מרכזי בסמכותם של המלווים נובע ממעמדם המקצועי ומהידע הנרחב שלהם בעיני המשתתפים. המלווים נתפסים כבעלי ידע רב (או כמעט מוחלט - "מקור מוסמך לכל בעיה"), וכמדריכים את הקבוצות הן בתחומי התוכן (הקשורים לאלימות ולמערכות היחסים המשפחיות) והן באופן ניהולן של הקבוצות.

ג. למרות מרכזיותם של המלווים בעיני המשתתפים, הדגישו האחרונים כי שני המלווים מקפידים שלא לחפוס מקום מרכזי מדי. המלווים מתוארים כ"צופים" הממעטים להתערב בדיוני הקבוצות, ומעודדים את המשתתפים לנהל אותם לבדם. אין הם כופים את דעותיהם על המשתתפים, ומקפידים להשמיען לאחר שכל המשתתפים כבר התבטאו. פעילותם בקבוצות מחבטאת בעיקר במיקוד הדיון, הדגשת היבטים מסויימים של נושאי הדיון, קידומו במקרים בהם נקלעו

המשתתפים למבוי סתום, המשגה, אספקת ידע תאורטי וב"שמירת הגבולות" של הדיון ומניעת גלישה לנושאים אחרים.

דוגמאות להיבטים שהודגשו על-ידי המלווים המקצועיים (בפגישות שנצפו):

- נקודת מבטו של בן/בת זוג וחשיבותה של ההתייחסות אליה.
- פערים בין פנטזיות ומשאלות ובין נתוני מציאות.
- מתן לגיטימציה לצרכים שבוטאו על-ידי המשתתפים, תוך הבחנה בינם לבין הפתרונות שננקטו.

- מתן לגיטימציה להבדלים בין-אישיים בכלל, ובקבוצה בפרט. חשוב לציון כי שני המלווים המקצועיים נוקטים בדרך של התייחסות ופניה אישיות כלפי המשתתפים, הנשענות על היכרות מעמיקה של מערכות היחסים המשפחתיות ושל בעיות נוספות המעסיקות את המשתתפים.

ד. נראה כי קיים הבדל מסויים בין התייחסויותיהם של הגברים למלווה לבין אלו של הנשים. למרות ההערכה למעמדו המקצועי ולידע הנרחב שלו, נתפס המלווה של קבוצת הגברים בעיני כ"אחד מהחברי", אשר מקיים מערכת יחסים חברית עם המשתתפים, ואף משתף אותם לעיתים בחייו הפרטיים. התבטאויותיהם של הנשים ביחס למלווה המקצועית כללו ביטויים רבים של תלות. המלווה כונתה בפי חלקן "אמא", והתנהגותה תוארה כנותנת בטחון, מעודדת, "נותנת עצמאות אך לא נוטשת", תומכת וכדומה.

ה. היבט נוסף למקומם של המלווים בקבוצות הינו התייחסויותיהם של המשתתפים לעזיבתם את הקבוצות. בשלב הראשון של המחקר נשאלו המשתתפים מה דעתם על אפשרות כזו. כל המשתתפים בשתי הקבוצות ראו בעזיבת המלווים מקור קושי לקבוצות, שעלול להביא לנשירה מהקבוצה (8 משתתפים - 5 נשים ו-3 גברים - אף הצהירו במפורש כי יעזבו אם הקל"ה לא תלווה על ידי המלווים המקצועיים).

בפרק הזמן שבין שני שלבי המחקר, נדונה סוגייה זו בפועל. ההחלטות שהתקבלו ביחס לשתי הקבוצות היו שונות:

* קל"ה גברים: המלווה המקצועי החליט שלא לעזוב את הקבוצה, והקבוצה המשיכה לפעול כרגיל.

* קל"ה נשים: חל שינוי באופן פעילותה של הקבוצה ביוזמת המלווה המקצועית. השינוי מתבטא: (א) בהפחתת מעורבותה של המלווה המקצועית (והתמקדות בהנחייה מחוץ למסגרת הקבוצה), (ב) במתכונת פגישות אחת לחודש, כשהאחריות ליזום את המפגשים ולארגנם היא על המשתתפות.

לאור התבטאויותיהן של הנשים בראיון הראשון, וביטויי התלוצצות שעלו כלפי המלווה, נראה כי ההחלטה להמעיט את מפגשי הקבוצה קשורה, ולו באופן חלקי, לשינוי דפוסי פעילותה של המלווה המקצועית.

לסיכום - נראה כי הקבוצות אופיינו בדרכי פעילות עצמאית למדי. הן נוהלו על-ידי חבריהן (בסיועם של המלווים המקצועיים), קיימו מערכת נוהלים לפעילות שוטפת ולהתמודדות עם נשירה, ואופיינו באחוזה ובתמיכה הדדית בין המשתתפים. במהלך פעילותן, נתפסו הקבוצות כמסגרת להשתייכות ולהתייחסות, והיוו עבור מרבית חבריהן מקור לתמיכה רגשית ורשת חברתית (ראשונה מזה שנים עבור חלק מהגברים). חברי הקבוצות טענו כי תרומתן של הקבוצות הייתה רבה. הם השתמשו פעמים רבות בביטוי "המון" ביחס למידת תרומתן של הקבוצות, והביעו מעורבות רגשית רבה בעת שהתייחסו לחיוניותן ולחשיבותן.

תפקודם של המלווים המקצועיים אופיין בשני היבטים מרכזיים:
א. הם מהווים גורם מרכזי בארגון הקבוצות, בהתוויית דרכי הפעולה ובהמשכיות פעילותן (עד כדי תלות מסויימת מצד חלק מהנשים).
ב. פעילותם מאופיינת בעידוד המשתתפתם לעצמאות מירבית.

נראה כי הפחתת תדירות מפגשיה של קבוצת הנשים, והמשך פעילותה של קבוצת הגברים, מדגישים את ההבדל בהיבטים המרכזיים שבפעילותה של כל אחת מהקבוצות. בקבוצת הגברים הודגשו ההיבטים החברתי והבינאישי, שבאו לידי ביטוי ביצירתה של רשת חברתית הדוקה, ביציאה לבילויים משותפים לאחר המפגשים, ובקשרי ידידות ועזרה גם בתחומים נוספים. גם הקשרים עם המלווה המקצועי אופיינו בסממנים חברתיים רבים. מאידך, גיטא, בקבוצת הנשים היה דגש רב יותר להיבט האישי - התחזקותן האישית של המשתתפות (אף שתהליך זה התרחש באמצעות התמיכה ההדדית בקבוצה). נראה שעבור הנשים היוותה ההשתייכות לקבוצה בעיקר אמצעי להשגתם של ההישגים האישיים, ופחות מטרה בפני עצמה. שינויים בהרגשתן של הנשים ביחס לעצמן תרמו כנראה לתחושת רבות מהן כי הקבוצה "מיצתה את עצמה". גם הקשר עם המלווה המקצועית, שהיה מאופיין בתלות אישית רבה יותר, תרם כנראה לרצון להמעיט את מפגשי הקבוצה, כאשר התרחקה המלווה מליווי צמוד של הקבוצה.

ג. הערכה של השגת מטרות הקל"ה

הערכת השגתן של המטרות שלשמן הוקמו הקבוצות התבססה על הנתונים שנאספו במהלך הראיונות עם חברי הקל"ה ובני זוגם. נתונים אלו קובצו לשלושה היבטים עיקריים:

1. השינויים ההתנהגותיים בתחום האלימות.
2. השינויים הרגשיים.
3. הפחתת הבידוד החברתי בו היו שרויים המשחתפים, והגברת מעורבותם החברתית-קהילתית.

להלן יפורטו הממצאים העיקריים.

1. שימורו וחיזוקו של השינוי ההתנהגותי בתחום האלימות

הערכת המידה בה נשמר או אף חוזק השינוי ההתנהגותי שהושג בסדנאות לגמילה מתבססת על בחינתם של שלושה מדדים עיקריים:

א. דיווחיהם של הנחקרים על השינויים (אם היו) בתדירות האלימות ובגווניה. במהלך הראיון הקשו הנחקרים להבחין בין השינויים שחלו בעקבות הסדנאות לגמילה לבין אלו שהחרשו במהלך תקופת פעילותן של הקבוצות לעזרה עצמית. דיווחיהם מתייחסים, לפיכך, לשינויים שחלו מאז תחילתו של הקשר עם האגודה למניעת אלימות במשפחה. הנחקרים החבקשו להתייחס לאלימות של הגבר כלפי האשה, ולהעריך האם גברה, פחתה, או שלא חל בה שינוי כלשהו. אפשרות נוספת, שהתווספה בשלב ניתוח הממצאים היתה - הפסקתה המוחלטת של האלימות.

פריטי השאלות המתייחסים לאלימות (חלק ג' בשאלון) ניתנים לחלוקה לשלוש קבוצות-משנה, על פי סוג האלימות אותה הם מתארים:

1. אלימות מילולית (פריטים 1-4).
2. אלימות פסיכולוגית (פריטים 5-7).
3. אלימות פיזית (פריטים 8-16).

מדיווחי הנחקרים עלה שבדרך-כלל היתה התאמה בין התשובות לפריטים המתייחסים לאותו סוג אלימות. לפיכך, קובצו התשובות על פי שלושת סוגי האלימות: המילולית, הפסיכולוגית והפיזית.

בלוח 6 מוצגת התפלגות הנחקרים על פי הערכותיהם את השינויים שחלו בשלושת סוגי האלימות.

לוח 6: התפלגות הנחקרים על פי הערכותם את השינוי באלימות (*)

סוג האלימות	מין המדווח	הגברה	אין שינוי	הפחתה	נעלם לחלוטין	סה"כ
מילולית	נשים	2	5	6	-	13
	גברים	-	1	9	-	10
פסיכולוגית	נשים	2	3	8	-	13
	גברים	-	1	8	1	10
פיזית	נשים	1	1	8	3	13
	גברים	-	1	6	3	10

(*) נשים: N=13; גברים: N=10.

מהנתונים בלוח 6 עולים מספר ממצאים עיקריים:

1. האלימות על כל סוגיה, פחתה ברוב המקרים ולעיתים אף נעלמה לגמרי.
2. כמעט מחצית מהנשים מדווחות על כך שאלימות המילולית והפסיכולוגית כלפיהן לא פחתה, ואף גברה (53% ו-38% מהנשים, בהתאמה). כפי שצויין בדו"ח הביניים, שעור המדווחות על העדר שינוי או הגברה באלימות מקרב המשתתפות בקל"ה היה דומה - 40%. שתי קבוצות הנשים - חברות קל"ה ואלו שאינן חברות - דיווחו כי בעקבות התחזקותן בסדנאות חל שינוי בהתנהגותן, ועתה הן נוהגות להעמיד גבולות ברורים יותר במערכת היחסים, ו"לענות" לבעליהן, גם כאשר ידוע להן שהתנהגותן עלולה להביא להתלקחות מריבה. מרבית הגברים התייחסו לשינוי בהתנהגותן של הנשים כאל עליה בכמותן ובעוצמתן של הפרובוקציות כלפיהם (היו התבטאויות כגון: "אני עכשיו נאלץ להתאפק ולא להכות על פרובוקציות הרבה יותר חזקות מאלו שבגללן הכיתי בעבר").
3. השוואת דיווחיהם של הגברים ושל הנשים מצביעה על ני ממצאים עיקריים:
 - א. קיים דמיון רב בדיווחים המתייחסים לאלימות הפיזית. הן הגברים והן הנשים מדווחים על הפחתה (או אף הפסקה מוחלטת) באלימות הפיזית במרבית המקרים.
 - ב. אף שלא נמצא מובהק, נראה כי קיים הבדל מסויים בין המינים בדיווחים המתייחסים לאלימות המילולית והפסיכולוגית. בעוד שרק 10% מהגברים דיווחו

על אי-הפחתה באלימות המילולית, הרי ש-53% מהנשים דיווחו על כך שהאלימות המילולית כלפיהן לא פחתה. פער דומה (אם כי פחות משמעותי - 10% למול 38%) נמצא בין דיווחי הגברים והנשים ביחס לאלימות פסיכולוגית.

ב. הערכת עוצמתה של האלימות בתקופה בה נערך הראיון. לצורך הערכה זו חושב מדד לעוצמת האלימות, המסתמך על תשובותיהם של הנחקרים לחלק ג' של השאלון (המתייחס לאלימות של הגברים כלפי בנות זוגם בשנה שקדמה לראיון). מדד זה חושב על פי הדגם המפורט במחקרם של Dutton ו-Painter (1985), באופן הבא: לכל אחד מפריטי השאלון נקבע משקל יחסי, שנקבע על סמך מספרו הסידורי (סדר הפריטים בשאלון מבטא את חומרתה היחסית של האלימות המתוארת בהם). המשקלות נעו בין "1" ל-"16" (1 = להעליב או לקלל את בן הזוג; 2 = לצעוק על בן הזוג; וכן הלאה). המדד נוצר מסיכום המכפלות של דרגת השימוש בכל אחת מההתנהגויות, במשקלה היחסי. טווח הציונים האפשרי היה בין "0" (העדר אלימות כלשהי) לבין "680" (אלימות יומ-יומית, בכל סוגי ההתנהגויות המפורטות בשאלון). נערכה השוואה בין ההערכות של עוצמת האלימות, כפי שדווחו על-ידי בני הזוג הנשואים מקרב הנחקרים.

בלוח 7 מוצגות ההערכות הממוצעות של עוצמת האלימות, של הנשים ושל הגברים בזוגות הנשואים (זה לזה) מהנחקרים.

לוח 7: הערכות ממוצעות של עוצמת האלימות (*)

מין	ממוצע	סטיית תקן
נשים	103.66	66.69
גברים	57.11	42.48

(*) מספר הזוגות: N=9

מהנתונים המוצגים בלוח 7 עולה כי הנשים תופסות את האלימות המופנית כלפיהן כחמורה הרבה יותר מזו הנחפסת על ידי בני זוגן. במבחן t למדגמים תלויים נמצא כי הבדל זה הינו מובהק ($t=3.20$; $df=8$; $P<.013$). כלומר, בעוד שהגברים חשים שהאלימות פחתה וכמעט נפסקה לגמרי, חשות הנשים כי השינויים שחלו באלימות אינם כה בולטים, ועדיין הן סובלות מאלימות.

ממצא זה מתקשר להתבטאות שחזרה מספר פעמים בקרב הגברים. לטענתם, חל שינוי משמעותי בהתנהגותם של הגברים, המלווה גם בירידה משמעותית במעמדם בביח. עם זאת, הנשים עדיין "נעולות על העבר", אינן מוכנות לשכוח את האלימות, אף שאינה נמשכת יותר, ואינן מסכימות לפתוח דף חדש ביחסים.

ג. תפיסת המשתתפים בקבוצות את תרומן של הקל"ה להפחתה/מניעה של האלימות ולשימוש של הידע שרכשו בסדנה. כפי שצויין בפרק שעסק בחרומת הקל"ה (לוח 5 לעיל) המשתתפים העריכו את תרומת הקל"ה בתחום זה כמתונה. השוואת הערכותיהם של הגברים והנשים מצביעה על הבדל (שנמצא מובהק, לגבי שלושת הפריטים המתייחסים לתחום זה). הגברים העריכו במידה רבה יותר את תרומתן של הקבוצות להמנעות מאלימות מילולית ופיזית, ובעיקר את תרומתן לשימור הידע שלמדו בסדנאות לגמילה. לוח 8 מציג את ההערכות הממוצעות של הגברים והנשים, את מידת תרומתן של הקבוצות למילוי פונקציה זו. מבחינת הנתונים בלוח בולט ההבדל בין המינים בתחום זה. כמו כן, בולטת הערכתן הנמוכה של הנשים את תרומת קל"ה להמנעות מאלימות פיזית מצידן. הערכה זו יכולה להיות מוסברת בטענתן כי גם קודם לא השתמשו באלימות פיזית.

לוח 8: ממוצעי ההערכות של המשתתפים את תרומת הקל"ה לחזוק השינוי ההתנהגותי (*)

המידד	נשים (N=10)	גברים (N=8)	כלל המשתתפים (N=18)	ערך t (להבדל בין המינים)	ערך P
להמשיך ולהמנע מהכאה	.700 (1.337)	3.00 (1.852)	1.720 (1.930)	-2.95	.012
להמנע מאלימות מילולית	1.80 (1.932)	3.625 (1.302)	2.610 (1.880)	-2.39	.030
לשמור את שנלמד בסדנה	2.50 (1.581)	4.00 (1.069)	3.17 (1.54)	-2.39	.030
	2.629 (1.111)	3.541 (.773)	3.058 (1.035)	-2.02	.063

(*) בסוגריים - סטיית תקן.

לסיכום - נראה כי חלה הפחתה בשיעורי האלימות, יחסית לתקופה שלפני ההשתתפות בסדנאות לגמילה. הפחתה זו בולטת בעיקר בתחום האלימות הפיזית. עם זאת, חלה הפחתה מתונה יותר באלימות המילולית והפסיכולוגית, ובחלק מהמקרים התרחשה הגברה בסוגי אלימות אלו.

נראה שחלק מהזוגות מצויים בשלב מעבר, שבו ביטויים הגלוי של צרכים ושל תחושות הכעס מגביר את הקונפליקטים בין בני הזוג. עם זאת, למרות חרומתן של הקבוצות לחיזוקם של הכלים שנרכשו בסדנאות לגמילה, והמאמץ הרב להמנע מהאלימות הפיזית (הנתפסת כטאבו כמעט), משתמשים עדיין משתחפי הקבוצות בדפוס התקשורת המוכרים להם, הכוללים פרובוקציות ואלימות מילולית. העליה בביטויים של קונפליקטים וכעסים, והקושי להשתמש בדפוס תקשורת חדשים כדי להתמודד עימם, תורמים כנראה להגברה מסוימת באלימות המילולית והפסיכולוגית. היבט בולט של האלימות ביחסיהם של הנחקרים עם בני-זוגם הינו הפער בתפיסותיהם של הגברים והנשים את מידת השינוי. מרבית הגברים חשו כי חל שינוי מהותי בהתנהגותם, תופסים את האלימות כ"נחלת העבר", ומעריכים את האלימות שנותרה כמינימלית. לעומתם, חשות יותר נשים כי האלימות היא עדיין נחלת ההווה, חלקן ביטאו חששות מחזרתה של האלימות החמורה, והעריכו את האלימות העכשווית כחמורה יותר מאשר הוערכה על-ידי הגברים. הנחקרים העריכו את חרומת הקבוצה לשימור ולחיזוק למידתם בסדנאות כמתונה, והערכת הגברים את החרומה היתה גבוהה מזו של הנשים. נראה כי גם בהערכת תרומתן של הקבוצות בא לידי ביטוי ההבדל בתפיסותיהם של הגברים ושל הנשים את מידת השינוי באלימות.

2. שינויים רגשיים

המימצאים ביחס לשינויים הרגשיים שחלו בנחקרים מתייחסים לתקופה בה היו הנחקרים בקשר עם האגודה למניעת אלימות במשפחה בכלל, והשתתפו בקל"ה בפרט. מימצאים אלו קובצו לשני היבטים מרכזיים:

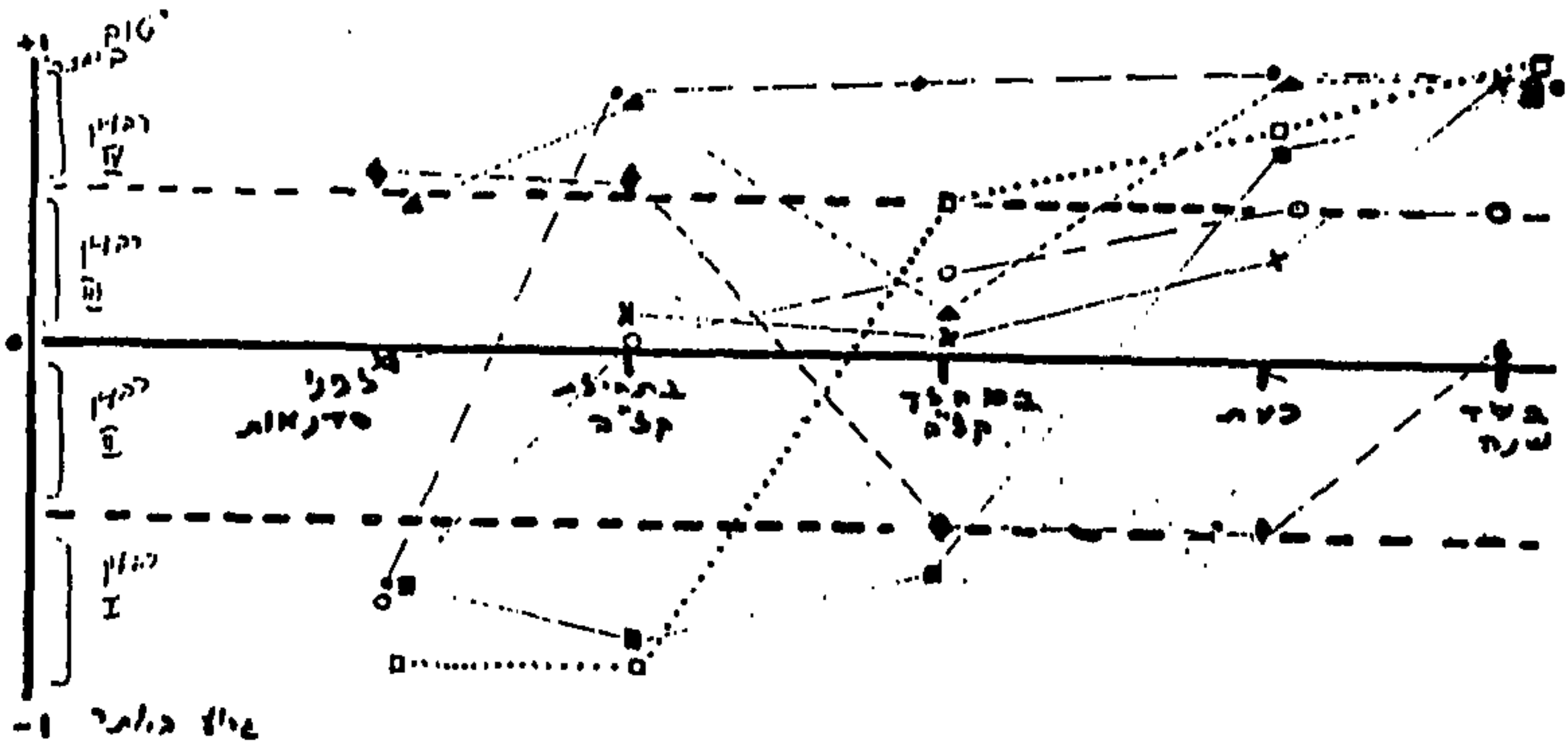
א. מימצאים המתייחסים להרגשתם הכללית של הנחקרים. מימצאים אלו התקבלו בחלקו השני של המחקר, באמצעות הראיונות שנערכו עם 17 מהנחקרים. במהלך הראיון השני, התבקשו הנחקרים להתייחס לאיכות הכללית של הרגשתם (עד כמה חשו טוב ועד כמה חשו שליטה בחייהם) בחמישה מועדים שונים:

1. לפני הקשר עם העמותה - לפני תחילת הסדנאות לגמילה.
2. בין תום סדנת הגמילה לקל"ה.
3. במהלך ההשתתפות בקל"ה (לאחר חצי שנה).
4. בעת הראיון (כשעבור הנשים: מדובר בשלב של "אחרי הקל"ה").
5. בעוד כשנה - בעתיד.

הנחקרים התבקשו לסמן את איכות הרגשם (מ"גרוע ביותר" ועד "טוב ביותר") על פני גרף (ראה נספח 2, השאלון השני), ולאחר מכן - התבקשו גם להסביר בעל-פה את בחירתם.

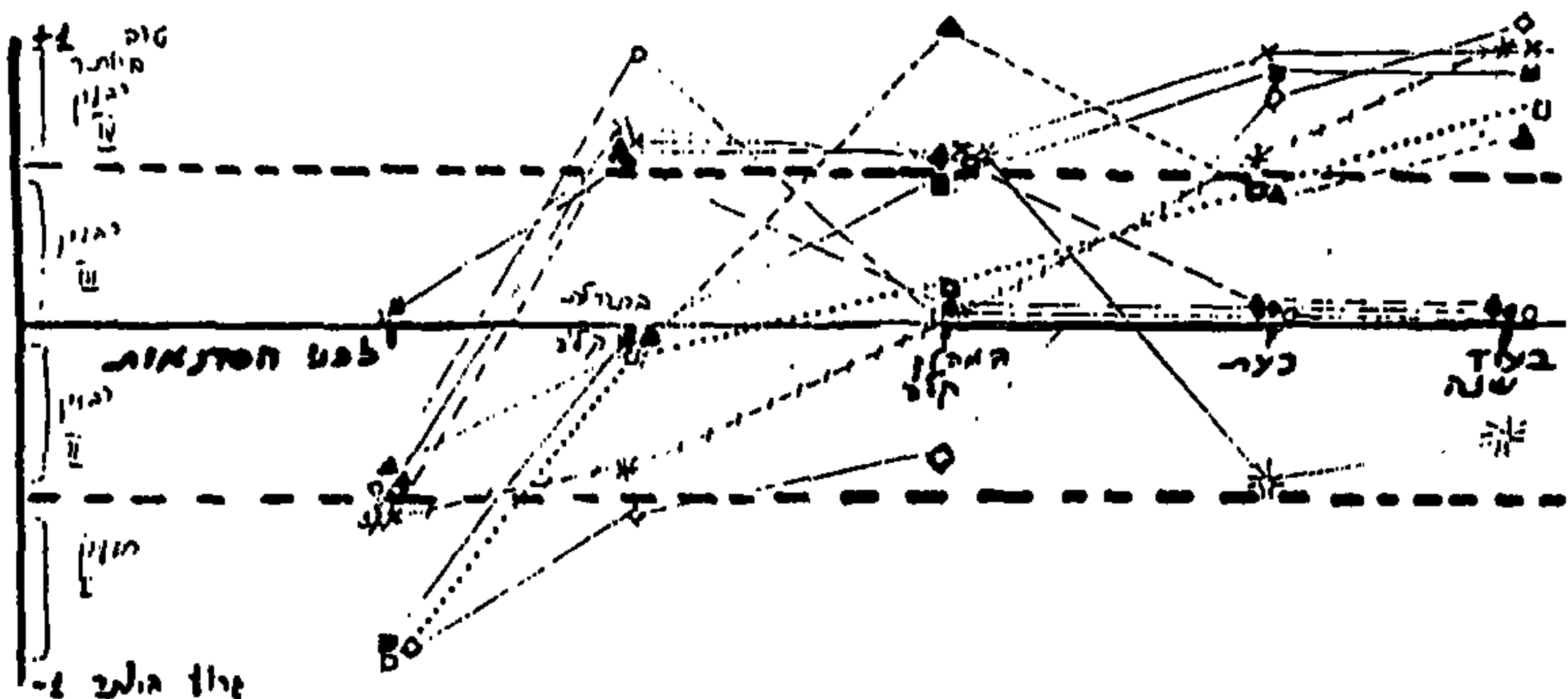
בציור 1 ו-2 מסוכמות תשובותיהם של הנחקרים (גברים ונשים, בהתאמה) לגבי השינויים שחלו בהרגשם במהלך תקופה זו.

ציור 1: גרף הרגשה אישית - גברים (N=7)

הערה: כל אחת מהנחקרות סימנה באופן ייחודי (על ידי צורה גיאומטרית כלשהי)

ציור 2: גרף הרגשה אישית - נשים (N=10)

הערה: כל אחת מהנחקרות סימנה באופן ייחודי (על ידי צורה גיאומטרית כלשהי)

כפי שמוצג בציורים 1 ו-2, חולק הטווח שבו יכלו הנחקרים למקם את תשובותיהם ל-4 רבעונים, כשהרבעון הראשון מייצג את הטווח "הגרוע ביותר" והרבעון הרביעי - את הטווח "הטוב ביותר". בלוח 9 מוצגת התפלגות הנחקרים על-פי מידת החיוביות של הרגשתם במועדים שונים.

לוח 9: התפלגות הנחקרים על-פי חיוביות הרגשתם במועדים שונים*

מועד	מין	רבעון 1	רבעון 2	רבעון 3	רבעון 4	סה"כ
לפני סדנאות הגמילה	גברים	4 (57.2)	1 (14.2)	1 (14.2)	1 (14.2)	7
	נשים	5 (50)	3 (30)	2 (20)	-	10
בין הסדנאות לקל"ה	גברים	2 (28.5)	-	2 (28.5)	3 (42.8)	7
	נשים	1 (10)	4 (40)	-	5 (50)	10
במהלך הקל"ה (כ-1/2 שנה בקל"ה)	גברים	1 (14.2)	1 (14.2)	4 (57.1)	1 (14.2)	7
	נשים	-	1 (10)	5 (50)	4 (40)	10
**כעח	גברים	-	1 (14.2)	1 (14.2)	5 (71.4)	7
	נשים	-	1 (10)	5 (50)	4 (40)	10
בעוד שנה	גברים	-	-	1 (14.2)	6 (85.7)	7
	נשים	-	1 (10)	3 (30)	6 (60)	10

* מספרים בסוגריים - אחוזים (%)
 ** "כעח" עבור הנשים: סיום הקל"ה

מעיון בבציוורים 1, 2, ובלוח 9 עולים מספר מימצאים:

1. קיימת מגמה בולטת (שבאה לביטוי הן בציוורים והן בלוח) של שיפור בחיוביות הרגשתם של הנחקרים. למרום שיש קטעים בהם יש ירידה מסויימת, הרי שהמגמה הכללית היא של שיפור ברגשה במשך הזמן. מגמה זו מתבטאת גם בהתפלגות המוצגת בלוח 9. למעלה ממחצית הנחקרים תארו את הרגשתם במועד הראשון (לפני תחילת טדנאות הגמילה) כממוקמת ברבעון ה-I ("גרוע ביותר"). לעומת זאת, אף אחד מהם לא תאר את הרגשתו בשני המועדים האחרונים ("כעת" ו"בעוד שנה") כממוקדת ברבעון זה. למעלה מ-80% מהם תארו את הרגשתם כחיובית (בחצי העליון של הגרף), ושיעור גבוה מיקם את התייחסותו ברבעון הרביעי.

התבטאויותיהם המילוליות של הנחקרים ממחישות את הנתונים המוצגים בציוורים ובלוח. ניתן לעמוד על תהליך השיפור מתוך בחינת השינויים בביטויים המתארים את הרגשתם במועדים השונים:

- מרבית הנחקרים תארו את הרגשתם במועד הראשון בביטויים כגון: "הרגשה מזופחת"; "חוסר שליטה"; "חוסר אונים שמשפיע על חומים אחרים בחיים"; "לא היה לי אומץ"; "המצב קטסטרופלי"; "בלגן-יאוש-דכאון"; "בשפל המדרגה". (ראוי לציין כי ביטויים אלו נאמרו על-ידי גברים ונשים כאחת).

- ההרגשה במועד השני תוארה בביטויים כגון: "קיבלתי כלים"; "התחלתי לעמוד על הרגליים"; "הרגשתי ילד גדולי"; "מתחיל להשתפר". המרכיבים המרכזיים בשיפור ההרגשה הינם: עצם השינוי יחסיח לעבר (והסיכוי הטמון בכך), התמיכה החברתית, וההתקרבות בין בני הזוג (ביטויים כגון: "פחאוס יש פרטנר"; "התחלנו להתייחס זה לזה"; "הייתי מוכן לוותר למען ההרגשה הטובה"). בצד השיפור, אופיינה עדיין ההרגשה במועד זה בחששות ("היה בי עוד פחד") ובתחושה של פער בין המציאות שלא השתנחה עדיין לבין ה"חלום" שהוצג בסדנאות הגמילה ("נמצאתי בואקום - לא פה ולא שם"; "הרגשתי גרוע כי ראיתי עד כמה המצב לא טוב").

- ההרגשה במועד השלישי (במהלך הקל"ה) מאופיינת גם היא בשני ההיבטים - תחושת התחזקות, בטחון, ואופטימיות מחד גיסא, ותחושות קשות עקב הקושי "לממש את החלום" מאידך גיסא. ניכרת עם זאת התחזקות של ההיבט החיובי בהרגשה, תוך הדגשת תרומתה של "רכישת הכלים" להתמודדות עם מצבי משבר.

- ההרגשה במועד הרביעי - פרק הזמן בו התקיים הראיון - תוארה בביטויים המצביעים על מציאת איזון ויציבות, המקנים תחושה של שליטה ושל הרגשה טובה ("יותר בטחון"; "אני אדון לעצמי"; "אין עליות ומורדות"; "יש לי שליטה על

חי"י"). בצד תחושה זו קיימת זהירות רבה ("אני עם יד על הדופק"; "אני חייבת לקדם את העניינים").

- ההתייחסות להרגשה העתידית מאופיינת באופטימיות רבה: 9 מתוך 17 הנקרים מעריכים כי הרגשתם תשתפר ו-8 האחרים מעריכים כי הרגשתם העתידית תהיה חיובית במידה דומה להרגשתם בעת הראיון. אף לא אחד מהם צופה כי הרגשתו תורע בעתיד. בחלק מהמחקרים מלווה אופטימיות זו גם בתכנון תכניות (דירה חדשה, ילד נוסף). עם זאת מרבית הנחקרים הינם זהירים מאד ביחס לעתיד ומודעים לקשיים הצפויים עדיין ("לא נראה ורוד, יש עבודה קשה, אבל בכוחות משותפים נצליח"; "יהיה בסדר, אם לא יהיה יותר גרוע").

2. למרות מגמת השיפור בהרגשתם של הנחקרים, ניתן לראות פרקי זמן בהם חלה ירידה בהרגשתם של חלק מהם:

א. בין המועד השני (סוף סדנאות הגמילה וחחילת הקל"ה) למועד השלישי (במהלך ההשתתפות בקל"ה). בפרק זמן זה חלה ירידה בהרגשתם של 5 מתוך הנחקרים (3 גברים ו-2 נשים).

ב. בין המועד השלישי (מהלך קל"ה) לרביעי (בעת הראיון השני) - בקרב 3 מהנשים חלה ירידה בחיוביות ההרגשה.

מהתבטאויותיהם המילוליות של הנחקרים עולה כי ירידה זו קשורה אולי במעבר מתחושת ההתלהבות שליוותה את סדנאות הגמילה (מעצם השינוי במצב ו"פ יצח המילכוד", ובעקבות הלמידה והתובנה שנוצרה במהלך הסדנאות), לצורך להתמודד עם הקשיים והבעיות המאפיינים את חיי היום-יום. כפי שצויין למעלה, הביא קושי "לממש את החלום" לתחושות תיסכול, אכזבה וקושי.

הנשים שדיווחו על ירידה בחיוביות הרגשתן בתקופה שבין המועד השלישי לרביעי (אמצע תקופת ההשתתפות בקל"ה עד לסיום, בעת הראיון) הסבירו אותה בתחושות האכזה והתיסכול מחוסר יכולתן לשנות שינויים מהותיים בהתנהגותם של בעליהן ("שוב יש מתח בביח"; "מאוכזבת כי הוא פחות לוקח יוזמה"; "הפסיק להתחשב בי").

ב. מימצאים המתייחסים להיבטים ייחודיים נוספים. מאחר שהראיונות עם הנחקרים התקיימו פנים-אל-פנים, ניתן היה להחרשם מרגשותיהם וחחושותיהם של הנחקרים בעת הראיונות, מעבר למידע שהתקבל כתשובה ישירה לשאלות. החרשמויות אלו הינן הבסיס

להסקה על מספר מימצאים בולטים ביחס לשינויים הרגשיים ששיוו הנחקרים במהלך תקופת ההשתתפות בקל"ה:

1. מצב היחסים שבין בני הזוג הינו אחד הגורמים העיקריים שהשפיעו על השינויים בהרגשתם של הנחקרים. נראה שבזוגות שביחסיהם חל שיפור משמעותי, חלו גם שינויים משמעותיים בהרגשתם הכללית של בני הזוג. כפי שהגדירה זאת אחת הנחקרות: "חוסר האונים שלי וההרגשה המזופתח ביחסים עם בן-הזוג השפיעו גם על תחומים שלא קשורים לבית, גם כשהיה שם בסדר. עכשיו, כשבית טוב, טוב גם בתחומים האחרים". מאחר שהשינויים שחלו ביחסיהם של בני-הזוג שונים מזוג לזוג, יש הבדלים גם בשינויים שחלו בהרגשתם של הנחקרים. מחד גיסא, היו זוגות בהם נשארז היחסים דומים מאד לאלו שאפיינו אותם כמה שנים קודם לכן. בקרב זוגות אלו דווח על שינויים מעטים, ונותרו בעינן תחושות החשש וחוסר הבטחון, חוסר האונים והתסכול. מאידך גיסא, היו זוגות בהם חלו שינויים משמעותיים במערכת היחסים. במפגשים עם זוגות אלו נוצרה התרשמות שהתחושות המאפיינות אותם הינן של התחדשות, תקווה, חיפוש אתגרים חדשים ותחושת מסוגלות. תחושות אלו באו לידי ביטוי בהחלטות שננקטו בקרב זוגות אלו: החלפת דירה, יציאה לעבודה (של הנשים), נסיעות לחו"ל, מחשבות על ילד נוסף, לימודים, ופעילות רבה בתחומי הפעילות של הקל"ה.

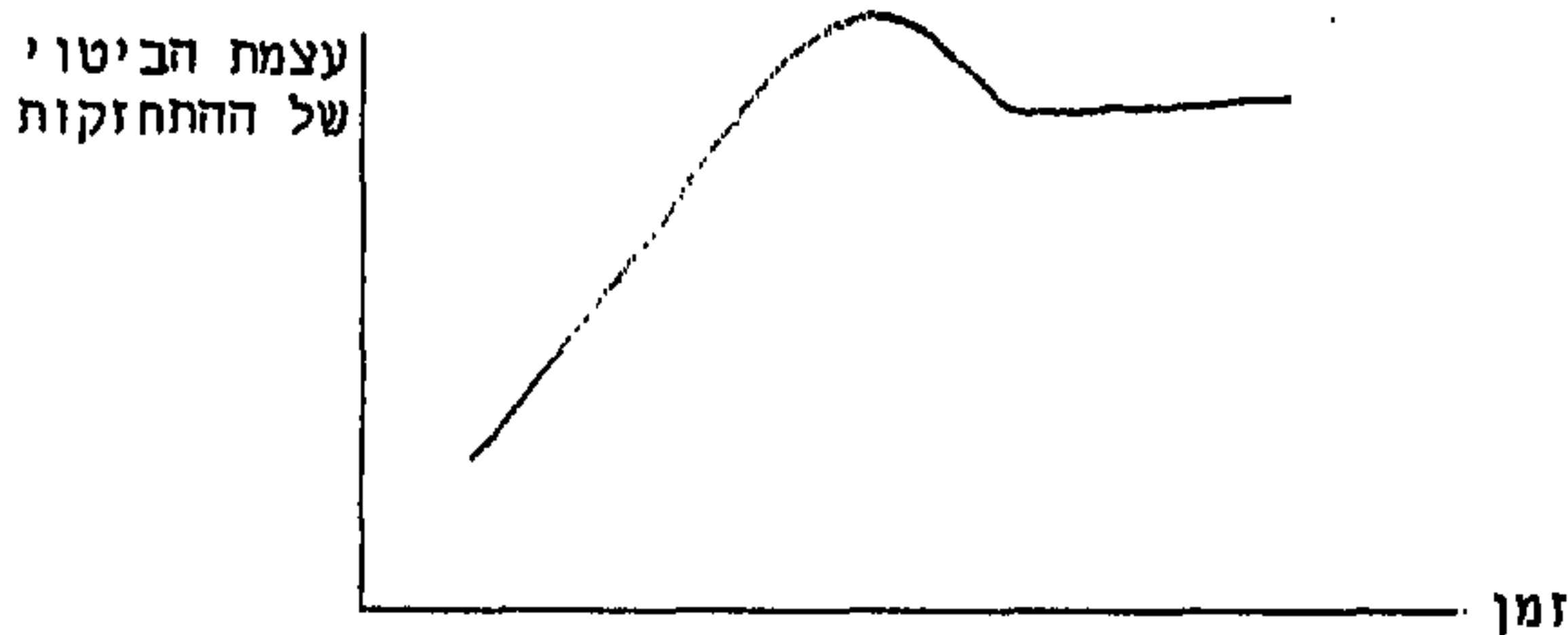
2. שינוי בולט בהרגשתן של הנחקרות קשור לתחושת הכח והבטחון-העצמי שלהן. כל משתתפות קל"ה דיווחו על הגברה בתחושת הבטחון שלהם, בנכונותן "לעמוד על שלהן" ולבטא את רצונותיהם וצרכיהם, ובתחושת הכח שלהן. כפי שצויין בפרק שעסק בתרומתה של הקל"ה, ייחסו הנחקרות את התחזקותן להשתתפותן בקל"ה (וכפי שטענו - גם בני זוגן ראו זאת כך, אם כי לא תמיד שבעו מכך נחת). נראה כי ההשתתפות בסדנאות הגמילה ובקל"ה חיזקה מאד את הנחקרות, ותרמה למוכנותן לחרוג משיגרת החיים שאיפיינה אותן קודם לכן.

תחילת השינויים היחה בתוך הבית פנימה במערכת היחסים עם בן-הזוג. כבר בראיון הראשון דיווחו הנחקרות על גילויי אסרטיביות רבה יותר, ביטוי דעתן בנושאים שונים, הבעת אי-שביעות רצונן או כעס במקרים מסויימים, ועצמאות רבה יותר בתחומים מסויימים (ובעיקר בתחום הכספי). ראוי לציין שחלק מהנחקרים פרשו שינויים אלה כעליה בפרובוקציות מצד בנות-זוגם, ובמקביל - תארו הפחתה בתחושת הכח שלהם ("פעם הייתי דוברמן עכשיו אני פודל").

מתאוריהן של הנחקרות את תהליך התחזקותן נראה, כי בחלק מהמקרים היה תהליך זה בעל שני שלבים, כפי שמתואר בציר מספר 3. בשלב הראשון חלה ההתחזקות בכוחן של הנחקרות, והיא התבטאה לעתים אף במאבקי כח ובפרובוקציות כנגד בני-זוגן (כמעין הגזמה המנוגדת לתחושות חוסר האונים שאיפיינו אותן קודם לכן). בשלב

השני חלה התמתנות -בביטויי הכח, אף שלא חלה בהכרח ירידה בתחושת הכח של הנחקרות.

ציור מס' 3: תהליך התחזקותן של חלק מהנחקרות

חשוב לציין כי נחקרות שונות היו ממוקמות בנקודות שונות בתהליך. היו נחקרות שנטו לממש את כוחן באופן בוטה, תוך כדי כניסה שגרתית למאבקי-כח עם בני-זוגן. מאודך גיטא, היו גם אחרות שהיו מוכנות לויתורים מסויימים, כשהן חשות חזקות דיין כדי לעמוד בהם, מבלי לחוש מושפלות או חסרות אונים. תחום נוסף לביטוי התחזקותן של הנחקרות הסתמן בשלב השני של המחקר, והוא מצוי מחוץ לכתלי ביתן - שינויים בתחומי התעסוקה והלימודים. בתחומים אלו חלו שינויים אצל שבע מ-10 הנחקרות שרואיינו בשלב השני של המחקר. בעוד שאצל שתיים חלה הפחתה או הפסקה בתעסוקה (וגם החרפה במערכת היחסים בין בני הזוג), הרי שבקרב החמש האחרות היו שינויים מסוג אחר: שתיים החלו לעבוד, אחת הגבירה את מעורבותה בעבודה, אחת החליפה מקום עבודה, ואחת יצאה ללימודי מקצוע. שינויים אלו, המעידים על תחושת עצמאות וכח, הינם משמעותיים לאור תחושות חוסר האונים והחלשות שאיפיינו אותן, לדבריהן, מספר שנים קודם לכן.

3. מהראיונות עם הנחקרים-הגברים ניתן היה להתרשם כי לפחות אצל חלק מהם חל תהליך דומה-אך-הפוך זה שחל בקרב הנשים. כפי שצויין בסעיף הקודם טענו חלק מהנחקרים כי הם נחלשו יחסית לעבר, וחארו תחושות של מצוקה וחוסר יכולת (הקשורות גם לחוסר רצון) להגיב על פרובוקציות מצד בנות-זוגן. בשלב השני של המחקר נראה כי חלה התמתנות בתחושות אלו. ארבעה משבעת הנחקרים שרואיינו בשלב זה דיווחו על שיפור במערכת היחסים עם בת-הזוג, ועל תחושות של יכולת ושליטה (בניגוד לעבר, שבו כוונה השליטה כלפי בת-הזוג, הפעם הייתה זו שליטה עצמית). הנחקרים תארו כי עתה הם מסוגלים לשלוט בכעסם (תוך ביטוי באופן לא אליים), וכי הם מסוגלים להתמודד בהצלחה (וללא אלימות) גם עם תחושות תסכול

וכעס. שניים מנחקרים אלו אף ציינו כי חלו אצלם שינויים בתחום התעסוקתי - האחד החל לעבוד והשני - הגביר את מעורבותו.

4. בשלב השני של המחקר נשאלו חברי קל"ה האם היו רוצים לפעול בתחום גם בעתיד. 12 מחוך 17 הנחקרים (7 נשים ו-5 גברים) השיבו כי היו רוצים להמשיך ולפעול, והביעו רצון "לעשות, לתרום, לעזור לאנשים ששויי במצוקה". רבים מנחקרים אלו אף תארו את הפעילות כמהווה מדד להתקדמותם ולהתחזקותם הם. הם ראו בה אות לעזיבתם את מעמד "המסכן" (כדבריהם), ומעבר לקבוצת בעלי-היכולת, המסוגלים לסייע לזולתם. מבחינה זו ניתן לראות בהבעת השאיפה לעזור ולתרום אינדיקציה לשינוי מסויים בדימויים העצמי של המשתתפים בקל"ה.

לסיכום - נראה כי חל שיפור משמעותי באיכות הכללית של הרגשם של הנחקרים במהלך הקשר שלהם עם האגודה וחברותם בקל"ה. ההשתתפות בסדנאות לגמילה חרמה לאופטימיות רבה יותר, שנבעה מהתקווה שהיתה טמונה בעצם השינוי ומ"גילוי" אפשרויות אחריות וטובות יותר לניהול מערכת היחסים. עם זאת, בתחילת תקופת החברות בקל"ה היו צריכים הנחקרים להתמודד עם התסכול שנוצר עקב הקושי להגשים את שלמדו. רק במהלך החברות בקל"ה נוצרה אפשרות להתנסות ולהגשים בפועל את "החלום" שהוצג בסדנאות. רכישת הכלים והשגת הצלחות ושינוי, תרמו לתחושות השליטה ולאיכות הכללית של הרגשם של הנחקרים, שביטוייה הבולט הינו האופטימיות הרבה בהחייחיותיהם לעתיד, ובתחילת היווצרותו של דימוי עצמי המאופיין במסוגלות וביכולת לעזור לזולת. מרכיב מרכזי בהרגשתן של הנשים הינו תחושת ההתחזקות והעלייה בכוחן. בתהליך התחזקותן של חלק מהנשים היה שלב בו הפגינו ביטויים קיצוניים של כח במערכת היחסים, שלאחריו חלה התמתנות. תחושות ההתחזקות והעצמאות מצאו בתחילה את ביטוייהן במסגרת המשפחתית, ולאחר מכן - בחיפוש אתגרים חדשים גם מחוץ למסגרת הבית (לימודים, עבודה וכדומה). במקביל להתחזקותן של הנשים, חשו בתחילה חלק מן הגברים כי נחלשו; בהמשך חלה עליה בתחושת כוחם ובהרגשת השליטה שלהם בחיים ובהתנהגותם.

3. הפחתת הבידוד החברתי והגברת המעורבות החברתית-קהילתית

הערכת השפעתה של ההשתתפות בקל"ה על הפחתת הבידוד החברתי (המאפיין את מרבית המשפחות הסובלות מאלימות בין-זוגית), נעשתה על פי מספר מדדים עיקריים:

א. מעורבותם החברתית של חברי הקבוצות ובני זוגם. הנחקרים נשאלו ביחס לתדירות מפגשיהם החברתיים והיציאות לבילויים שונים - לבדם וביחד עם בני זוגם. כמו כן הם התבקשו להשוות את התדירות הנוכחית לתדירות שאפיינה את מעורבותם החברתית לפני תחילת חברותם בקל"ה. כפי שקרה בחלקים אחרים של הראיון (לדוגמה - זה שעסק בהשוואת רמות האלימות בהווה ובעבר), התקשו הנחקרים להבחין בין תקופת ההשתתפות בסדנא לגמילה לבין תקופת החברות בקל"ה. לפיכך, "העבר" שאליו מתייחסת ההשוואה הינו התקופה שלפני ההשתתפות בסדנא לגמילה מאלימות.

המעורבות החברתית הוגדרה על-ידי ארבעה מדדים: ביקור בבית חברים; ארוח חברים בביחס; יציאה לבילוי (סרט, מסעדה וכו') לבד; יציאה משותפת עם בן-הזוג לבילוי. במקרים רבים התקשו הנחקרים (גברים ונשים כאחד) להבחין בין חברים אישיים שלהם לבין חברים משותפים לבני הזוג, וחלק מהם אף טען שכל חבריהם הם חברים משותפים (אחת הנשים סיפרה, שהיא משתדלת להפוך כל חברות אישית שלה לחברות בין זוגות, וכאשר אין זה עולה בידה - בדרך כלל מתנתקים הקשרים). לפיכך, כאשר התקשו הנחקרים להתייחס ל"חברים אישיים" הם התייחסו ל"חברים משותפים".

בלוח 10 מוצגים הנתונים המתייחסים לתדירותה של הפעילות החברתית של הנחקרים, והשוואתה לתדירות בעבר.

לוח 10: פעילות חברתית נוכחית, ובהשוואה לעבר (N=23)*

בהשוואה לעבר			פעילות נוכחית			ה מ ד ד
מבעבר פחות	אין שינוי	יותר מבעבר	פעם בשבוע ויותר	1-4 פעמים בחודש	עד 3 פעמים בשנה	
5 (21.7)	8 34.8()	10 (43.5)	11 (47.8)	6 (26.1)	6 (26.1)	ביקור אצל חברים
3 (13.0)	11 (47.8)	9 (39.1)	6 (26.1)	10 (43.5)	7 (30.4)	ארוח של חברי בבית
4 (17.4)	14 (60.8)	5 (21.7)	3 (13.0)	3 (13.0)	17 (73.9)	יציאה לבילוי לבד (לסרט, מסעדה וכו')
5 (21.7)	11 (47.8)	7 (30.4)	5 (21.7)	4 (17.4)	14 (60.8)	יציאה לבילוי משותף (לסרט, מסעדה וכו')

* - המספרים בסוגריים - אחוזים %

בלוח 10 מרוכזים הנתונים המתייחסים לכלל המדגם, כולל הנחקרים שאינם חברי קל"ה בעצמם. לא נעשתה הבחנה במקרה זה בין חברי הקבוצות לאחרים, וזאת בהתבסס על ההנחה

שמאפייני הפעילות התברתית של שני בני הזוג מושפעים מהשתתפות אחד מהם בקל"ה (במסגרת החשפעה הכוללת של ההשתתפות בקל"ה על מערכת היחסים). כמו כן, גם הנחקרים שלא היו חברים בקל"ה, השתתפו בסדנאות לגמילה, וציינו את השפעתן הרבה עליהם.

מהנתונים המוצגים בלוח 10 עולים מספר ממצאים:

1. ביקור אצל חברים - כמעט מחצית מהנחקרים (47.8%) דיווחו כי הם יוצאים לבקר בבית חברים (אישיים או משותפים) לפחות פעם בשבוע. מבדיקת ההתפלגויות הנפרדות של גברים והנשים (המוצגות בלוח 11) עולה כי מרבית הנחקרים הללו (8 מתוך 11) הינם גברים. מבחינת הנתונים המוצגים בלוח 11 עולה כי קיים הבדל מובהק ($\chi^2=9.238$; $df=4$; $\alpha=.035$) בין גברים ונשים בתדירות הביקורים בבתי חברים; בעוד ש-80% מהגברים מבקרים לפחות פעם בשבוע אצל חריהם, רק כרבע מהנשים (23.1%) מבקרות אצל חברים בתדירות כזו. לעומת זאת, כמעט מחצית מהן (46.2%) יוצאות לביקורים ספורים בלבד במשך השנה.

לוח 11: התפלגות נשים וגברים ע"פ תדירות יציאה לביקור אצל חברים (*)

מין	עד 3-4 פעמים בשנה	1-4 פעמים בחודש	פעם בשבוע או יותר	סה"כ
גברים	- (0)	2 (20)	8 (80)	10 (100)
נשים	6 (46.2)	4 (30.8)	3 (23.1)	13 (100)

(*) מספרים בסוגריים - % אחוזים

מהשוואת תדירויות היציאה לביקור בהווה ובעבר (לוח 10) עולה כי רק מיעוט מבין הנחקרים הפחית את תדירויות הביקורים שלו, וכמעט מחציתם (43.5%) נוהגים לצאת ולבקר חברים בתדירויות גבוהה מזו שבה נהגו לעשות זאת בעבר. לא נמצאו הבדלים בין המינים בהיבט זה.

2. ארוח חברים בבית - כמחצית מהנחקרים (43.5%) דיווחו כי הם מארחים חברים בביתם לפחות פעם בחודש, וכרבע נוסף (26.1%) נוהגים לעשות זאת פעם או יותר בשבוע. במדד זה לא נמצאו הבדלים בין נשים לגברים. מהשוואת תדירויות הארוח בהווה ובעבר עולה כי אמנם אצל כמחצית (47.8%) מהנחקרים לא חלו שינויים מהתקופה הקודמת, אך אצל שעור משמעותי מהם חלה עליה בתדירות ארוחם של חברים.

3. יציאה לבילוי (סרט, מסעדה, מופע וכד') עם בן הזוג או בלעדיו -

גם ביחס לפעילויות אלו דווחה עליה בתדירות בקרב חלק מהנחקרים (22.7% דווחו כי הם יוצאים יותר לבלות ללא בן זוגם, ו-31.8% דווחו על עליה בתדירות תבילויים המשותפים). עם זאת, מהנתונים עולה ברור כי מרבית הנחקרים ממעטים לצאת לבילויים. הסיבה שצויינה על ידי מרביתם הייתה חוסר יכולתם לעמוד בהוצאות הכספיות הכרוכות בבילויים מסוג זה.

היבט חשוב של הבידוד התברתי הינו תחושת הניתוק והבידוד, והקושי אותה היא גורמת. כדי לעמוד על שינויים בתחושותיהם של הנחקרים, הם נשאלו על מידת שביעות רצונם מפעילותם התברתית (גם ללא קשר ישיר לתדירותה בפועל). הנחקרים נשאלו על מידת שביעות רצונם הם מחיי התברה שלהם ומחיי התברה של בני-זוגם, וכן על מידת שביעות רצונם המשוערת של בני זוגם. הנתונים מוצגים בלוח 12.

לוח 12: שביעות רצון מפעילות חברתית עכשווית ובהשוואה לעבר (*)

N	בשוואה לעבר			שביעות רצון עכשווית				ה מ ד ד
	פחות מבעבר	אין שינוי	יותר מהעבר	מרוצה מאד	מרוצה	מרוצה מעט	בכלל לא	
23	3 (13.0)	7 (30.4)	13 (56.5)	3 (13.0)	10 (43.5)	6 (26.1)	4 (17.4)	ש.ר. שלך מחיי התברה שלך
**22	6 (27.3)	11 (50.0)	5 (22.7)	1 (4.3)	6 (27.3)	6 (27.3)	9 (40.9)	ש.ר. של בן- זוגך מחיי התברה שלך
**22	6 (27.3)	9 (40.9)	7 (31.8)	2 (9.1)	5 (22.7)	6 (27.3)	9 (40.9)	ש.ר. שלך מחיי התברה של בן-זוגך

* בסוגריים - אחוזים

** אחת מהנשים לא התייחסה לטעיפים אלו מאחר שחיה בנפרד מבן-זוגה.

מהנתונים בלוח עולים הממצאים הבאים:

א. למעלה ממחצית הנחקרים (56.5%) דיווחו כי הם מרוצים או אף מרוצים מהתברה שלהם. שעור דומה אף מדווח כי שביעות רצונם העכשווית מחיי התברה שלהם גבוהה מזו שחשו בעבר. שעורים אלו תואמים את הממצאים שצוינו ביחס לתדירותה

של הפעילות החברתית והעלייה שחלה בה יחסית לעבר. נראה כי כמחצית מהנחקרים חשים כי מעורבותם החברתית עלתה והם שבעי רצון מכך.

ב. הנתונים המתייחסים לשביעות הרצון מחיי החברה של בני הזוג (הן של הנחקרים מחיי החברה של בני זוגם, והן של בני הזוג מחיי החברה של הנחקרים) מציירים תמונה שונה. בכשני שלישים מהזוגות (68.2%), לפחות אחד מבני הזוג מרוצה אך במעט או כלל אינו מרוצה (או נחפס ככזה) מחיי החברה של בן הזוג השני. גם שיעור העלייה בשביעות הרצון הינו מתון יותר (אף שכרבע מהנחקרים בלבד מציינים ירידה בשביעות הרצון יחסית לעבר). תמונה זו נחמכת על-ידי טענותיהן של שש מ-10 הנשים, שחיי החברה של בני-זוגן אינם עשירים דיים, למרות שחל שיפור מסוים יחסית לעבר. נשים אלו טענו שהיו רוצות שמעורבותם החברתית של בני זוגן תגבר, הן מבחינה מספרית (הכרות ומעורבות עם יותר אנשים) ובעיקר - מבחינה איכותית (ליצור מערכת יחסים עמוקה יותר, עם אנשים ברמה אישית גבוהה יותר).

ב. קשרים עם משפחת המוצא. בידוד החברתי, המתואר בסיפרות כמאפיין מרכזי של משפחות בהן יש אלימות, מתייחס בדרך-כלל גם לניחוק של בני הזוג ממשפחות המוצא שלהם. לפיכך, נשאלו הנחקרים גם על תדירות ביקוריהם אצל משפחות המוצא שלהם ושל בני-זוגם, ועל שביעות הרצון מהקשרים עם משפחות המוצא (וכל זאת תוך כדי השוואה לתקופה שקדמה לחברות בקל"ה).

בלוח 13 מוצגים הנתונים המתייחסים לתדירות הביקורים של הנחקרים ושל בני-זוגם אצל משפחות המוצא, ולהשוואה לתדירות בעבר.

לוח 13: קשרים עם משפחות המוצא, בהווה ובהשוואה לעבר (N=23)*

N	בהשוואה לעבר			תדירות ביקורים נוכחית			ה מ ד ד
	פחות מבעבר	אין שינוי	יותר מבעבר	פעם בשבוע וי יותר	1-4 פעמים בחודש	עד 3-4 פעמים בשנה	
23	5 (21.7)	16 (69.6)	2 (8.7)	8 (34.8)	8 (34.8)	7 (30.4)	ביקור אצל משפחתך (לבד)
23	7 (30.4)	15 (65.7)	1 (4.3)	5 (21.7)	5 (21.7)	13 (56.5)	ביקור עם בן הזוג אצל משפחתך
23	9 (39.1)	13 (56.5)	1 (4.3)	5 (21.7)	6 (26.1)	12 (52.1)	ביקור עם בן הזוג אצל משפחתו

* המספרים בסוגריים - אחוזים

מהנתונים המוצגים בלוח 13 עולים המימצאים הבאים:

1. ביקור (לבד) במשפחת המוצא - הנחקרים מתחלקים לשלוש קבוצות שוות כמעט בגודלן, המאופיינות כל אחת בתדירות שונה של ביקורים: כשליש מהם מבקרים לפחות פעם בשבוע אצל בני משפחתם, כשליש מהם מספר פעמים בחודש, ושליש נוסף - פעמים ספורות בשנה. בחינת ההתפלגויות הנפרדות של גברים ונשים, מצביעה על היבט נוסף של מדד זה. בלוח 14 מוצגים נתונים המתייחסים להתפלגות זו.

לוח 14: התפלגות הנחקרים על-מין ועל פי תדירות הביקור אצל בני משפחתם (*)

מין	עד 3-4 פעמים בשנה	1-4 פעמים בחודש	פעם בשבוע או יותר	סה"כ
גברים	3 (30)	1 (10)	6 (60)	10 (100)
נשים	4 (30.8)	7 (53.8)	2 (15.4)	13 (100)

(*) מספרים בסוגריים - אחוזים

מהנתונים המוצגים בלוח 14 עולה כי קיים הבדל מובהק ($\chi^2=8.079$; $df=4$; $\alpha=.088$) בין תדירויות הביקור המאפיינות את הגברים לבין אלו המאפיינות את הנשים. בעוד שלמעלה ממחצית מהגברים (60%) מבקרים את משפחת המוצא שלהם לפחות פעם בשבוע, הרי שרק מיעוט מהנשים (15.4%) נוהגות לעשות זאת. כמחצית מהנשים (53.8%), לעומת זאת, נוהגות לבקר את בני-משפחתן לא יותר ממספר פעמים בחודש, וכשליש נוסף (30.8%) - פעמים ספורות בשנה.

מהתבטאויותיהם המילוליות של הנחקרים מתקבלת תמיכה לממצא זה. כמעט מחצית מהנשים (6 מתוך 13) מדווחות על מעורבות רבה (רבה מדי, לטעמן) של משפחות המוצא של הבעלים במערכת-היחסים שבניהם. מעורבות זו התבטאה באופנים שונים: מגורים קרובים וביקורים יום יומיים של הגבר אצל משפחתו; התערבות בהחלטות הנוגעות לניהול משק הבית וחינוך הילדים; יצירת תלות מסוגים שונים, ביקורים תכופים (יום-יומיים) של האם בביתו של הבן (הבעל) וכדומה. ראוי לציין, עם זאת, כי שלושה מהגברים דיווחו על נתק מוחלט בינם לבין משפחותיהם. כלומר - קיימת מגמה לקיצוניות ביחסים שבין הגברים למשפחת המוצא שלהם: או מעורבות רבה מאד, או ניתוק הקשר.

2. ביקורים משותפים אצל משפחות המוצא - למעלה ממחצית מהנחקרים (בעיקר - נשים) דיווחו על כך שבמרבית המקרים הם מבקרים לבד אצל בני משפחתם, ללא הצטרפותו של בן/בת הזוג. שאר הנחקרים מתפלגים באופן שווה כמעט בין אלו שמבקרים ביקורים משותפים לא יותר מאחת לשבוע, לבין אלו שמבקרים ביקורים משותפים תכופים בשתי משפחות המוצא.

3. השוואה לעבר - למעלה ממחצית מהנחקרים טענו כי לא חלו שינויים משמעותיים בקשרים עם משפחות המוצא, יחסית לתקופה שקדמה לסדנאות הגמילה ולחברות בקל"ה. כאשר חלו שינויים כאלו - הם ביטאו בדרך כלל הפחתה בתדירות הביקורים אצל משפחות המוצא. מספר נחקרים (נשים וגברים) ציינו כ להפחתה זו נלוו רצון לחזק את הקשר הבין-זוגי (שנפגע לדעתם בעבר ממעורבותן של משפחות המוצא), וירידה בתחושת המחוייבות לספק את רצונן של משפחות המוצא על חשבון סיפוק צרכיהם הם ("החלטתי שאני לא עושה יותר דברים בגלל ש"לא נעים לי").

כפי שצויין בפרק העוסק בקשרים החברתיים, יש חשיבות רבה גם למידת שביעות הרצון של הנחקרים מהקשרים עם משפחותיהם. הנחקרים החבקשו לדרג את מידת שביעות רצונם מקשריהם עם משפחות המוצא, ולהשוותם לעבר. הנתונים מוצגים בלוח 15.

לוח 15: שביעות הרצון מהקשרים עם המשפחה - עכשווית ובהשוואה לעבר (*)

סה"כ N	בשוואה לעבר			שביעות רצון עכשווית				ה מ ד ד
	פחות מבעבר	אין שינוי	יותר מהעבר	מרוצה מאד	מרוצה	מרוצה מעט	בכלל לא	
23	4 (17.4)	14 (60.9)	5 (21.7)	9 (39.7)	7 (30.4)	6 (26.1)	1 (4.3)	ש.ר. שלך מקשריי עם משפחתך
**22	6 (27.3)	10 (45.5)	6 (27.3)	3 (13.6)	7 (31.8)	5 (22.7)	7 (31.8)	ש.ר. של בן- זוגך מקשריך עם משפחתך
**22	3 (13.6)	14 (63.6)	5 (22.7)	5 (22.7)	7 (31.8)	3 (13.6)	7 (31.8)	ש.ר. שלך מקשרי בן זוגך עם משפחתו

* בסוגריים - אחוזים

** אחת מהנשים לא התייחסה לסעיפים אלו מאחר שחיה בנפרד מבן-זוגה.

מהנחונים המוצגים בלוח עולים הממצאים הבאים:

1. מרבית הנחקרים (16 מתוך 23) מרוצים או מרוצים מאד מקשריהם עם משפחות המוצא שלהם.

2. לעומת זאת, כמחצית מהנחקרים דיווחו כי אחד מבני הזוג (לפחות) אינו מרוצה (או מרוצה מעט) מקשריו של רעהו עם בני משפחתו. כמחצית (54.5%) מהנחקרים דיווחו על שביעות-רצון מועטת של בן/בת הזוג מהקשרים שלהם עם בני משפחתם, ושיעור דומה (45.5%) על חוסר שביעות רצונם מקשריהם של בני/בנות זוגם עם משפחתם. בולט במיוחד, בהקשר זה, הפער בין הנשים והגברים, המוצג בנחונים המופיעים בלוח 16.

לוח 16: שביעות רצון מהקשר של בן/בת הזוג עם משפחתו (*)

סה"כ	מרוצה מאוד	מרוצה	מעט	בכלל לא	מין
10 (100)	3 (30)	5 (50)	- (0)	2 (20)	גברים
2 (100)	2 (16.7)	2 (16.7)	3 (25)	5 (41.7)	נשים

(*) מספרים בסוגריים - % אחוזים

אף שההבדל שנמצא אינו מובהק מבחינה סטטיסטית ($\chi^2=5.635$; $df=3$; $P=.130$), ניתן לראות מגמה ברורה להבדל כזה: בעוד ש-8 מתוך 10 הגברים מרוצים או מרוצים מאד מהקשרים של בנות זוגם עם משפחותיהן, הרי ש-8 מתוך 13 הנשים אינן מרוצות כלל, או מרוצות מעט, מקשריהם של בני-זוגן עם משפחותיהם. נתונים אלו תואמים את טענותיהן של חלק מהנשים (שצויינו למעלה) על מעורבות רבה מדי של משפחות המוצא של הגברים במערכת-היחסים בינן לבין בני-זוגן. נראה, לפיכך, שבעוד שמרבית הגברים מרוצים מסוג הקשרים (מעורבות רבה, או ניתוק, בדרך-כלל) שבינם לבין משפחותיהם, אין כך לגבי הנשים. חלקן הגדול אינו מרוצה מסוגי קשרים אלו, ושואף לשנותם. לא נמצאה מגמה דומה ביחס לגברים.

3. השוואה לעבר - מרבית הנחקרים דיווחו כי לא חלו שינויים משמעותיים בשביעות-רצונם מהקשרים עם משפחות המוצא, יחסית לתקופה שקדמה לסדנאות ולחברות בקל"ה. אלו שטענו כי חלו שינויים כאלו החפלו, באופן שווה כמעט, בין הטוענים לעליה בשביעות הרצון לבין אלו שטענו כי שביעות רצונם מהקשרים פחתה.

ג. קשר אינטימי עם חבר/ה. אחת הדרכים להפגתן של חחושות הניתוק והבדידות החברתי הינה פיתוח קשרים קרובים עם חבר/ה כלשהם, שעומו ניתן לחלק חוויות ורגשות. הנחקרים נשאלו באם יש להם קשרים כאלה, ואם כן מה מספרם יחסית לעבר (לפני החברות בקל"ה). ראוי לציין כי החברות בקל"ה יכולה להביא לשתי השפעות בחחוס זה, שעלולות להיות סותרות. מחד-גיסא עשויה ההשתתפות הקל"ה לפתח את המוכנות והיכולת לשחף אחרים ברגשות ובחוויות, ולקדם חיפש אחרי קשרים קרובים נוספים. מאידך גיסא, מאחר שהקל"ה מהווה מקום שבו יכולים המשתתפים לשחף אחרים בקורות אותם וברגשותיהם, הרי

שהם עשויים לחוש מסופקים מבחינה זו, ולא לחפש מערכות יחסים נוספות מסוג זה, או אף לנתק חלק מהקיימות.

הנתונים המוצגים בלוח 17 מתייחסים לדיווחי הנחקרים על עצמם.

לוח 17: התפלגות הנחקרים על פי מין ועל פי מעורבות בקשר אינטימי כלשהו (*)

מין	אין קשר כזה	יותר מבעבר	אין שינוי	פחות מבעבר	סה"כ
גברים	1 (10)	3 (30)	5 (50)	1 (10)	10 (100)
נשים	2 (15.4)	5 (38.5)	5 (38.5)	1 (7.7)	13 (100)

(*) מספרים בסוגריים - % אחוזים

מהנתונים המוצגים בלוח 17 עולה כי למרבית הנחקרים (גברים ונשים כאחד) יש קשר קרוב עם חבר או חברה עימם הם יכולים לחלק רגשות וחוויות. מחצית מהגברים וכמעט כשעור הזה מהנשים (38.5%) דיווחו כי היה להם קשר כזה גם בעבר, ואין שינוי משמעותי בעוצמתו ובטיבו. כאשר דיווחו הנחקרים על שינוי - היה זה בדרך כלל על עליה בקשרים מסוג זה. (כלומר, אם היתה השפעה להשתתפות בקל"ה, הרי שהיא תרמה לפיתוחם של קשרים קרובים ולא להפחתתם).

היבט נוסף שנבדק היה מידת ההתאמה בדיווחם של בני הזוג הנשואים מבין הנחקרים על הקשרים של בני-זוגם. הנחקרים נשאלו האם יש לבן-זוגם קשר קרוב, והתבקשו להשוות את מספר הקשרים האלו לעבר. הניתוח הסטטיסטי בוצא רק לגבי הנתונים שהתקבלו מזוגות שבהם נחקרו שני בני הזוג (בלי קשר להשתתפותם או אי-השתתפותם בקל"ה). סך-הכל נותחו הנתונים שהתקבלו מ-18 נחקרים - 9 זוגות.

הנתונים המוצגים בלוח 18 מתייחסים לדיווחיהם של הנחקרים על קשריהם של הגברים.

לוח 18: התפלגות נשים וגברים ע"פ דיווחיהם על קשר אינטימי של גברים (*)

סה"כ	פחות מבעבר	אין שינוי	יותר מבעבר	אין בכלל	גברים נשים
6 (66.7)	-	3 (33.3)	2 (2.22)	1 (11.1)	אין בכלל
2 (2.22)	1 (11.1)	1 (11.1)	-	-	יותר מבעבר
1 (11.1)	-	1 (11.1)	-	-	אין שינוי
0 (0)	-	-	-	-	פחות מבעבר
9 (100)	1 (11.1)	5 (55.6)	2 (22.2)	1 (11.1)	סה"כ

(*) מספרים בסוגריים - % אחוזים

אף שלא נמצאו הבדלים מובהקים, ניתן לראות 2 פערים בולטים בין דיווחיהם של הנשים והגברים:

1. בעוד ש-6 מהנשים טענו שאין לבעליהן קשר קרוב עם אדם כלשהו, הרי רק גבר אחד דיווח על העדר קשר כזה (ובמקרה זה אשתו דיווחה דיווח דומה).
 2. 5 מהגברים טענו שיש להם קשר כזה, ושאינן שינוי יחסית לעבר. לעומתם - רק אשה אחת טענה שאין שינוי במעורבות בעלה בקשר קרוב (שאר הנשים טענו, בדרך כלל, כי אין לבעליהן קשר קרוב כלשהו).
- נראה, לפיכך, כי הנשים רואות את בני-זוגן כפחות מעורבים בסוג זה של קשר, מאשר הם רואים את עצמם.

בלוח 19 מוצגים הנתונים המתייחסים לדיווחים של בני-הזוג על מעורבותן של הנשים בקשר קרוב.

לוח 19: התפלגות נשים וגברים על דיווחיהם על קשר אינטימי של נשים (*)

סה"כ	פחות מבעבר	אין שינוי	יותר מבעבר	אין בכלל	גברים נשים
2 (22.2)	-		1 (11.1)	1 (11.1)	אין בכלל
2 (2.22)	-	1 (11.1)	1 (11.1)	-	יותר מבעבר
4 (44.4)	1 (11.1)	2 (2.22)	1 (11.1)	-	אין שינוי
1 (11.1)	-	1 (11.1)	-	-	פחות מבעבר
9 (100)	1 (11.1)	4 (44.4)	3 (33.3)	1 (11.1)	סה"כ

(*) מספרים בסוגריים - % אחוזים

בשונה מהדיווחים על מעורבות הגברים בקשר קרוב, ניתן לראות כי קיימת התאמה רבה בין דיווחיהם של הגברים ושל הנשים. בחלק מהמקרים ההתאמה היא מוחלטת, וביתרתם - הפערים הם מזעריים.

ניתן לראות, לפיכך, שבמרבית הזוגות יש דמיון בחפיסותיהם של שני בני הזוג ביחס לקשריהן של הנשים, בעוד שיש פער ביניהם ביחס לקשריהם של הגברים.

ד. השתתפות בפעילות קהילתית/חברתית. היבט נוסף למעורבות קהילתית וחברתית הינו מידת השתתפות בפעילויות שונות במסגרת הקהילה. הנחקרים נשאלו ביחס להשתתפותם (חוך כדי השוואה לעבר) בחמישה סוגים של פעילויות (מלבד, כמובן, הפעילות השוטפת בקל"ה):

- א. תחביב קבוע (אף שפעילות זו נעשית לעיתים באופן עצמאי, הרי שהיא מזמנת הזדמנויות למפגש עם אחרים).
- ב. חברות בועד או מועצה כלשהם (ועד בית, ועד הורים, מועצה שכונתית וכדומה).
- ג. פעילות ספורטיבית קבועה (אם לבד, ואם במסגרת מועדון ספורט או מרכז אחר).
- ד. חוג (לא ספורטיבי) כלשהו.
- ה. התנדבות בגוף כלשהו (מד"א, משא"ז וכדומה).

הנתונים המוצגים בלוח 20 מתייחסים למידת מעורבותם של הנחקרים בפעילויות מסוג זה.

לוח 20: התפלגות הנחקרים על-פי מעורבותם בפעילות קהילתית/חברתית (*)

סה"כ	פחות מבעבר	אין שינוי	יותר מבעבר	אין בכלל	
23 (100)	2 (8.7)	3 (13.0)	1 (4.3)	17 (73.9)	חברי קבוע קבוע
23 (100)	1 (4.3)	-	-	22 (95.7)	חברות בועד או בועדה
23 (100)	2 (8.7)	3 (13.0)	3 (13.0)	15 (65.2)	פעילות ספורט קבועה
23 (100)	-	2 (8.7)	1 (4.3)	20 (87.0)	חוג קבוע
23 (100)	-	1 (4.3)	-	22 (95.7)	התנדבות לגוף כלשהו

(*) מספרים בטורגריים - % אחוזים

המימצא הבולט ביותר מנתונים אלו הוא השיעור הגבוה כל כך מקרב הנחקרים שאינם מעורב בשום חוג או פעילות כלשהי מלבד השתתפותם בקל"ה. חוץ מנחקרים בודדים לא היו נחקרים שהשתתפו בגוף פעיל כלשהו (ועד, גוף התנדבותי); ומרביתם אף לא עסקו בפעילות ספורטיבית, תחביב או בחוג אחר. הפעילות שבה היו מעורבים הנחקרים הרבים ביותר הייתה פעילות ספורטיבית מסוגים שונים (התעמלות, הישרדות וכדומה). לא נמצאו הבדלים בין הגברים והנשים בנושא זה.

ממימצאים אלו נראה כי הפעילות בקל"ה מהווה מרכיב מרכזי של הפעילות החברתית-קהילתית של הנחקרים. הערכתם של חברי הקל"ה את חרומת הקבוצות בתחומים אלו. כפי שהוצג בפרק שעסק בהערכת תרומן של הקל"ה, (ובנתונים שבלוח 5) נתפסה תרומן של הקבוצות בתחום הגברתה של המעורבות החברתית כבינונית-גבוהה (בציון ממוצע של 3.708, ע"ג סולם בן 5 דרגות). פונקציה זו אף הייתה אחת משתי הפונקציות הבולטות ביותר בתפקוד הקבוצות.

הערכת תרומתן של הקבוצות לפונקציות של הפעילות הקהילתית ושל קבלה ומתן סיוע בין חברי הקבוצות, היתה נמוכה יותר (3.055 ו-2.277, בהתאמה). ראוי לציין כי הערכת הגברים לפונקציה של נתינה וקבלת סיוע בין חברי הקבוצה היתה גבוהה מזו של הנשים, והם אכן דיווחו על מתן סיוע ממשי בנוסף לתמיכה רגשית.

מנתונים אלו עולה, כי הקבוצות נתפסות כאמצעי מרכזי להוצאתם של בני-הזוג מחוץ הבית ("סיבה לצאת מהבית") שבו הסתגרו במשך תקופה ארוכה (אם באופן ממש, כפי שנהגו הגברים לעשות, ואם באופן רגשי יותר - כבדידות שאפיינה את הנשים). עם זאת, ולמרות מעורבותם של חלק מהנחקרים בפעילויות ציבוריות בנושא מניעת האלימות והטיפול בה, המעורבות הקהילתית וההשפעה בקהילה נתפסות כתחום פחות מרכזי בחיי הקבוצה.

לסיכום, נראה כי חלה עליה במעורבותם החברתית של מרבית הנחקרים, ובמיוחד בזו של הגברים. רק מיעוט מהנחקרים דיווחו על בידוד ממש, מבחינה חברתית. לעומת זאת, היו דיווחים רבים על הגברה בפעילות החברתית לסוגיה השונים, על עליה בשביעות הרצון ממנה, ועל רצון להמשיך ולפתח את הקשרים החברתיים.

שעור נכבד מהנחקרים ציין כי המשפחות המשתתפות בקל"ה (בין אם מדובר בשני בני הזוג או רק באחד מהם) מהוות את הרשת החברתית העיקרית שבה הם משולבים. רשת חברתית זו מהווה ניגוד משמעותי לתקופה הארוכה שבה נחקרו קשרים עם חברים אחרים. מגבלות התקציב מובילות את חלק מהמשפחות לבחור באפיקים "זולים" יותר של פעילות חברתית - ארוח חברים בביתם וביקור בבתיים. עם זאת חלה בקרב חלק מהזוגות עליה גם בתדירות היציאה לבילויים.

מרבית הנחקרים - גברים ונשים - מקיימים קשרים עם משפחות המוצא שלהם, וחלקם - גם עם משפחות המוצא של בני-זוגם. קשרים אלו מאופיינים בשלושה היבטים בולטים: א. קשריהם של הגברים עם משפחותיהם מאופיינים, בדרך כלל, בקיצוניות מסוג אחד משני הסוגים - ניתוק מוחלט או לחילופין, מעורבות רבה ויחסים הדוקים ויום יומיים.

ב. במרבית המקרים, יש למשפחות המוצא של הגברים מעורבות רבה בחייהם של הנחקרים, שאינה לשביעות רצונן של בנות זוגם. מעורבות זו מתבטאת בתדירות גבוהה (לעיתים יום יומית) של ביקורים של הגברים בבית משפחת המוצא, ובהתערבות מסוגים שונים בחיי המשפחה. לעומת זאת קשריהם של מרבית הנשים עם משפחות המוצא שלהן הינן פחות הדוקים וחדירים.

ג. שיעור נכבד מן הנחקרים דיווחו על החלשת הקשרים עם משפחות המוצא, כחלק מהמאמץ לשיפור מערכת היחסים הבינזוגית. החלשה זו מתבטאת בירידה במחויבות לרצות את משפחות-המוצא, והדגש שביעות הרצון האישית והזוגית.

הקבוצות לעזרה הדדית מהוות את עיקר הפעילות החברתית-קהילתית של הנחקרים. מרביתם אינם משתתפים בגופים אחרים, ומעטים פעילים בחוגים ופעילויות ספורט מסוגים שונים.

למרבית הנחקרים יש קשר קרוב עם חבר שעימו הם יכולים לחלק את רגשותיהם וחוויותיהם. השוואת הערכותיהם של בני הזוג (מקרב הזוגות הנשואים) מצביע על מאפיין בולט, המשותף גם להיבטים אחרים של המעורבות החברתית: בעוד הנשים נתפסות בעיני עצמן ובעיני בני-זוגן כמעורבות מבחינה חברתית, קיים פער בחפיסת מעורבותם החברתית של הגברים. הגברים חופסים עצמם כמעורבים מבחינה חברתית, ושבעי רצון מהשיפור שחל בתחום זה. לעומת זאת, הנשים רואות את בני זוגם כלא-מעורבים-דיים מבחינה חברתית (כולל קשרים קרובים), והן פחות שבעות רצון מהקשרים החברתיים של בני זוגן ושלחן עצמן.

מאפיין נוסף של חייהם החברתיים של הנחקרים הינו ההבדל בין דפוס מעורבותם החברתית של הגברים לזה של הנשים. הגברים מקיימים פעילות חברתית רבה מחוץ לביתם: ביקור אצל חברים, יציאה לבילויים, ביקור במשפחות המוצא שלהם וכדומה. לעומת זאת, גם לאחר השינויים בתפיסתן העצמית ובמערכות-היחסים שלהם עם בני זוגן, ממעטות הנשים לצאת החוצה: הן ממעטות (יחסית לגברים) להפגש עם חברים מחוץ לביתן, ממעטות לבקר אצל בני משפחתן, ואינן יוצאות כמעט לבילויים בגפן. נראה שהדפוס הבולט של השארות האשה בבית פנימה, בעוד בן-זוגה חופשי יותר לצאת ממנו, ממשיך להיות מאפיין בחייהם החברתיים של הנחקרים.

ד. הערכת תפקודה והשפעותיה של תת-הקבוצה של הפעילים

הערכת תפקודה והשפעותיה של תת-הקבוצה של הפעילים נעשתה על סמך נתונים שנאספו בשיחות עם המלווים המקצועיים, בראיונות עם הנחקרים ובצפייה במפגשים של סדנת הפעילים. נתונים אלו קובצו על פי ההיבטים הבאים:

1. מידע על תהליך הקמתה ופעילותה של הקבוצה.
2. התייחסויותיהם של הנחקרים לנושא הפעילות לפני תחילת הפעילות.
3. סדנת הפעילים: תכנים והיבטים מרכזיים.
4. השפעות הקמתה של הקבוצה על הקל"ה.

להלן יוצגו הממצאים המרכזיים.

1. תהליך הקמתה ופעילותה של הקבוצה

מתוך השיחות עם המלווים המקצועיים, עלו מספר מטרות מרכזיות להקמתה של תת-הקבוצה של הפעילים:

א. הגברת מעורבותם החברתית-קהילתית של חברי הקבוצות לעזרה עצמית.
ב. חיזוק מאפייני העזרה-העצמית על ידי העברת חלק מהתיפקודים של המלווים לחברי הקבוצות עצמם.

ג. העשרתה של ההשתתפות בקל"ה על-ידי הרחבתם של החחומים בהם יכולים להשתתף ולפעול חברי הקבוצות (לגבי קבוצות הגברים נאמר, כי היה רצון רב להרחיב את תחומי הפעילות ולהרחם למשימות שונות).

תת-הקבוצה הוקמה כעתודת פעילים באגודה לגמילה מאלימות.

תחומי הפעילות שיועדו לעתודה זו היו הקמה ואיגוש של מרכז לקבלת פניות של משפחות הסובלות מבעיות האלימות (כולל "קו טלפון חם"), יצירת קשר עם פונים, שמירת קשר עם פונים ומחן תמיכה עד לפתיחתן של סדנאות, פעילות בתחום הציבורי למען יצירת מודעות ותמיכה בפעילות הנעשית לשם גמילה מאלימות, וכדומה. כמו כן יועדו הנשים הפעילות להמשיך להפעיל את הקל"ה של הנשים כרשת חברתית (תוך כדי הדרכה תקופתית צמודה). בשלבי הקמתה של עתודת הפעילים נצפו קשיים תקציביים (שבדיעבד נסתברו כאמיתיים).

גיוס המשתתפים לתת-הקבוצה של הפעילים בוצע באופן שונה בקרב הנשים והגברים. ששת המשתתפים הגברים נבחרו על ידי המלווה המקצועי של קל"ה-גברים, כשהקריטריונים היו: מסירות ומחויבות לרעיון, כושר ביטוי, פנאי. בקל"ה-נשים בוצע תהליך בחירה שונה, שנקבע (לדעת המלווה המקצועי) מהצורך החזק בנוהלים ברורים. כל אחת מחברות קל"ה ענתה על שאלון שבו התבקשה לדרג את עצמה ואת כל אחת מחברות קל"ה האחרות, על-פי התאמתן לפעילות. הנשים שנבחרו להשתתף בתת-הקבוצה של הפעילים היו (מלבד מקרה אחד) אלו שזכו בניקוד הגבוה בקבוצה.

הקבוצה היתה מורכבת מזוגות נשואים ומבודדים, שהתחלקו באופן הבא:

- 2 זוגות נשואים.

- נשים שבעליהן אינם חברי קל"ה - 3.

- גברים שנשותיהם אינן חברות קל"ה - 2.

- גבר שאשתו חברת קל"ה - 1.

- בודדים שאינם נשואים: גבר אחד ואשה אחת.

סה"כ 12 משתתפים.

ראוי לציין כי זו מסגרת הפעילות היחידה במסגרת האגודה, בה השתתפו גברים ונשים בצוותא.

הכשרתם של הפעילים לחפקידיהם התבססה על סדנה בת שמונה מפגשים בני כשעתיים כל אחד. תכנית הסדנא (פירוט על פי מפגשים - ראה נספח 4) כללה תכנים כגון מיומנויות תקשורת, נוהלי עבודה בקבלת פונים, התערבות בזמן משבר, התארגנות לקראת פעילות

בקהילה ויצירת קשרים עם גורמי תושב, ועוד. הסדנה תוכננה כך שישולבה בה דיונים והמשגות עיוניים בצד תרגולים מעשיים.

בתום הסדנה היה מתוכנן ארוע מרכזי, בשיחוף אישי ציבור, שעתיד היה לפתוח את פעילותם של הפעילים הראשונים. שלושת חומי הפעולה שנקבעו לראשית פעילותה של עתודה זו היו (1) קשר עם המשטרה (2) גיוס משתתפי חדשים לקל"ה (3) השתתפות כ"בעלי נסיון" בסדנאות לגמילה מאלימות. כמו כן נמצא מבנה שהיה מיועד לשכן את מרכז הפניות לאגודה, והפעילים ריכזו את "גיוסם" של כל חברי קל"ה לשיפוצו. פעילותה של עתודת הפעילים היתה צריכה להתחיל במרץ 1991.

ארועי מלחמת המפרץ (שהחלה יומיים לאחר המפגש האחרון של סדנת הפעילים) וקשיים ארגוניים וחקציביים שיבשו במידה רבה את תחילת פעילותה של עתודת הפעילים:

- הארוע המסכם של סדנת ההכשרה (שהיה צריך להתקיים בסוף פברואר 1991) לא התקיים, ולא חולקו תעודות השתתפות לפעילים.

- עד ליולי 1991 לא שופץ והוכן (ציוד, טלפון וכדומה) המבנה שיועד להיות מרכז לקבלתן של פניות חדשות.

- פעילותה של קל"ה נשים הופסקה (יוני 1991), ולא בוצע הגיוס שחוכנן של משתתפים חדשים מבין בוגרי סדנאות הגמילה.

הפעילות העיקרית שהתבצעה (על ידי חלק מהגברים שהשתייכו לעתודה זו) היתה מ-2 סוגים:

1. שמירת קשרים עם פונים חדשים ומתן תמיכה (עד לתחילתן של סדנאות).
2. התערבות ובוררות במקרים בהם התגלעו משברים וסכסוכים (ולעיתים אף על גבול האלימות) במשפחות של חברי קל"ה.

ראוי לציין כי המלואים המקצועיים והמשתתפים הביעו אכזבה מהתגשמותן החלקית של הציפיות. פירוט רחב יותר של התייחסויותיהם של המשתתפים יוצגו בחלקו הרביעי של פרק זה.

2. התייחסויותיהם של הנחקרים לנושא לפני תחילת הפעילות
כל הנחקרים, כולל אלו שאינם משתתפים בקבוצת הפעילים, התבקשו להחייס לשלושה היבטים עיקריים:

א. המוטיבציה להשתתפות בקבוצת הפעילים - צוינו שני גורמים עיקריים שהניעו את חברי קבוצת הפעילים להצטרף אליה:

1. רצון ללמוד, לרכוש מיומנויות חדשות, ולפתח בטחון עצמי.
2. שאיפה לעזור לאחרים, הנחונים במצב ובקשיים המוכרים להם מעברם;

ב. מידת יכולתם לעזור לאחרים - אף ששניים מהגברים הביעו ספק ביחס למידת הצלחה של הקל"ה, הרי שמרבית המשתתפים טענו כי הם מסוגלים לחרום למשפחות אחרות (וחלקם אף עושים זאת). צוינו מספר יתרונות להיוחס בעלי נסיון אישי כגברים מכים או כנשים מוכות:

1. נסיונם האישי מאפשר להם להבין טוב יותר, ואף יותר מחלק מאנשי המקצוע, את חוויותיהם וקשיים של הפונים (גברים כנשים).
2. הצגתם כאנשים שחוו על בשרם את האלימות עשויה להגביר את פתיחותם של הפונים אליהם.
3. הם עשויים להוות מודל חיקוי עבור הפונים, בבחינת "אני הייתי שם ויצאתי".

ג. השפעה אפשרית על הקל"ה - צוינו שתי השפעות אפשרות ונוגדות על הקל"ה:

1. השפעה חיובית על האוירה או העדר השפעה כלל. אלו שצפו השפעה זו הסבירו זאת בכך שבחירת האנשים לקבוצת הפעילים הייתה הוגנת, שהקבוצות מגובשות, שקיימת הסכמה בין המשתתפים שבמשך הזמן כולם יוכלו להצטרף לקבוצת הפעילים, ושחלק מהחברים בקל"ה משתתפים בפעילויות נוספות גם בהווה.
 2. השפעה שלילית על האוירה וסכנה לנשירה מהקל"ה. הובע חשש כי בתירתם של חלק מהמשתתפים לקבוצת הפעילים יגרום לתסכול ולהתמרמרות בקרב אחרים, שישפיעו על האוירה בקל"ה. בהקשר זה צוין תהליך הבחירה של הנשים לקבוצת הפעילים, אשר כלל מרכיבים של בחירות סוציומטריות. חלק מהנשים הביעו חשש כי היו נשים שנמנעו מלהציג את מועמדותן עקב החשש שלא יבחרו, וכי האחרות נפגעו עקב אי-הבחרן על ידי הקבוצה.
- היבט שלילי נוסף, אשר צויין על ידי הנשים בלבד, הוא הצורך של חלקן לבחור בין השתתפותן בקל"ה לבין השתתפותן בסדנאות לפעילים. הצורך לבחור נבע מהמגבלות שהטילו בעליהן על יציאתן מהבית, והובע חשש לגבי יכולתן להמשיך בחברותן בקל"ה ובקבוצת הפעילים בעתיד. כאמור, לא הובע חשש כזה על ידי הגברים.

ראוי לציין ששניים מבני הזוג של חברי עתודת הפעילים, אשר לא השתתפו בעצמם בעתודה זו או בקל"ה, פקפקו "בזכותם" של בני-זוגם לטפל/לעזור למשפחות אחרות "כשאלם בבית יש עדיין אלימות". נחקרים אלו פקפקו גם ביכולתם של בני-זוגם לעזור לאחרים וייחסו להם מניעים שונים להשתתפות בעתודת הפעילים.

3. סדנת הפעילים

הנתונים המתייחסים לסדנת הפעילים, נובעים משני מקורות:

- א. התרשמויותיה של החוקרת מצפייה בשבעה מתוך שמונת המפגשים של הסדנה. רישום מפורט של מהלך המפגשים נשלח למלווים המקצועיים על פי בקשתם.
- ב. הממצאים שנתקבלו מהראיון השני עם הנחקרים שהשתתפו בסדנה.

א. תכנים מרכזיים שנדונו במפגשים (תכנים אלו הועלו ברובם על-ידי המלווים המקצועיים:

- ציפיות המשתתפים מהסדנה: בתחילת המפגש הראשון התבקשו המשתתפים לבטא את ציפיותיהם מהסדנה. הציפיות המרכזיות שהוזכרו היו: (1) רצון לרכוש כלים "מקצועיים" לשם חפודם כפעילים (כגון כיצד לעזור לאחרים, כיצד לקבל פונים חדשים). (2) צורך בסמכות חיצונית כלשהי (הכרה בהם או תואר מוכר על-ידי גורמים ציבוריים שונים). (3) הזדמנות למפגש חברתי נוסף עם אנשי הקל"ה.

- רגשות אופייניים לפונים לעזרה (גברים כנשים): הרגשות שצויינו על-ידי המשתתפים היו: השפלה, כאב, פגיעה, חוסר אונים, בהלה, צער, האשמה עצמית, חרטה ועוד. במהלך הדיון עלה הדמיון ברגשותיהם של גברים ונשים (למרות תפקידיהם השונים בדרך-כלל בארועי האלימות). חלק מהמשתתפות הביעו תחושה של "גילוי" ופליאה מסוימת לנוכח דמיון זה.

- קשיים וצרכים מרכזיים של הפונים, ושל הפעילים המקבלים אותם: בדיון זה בא לידי ביטוי הדמיון הקיים בצרכיהם ורגשותיהם של הפונים ושל הפעילים (כגון: חשש מהלא-נודע, מבוכה, חרדה, וכו'). כמו כן הודגש הצורך בהבחנה, בין צרכיהם של הפונים (בתמיכה, הקשבה) לבין צרכי הפעיל (להרגיש כי הוא תורם ולפיכך - "לשלוף" פתרונות מהירים).

- מיומנויות הקשבה ותקשורת - הקשבה, משוב, שפת הגוף, מציאת העיתוי הנכון לתגובה, מיקוד, בהירות ביטוי, אמפטיה. מיומנויות אלו הודגמו, הומשגו ותורגלו.

- תפקידי עתודת הפעילים: הוגדרו ארבעה תחומים מרכזיים לפעילות -

(1) קשר עם פונים חדשים לאגודה - מתן סיוע ראשוני, שמירת קשר וליווי עד לסדנת הגמילה, איחור פונים חדשים.

(2) קשרים עם גורמים מקצועיים וטיפוליים: משטרה, רבנות, עובדי רווחה, וכדומה.

(3) יחסי ציבור ויצירת קשרים עם גורמים ציבוריים ופרטיים, לצורך קידום העמותה.

- (4) סיוע למנחים של סדנאות לגמילה, והפעלת הקבוצות לעזרה עצמית (תחום פעילות זה הועלה על-ידי המלווים המקצועיים, ולא על-ידי המשתתפים עצמם).
- התערבות בעת משבר: הופקו לקחים מהתנסות של אחת המשתתפות, והוגדרו כללי "עשה ואל תעשה".
- הגדרת נוהלים ודרכי עבודה בחומי הפעילות שהוגדרו, וחלוקת תפקידים בין המשתתפים.
- הרפייה והפגת מתחים: הנושא הועבר באמצעות התנסות (שנוהלה על-ידי אשת מקצוע בתחום), ולאחר מכן הוגדרו עקרונות בסיסיים בתחום.
- הפניית נשים למשטרה: נושא זה עלה במהלך דיון בנושא אחר (קבלת פונים חדשים). נוצר פילוג, שלווה בביטויים רגשיים חזקים, בין הגברים והנשים שבקבוצה. הגברים שללו מכל וכל את הפניה למשטרה, וראו בו גורם הרסני שיפגע כסיכויים לשקם את מערכת היחסים. הנשים תבעו לראות בה חלופה אחת מבין חלופות נוספות, שאותן הן יכולות להציע לנשים הפונות (תוך ציון ברור שחלופה זו נועדה למצבי חרום בלבד). התלבטות זו לא באה לפתרונה במפגשים.
- מטרת הפעילויות: נושא זה עלה כהמשך לדיון בשאלת ההפניה למשטרה, ועלתה התלבטות בקבוצה (שגם פילגה אותה על פי מין). הקבוצה התלבטה בין "שמירה על הקשר הזוגי של הפונים" (עמדה שיוצגה בעיקר על-ידי גברים) לבין "הפסקת האלימות" (עמדה שיוצגה על-ידי נשים). המלווים המקצועיים נקטו עמדה בנושא זה, והגדירו את המטרה השנייה כמטרה המרכזית בין השתיים.

ב. מאפיינים בולטים בפעילות הקבוצה - פעילות הקבוצה אופיינה במספר מאפיינים בולטים:

- אווירה: האווירה ששררה במפגשים הראשונים הייתה פורמלית ואינטלקטואלית, תוך התקבצות לקבוצות מוכרות (נשים וגברים לחוד), ומיעוט בהתייחסויות בין-אישיות שאינן נוגעות ישירות לתכני הסדנה. במהלך המפגשים חלה התקרבות, תוך כדי התפתחותן של ההיכרות והפתיחות שבין המשתתפים. נוצר הווי משותף (השונה מהווי של הקבוצות לעזרה עצמית), והיחסים היו חופשיים ומשחררים יותר ויותר. במפגשים האחרונים אופיינה האווירה ברמה גבוהה של חברויות ושעשוע (עד כדי צורך במאמץ מצד המלווים המקצועיים לרכז את המשתתפים וליצור קשב).
- התייחסות לאלימות: הנטייה שאפיינה את כל המשתתפים, ובמיוחד את הגברים, הייתה להתייחס לאלימות בלשון עבר ("הייתי שם"). נטייה זו בולטת במיוחד לאור הדיווחים של חלק מבנות-הזוג, או של עמיתים בקל"ה, כי גם במהלך סדנת הפעילים ארעו ארועי-אלימות בקרב חלק מהמשפחות של משתתפי הסדנה. (כלומר האלימות, ולבטח האלימות המילולית, לא הייתה נחלת העבר בלבד). היבט נוסף של ההתייחסות לאלימות הינו ההימנעות מלהתייחס לבעיית האלימות שלהם באופן ישיר: הגברים דיברו על

"גברים מכים" כאשר התייחסו לפונים חדשים, אך לא כינו אף פעם את עצמם "גבר מכה". כאשר התייחסו לאלימותם-הם, השתמשו בביטויים כגון: "הייתי שם", "יש לי נסיון" וכדומה. ניכר היה כי הם מנסים להתנתק מבחינה רגשית מהחוויות שקשורות לאלימות.

הנסיון להתנתק ולהתרחק מהחוויות והרגשות הקשורות לאלימות הוביל, חלק מהמשתתפים (גברים כנשים), לחפיסת עמדה של "פעיל" - שאינו מעורב כלל באלימות, ואשר תפקידו להיות גוף חיצוני עוזר ומציע פתרונות. עמדה זו הקשתה עליהם לפתח אמפטיה כלפי "הפונה", בעת התירגול שנערך במהלך הסדנה בנושא קבלת פונה חדש. ההשתתפות בתרגול זה (הן בתפקיד פעיל והן בתפקיד של פונה) יצרה מעורבות רבה והצפה רגשית בעקבות החוויות האישיות שהתעוררו ועלו במהלך התרגול. במהלך המפגש נעשה עיבוד קצר מאד של הרגשות והחוויות שעלו, ועיקר הדגש היה על מתן משוב ועל המיומנויות שנלמדו.

אצל חלק מהנשים עלה גם, מידי פעם, החשש מפני חזרתה של האלימות.

- תפקוד המשתתפים: מרבית המשתתפים התייחסו לסדנה ברצינות רבה. הם הקפידו לדייק ולהגיע למרבית המפגשים (לעיתים - אף במחיר ויחור על ארועים משפחתיים), השתתפו בפעילויות ובדיונים שנוהלו בסדנה, והשקיעו מאמץ וזמן בפיתוח רעיונות שונים - הן במהלך המפגשים והן ביניהם. לדברי המלווים המקצועיים (הן בשיחות עימי והן בפני המשתתפים), עלו רמת הדיונים ותפקוד המשתתפים על הרמה שלה ציפוי לפני תחילת הסדנה.

ג. מאפיינים בולטים בתפקוד המלווים המקצועיים -

- בניגוד לתפקודם בקבוצות לעזרה עצמית, נקטו המלווים המקצועיים בסדנה סגנון דידקטי ומכוון הרבה יותר. למרות שבמרבית הנושאים שנדונו הוקצה זמן להבעת דעות שונות על-ידי המשתתפים, ניכרה הכוונה ברורה של מטרות ושל עדיפויות (כשניתן מקום שולי יחסית להבעת רגשות ולעיבודם).

- המלווים המקצועיים ריכזו את הדיונים, באמצעות המשגה ומיקוד, והובילו להצגתם ולהדגשתם של הנושאים שהוגדרו על-ידם כמרכזיים.

- המלווים המקצועיים הציגו דגם (באמצעות "מודלינג") של יחסי שיתוף המאופיינים בכבוד הדדי ובמתן לגיטימציה לחילוקי דעות, דרכים שונות לפחרון קונפליקטים או להמשך הפעילות המשותפת למרות אי-הסכמה.

- המלווים המקצועיים הירבו במתן חיזוקים למשתתפים על יכולותיהם, והביעו שביעות-רצון רבה (ומתמדת) מהאופן שבו ביצעו מטלות שונות.

- הבניית ציפיות - נעשחה הן במפגש הראשון והן במהלך שאר המפגשים. הובנו ציפיותיהם של המשתתפים ביחס לתרומת הסדנה, לתפקידיהם העתידיים, וכדומה.

- למול ביטויים של המשתתפים של חשש מהאחריות הכבדה ועקב חוסר נסיונם, הרבו המלווים המקצועיים בהרגעה ובעידוד, מתן חיזוקים ליכולתם של המשתתפים, ובהבטחות להדרכה, ליווי ותמיכה בעתיד.

- ההתייחסויות למשתתפי הסדנה היו מאוד אישיות, ובדומה לאלו שבקל"ה - ניכר היה שהן נובעות מהיכרות מעמיקה. בשיחות שלא במסגרת הכללית (בהפסקות, לפני ואחרי המפגשים), הביעו המלווים התעניינות ומעורבות במתרחש במערכות היחסים המשפחתיות של המשתתפים.

ד. הערכת הלמידה בסדנה - המשתתפים החבקשו להעריך את למידתם במפגשי הסדנה. ניוון להצביע על מספר חומים מרכזיים של תרומה:

1. תרומה בתחום האישי-רגשי:

- קבלת חיזוקים לתחושות ולמחשבות והגברת הבטחון העצמי ותחושת המסוגלות לתרום לזולת.

- פיתוח היכולת לבחון את המציאות מזווית ראייה שונות, ולהתייחס באופן שונה לארועים יום יומיים.

- השגת תובנה טובה ומעמיקה יותר של העצמי, פיתוח היכולת לזהות רגשות, ולהבחין בינם לבין אלו המבוטאים על ידי הזולת.

2. למידת ידע חדש: רבים ציינו כי הם חשים שלמדו באופן כללי, אך התקשו להצביע על תחום ידע ייחודי כלשהו.

3. רענון התכנים שנלמדו בסדנה לגמילה: היו משתתפים שהצביעו על הדמיון באופן פעילותן של הסדנה לגמילה ושל סדנת הפעילים. דמיון זה נבע לדעתם מהמתכונת של העברת ידע עיוני (יחסית לקל"ה שבהן היה דגש על התנסויותיהם של המשתתפים), ומשיחופם של גברים ונשים כאחת.

4. תרומה בתחום התפקודי (צויינה על ידי מעט משתתפים) -

- הגברת הבטחון העצמי להצגת האגודה ומטרותיה, בהצגה העצמית כאשה מוכה / גבר מכה ובהתמודדות עם בעיות שנדונו במהלך הסדנה.

- כלים לתפקוד כפעילים: תפיסה אובייקטיבית יותר של מצבים, מיומנויות שיחה בעל פה ובטלפון, דרכי התנהגות בעת יצירת הקשר עם הפונים לאגודה, אופן ההצגה העצמית, דרכים להעברת המסרים והשיטות העיקריים.

ראוי לציין כי היו משתתפים שפקפקו בחרומתה של הסדנה, טענו כי לא היתה למידה מספקת, והיה משתתף אחד שטען שהיא לא תרמה לו דבר.

4. השפעות הקמתה של תת-הקבוצה על הקל"ה

כפי שצויין בסעיפים הקודמים, לא החלה פעילות ייחודית של עתודת הפעילים. עובדה זו מהווה מסגרת התייחסות למימצאים שיוצגו להלן:

א. השפעת ההשתתפות בעתודת הפעילים על מעורבות הפעילים בקל"ה - מבין 11 משתתפי עתודת הפעילים שרואיינו בשלב השני של המחקר, ציינו 6 (3 גברים ו-3 נשים) כי להשתתפותם בעתודת הפעילים לא היתה שום השפעה על מעורבותם בקל"ה. הנוחרים ציינו את ההשפעות הבאות:

- 3 נשים ציינו כי במהלך המפגשים של סדנת הפעילים הפחיתו את מעורבותן בקל"ה, מכיוון שלא יכלו לצאת פעמיים בשבוע מביתן בשעות הערב.
- אחד הגברים ציין כי בסדנת הפעילים חש שרכיבים מהמשחחפים מתנלמים מכעיוותיהם והם "ומטייחים אותן", ובחר לפיכך לעזוב את הקל"ה.
- גבר נוסף טען שההשתתפות הגבירה את מעורבותו בנושא בכלל, ובפעילויות הקל"ה בפרט (היה זה אחד מהמשתתפים שהמשיכו בפעילות חלקית לאחר תום המפגשים).

ב. התייחסות חברי הקל"ה האחרים להקמתה של תת-הקבוצה - מאחר שתת הקבוצה לא המשיכה בפעילותה הייחודית מעבר למפגשי סדנת ההכשרה, לא ניתן לדווח על התייחסויות לפעילות תת-הקבוצה אלא רק לעצם הקמתה והכשרתה. כפי שצפו המשתתפים טרם פתיחתה של סדנת הפעילים, היו מעט תגובות להקמת תת-הקבוצה. התגובות השליליות (התמרמרות, קינאה, פגיעה עקב אי-היבחרות לקבוצה) איפיינו יותר את קבוצת הנשים.

ג. מערכת היחסים בין חברי תת-הקבוצה לחברי הקל"ה האחרים - כל המשתתפים ציינו כי לא נצרו שום הבדלים במערכות היחסים בינם לבין חברי קל"ה האחרים עקב השתייכותם לעתודת הפעילים. מרבית המשתתפים - כמו חברי קל"ה האחרים - קיימו מערכות יחסים שונות עם אנשים שונים מבין חברי הקל"ה: החל בקשרים הדוקים ופגישות תדירות (שערבו גם את בני המשפחה האחרים), וכלה בקושר שהצטמצם למפגש הקבוצתי בלבד. הבסיס לקשרים אלו ולעוצמתם היה בעיקר "כימיה" אישית, ללא קושר להשתייכות או אי-השתייכות לעתודת הפעילים.

לסיכום - קשה להעריך את תיפקודה ואת השפעותיה של עתודת הפעילים על הקל"ה, עקב השיבוש שחל בהפעלתה. מהמימצאים עולה כי עד השלב בו נקטעה פעילותה, היחה להקמת עתודת הפעילים השפעה מועטת על הקל"ה, והיא הסתכמה בעיקר בהשפעותיו של תהליך בחירתן של הנשים. תהליך זה הביא לתחושת התמרמרות וקינאה בקרב מספר חברות קל"ה, אך כפי שנראה לא היחה זו השפעה בולטת. השפעה נוספת בקרב משותתפות עתודת

הפעילים היחה הצורך שהיה על שלוש מהן לבחור בין פעילותן בקל"ו להשתתפותן בדסנא, עקב המיגבלות ביציאה מהבית.

סדנת הפעילים אופיינה במספר מאפיינים:

א. האוירה בסדנה השתנתה במהלך המפגשים מאוירה פורמלית ומרוחקת לאוירת היכרות והתקרבות, חוץ יצירת הווי משותף וייחודי למשתתפים.

ב. החייחטותם של המשתתפים (ובעיקר הגברים) לאלימות אופיינה בפער רגשי מסוים בין הצהרותיהם על יכולתם לחרום עקב נסיונם וחוויותיהם, ובין הנסיון להחרק ולהחרק מאלימותם-הם (נסיון זה התבטא בשימוש בלשון עבר, המנעות מהצהרה מפורשת כי היו "גברים מכיס", ונקיטת עמדה של "פעיל-עוזר" שאינו מעורב רגשית). מאידך גיסא, התירגול בעת הסדנה הוביל למעורבות רגשית רבה ביותר.

ג. בניהול הסדנה הושם דגש על הצגת היבטים רבים ומגוונים של חפקיד הפעיל, ועל אירגון ויצירת הקשרים על גופים ציבוריים שונים. העברת הסדנה היחה בסיגנון דידקטי ומכוון. לא הושם דגש על עיבוד החוויות האישיות שנוצרו במהלך המפגשים (כגון: המעורבות הרגשית הרבה בעת תירגול פניה של גבר או אשה, הלמידה האישית מהמשובים שניתנו בשלב רכישת המיומנויות), ועל השלכותיהן ביחס לחיפקוד הפעילים.

ד. מנחי הסדנה הירבו בהתנהגויות "מודלינג" של פחרון קונפליקטיט ומחן לגיטימציה לחוסר-הסכמה. כמו כן הרבו המנחים בהבעת תמיכה ועידוד המשתתפים שהבינו חששות מפני חפקידם.

ה. המשתתפים העריכו את למידתם בעיקר בתחום התובנה וההתחזקות האישית, ופחות בתחומי רכישת מיומנויות ייחודיות. הובע צורך להעמקה ולהדרכה נוספת.

ד י ו ן ו ס י כ ו ם

מטרת מחקר זה הייתה להעריך את פעילותן של הקבוצות לעזרה הדדית ממספר היבטים: תפקודן כ"קבוצות לעזרה הדדית", השגת המטרות לשמן הוצבו, ותיפקודה של עתודת הפעילים שהוקמה מבין חברי הקבוצות. לצורך המחקר נבחנו שאלות אלו באופן נפרד וייחודי ככל הניתן. עם זאת, מסיכום הממצאים עולים הקשרים ההדוקים שבין היבטים השונים שנבחנו. בדיון זה ייעשה נסיון להציג את הממצאים העיקריים מגקודת מבט אינטגרטיבית וכוללת ככל האפשר.

השוואת מאפייני תפקודן של הקבוצות שנחקרו למאפייני קבוצות לעזרה הדדית המוזכרים בספרות, מצביעה על דמיון רב. בדומה לקבוצות אחרות לעזרה הדדית, הוקמו גם קבוצות אלו על ידי אנשי מקצוע, הממשיכים ללוות אותן. עם זאת, הקבוצות מנוהלות בעיקר על ידי החברים עצמם. תרומתן העיקרית היא בתחומי התמיכה הרגשית והמעורבות התברחת, והאזרה בהן מאופיינת בסולידריות ובמחויבות הדדית.

שאלה מרכזית שנוחרה לאור ממצאים אלו הינה מידת התאמתן של מודל פעילות זה למאפייני האוכלוסיה המשתתפת בקבוצות: גברים מכים ונשים מוכות שסיימו טיפול בסדנאות לגמילה מאלימות. בשונה מהאוכלוסיה הכללית של משפחות בהן קיימת אלימות בין-זוגית, מאופיינת אוכלוסיה זו כמוטיבציה רבה לשינוי המצב (שהביאה לעצם תחילתו של הטיפול בבעיה), ובהכרה- חלקית לפחות - של דרכים חלופיות לניהול מערכת היחסים. עם זאת, גם לאחר סדנאות הגמילה נותרו בעינם מספר צרכים מרכזיים, שהם חיוניים להשגת היעד של שינוי דפוסי היחסים: הצורך בהפחתת הכידוד החברתי של המשפחות בכלל ושל הגברים בפרט, הצורך בהונחזקות אישיות ובשינוי דפוסי התלות וחומר האונים שאיפיינו את הנשים, והצורך בחירגול ובהטמעת המיומנויות והכלים שנלמדו בסדנאות.

ההשתתפות בקבוצות לעזרה הדדית איפשרה לחבריהן לספק (ולו במידה חלקית) צרכים אלו. עצם ההשתתפות בקל"ה סיפקה מסגרת חברתית קבועה ו"סיבה לצאת מהבית". במהלך פעילותן של הקבוצות נוצרו קשרים בינאישיים הדוקים בין המשתתפים, ונוצרה רשת חברתית תומכת וסולידרית. כפי שצויין, היוותה קבוצת הגברים, מסגרת השתייכות חברתית, שעבור מרביתם הייתה הראשונה מזה שנים. מעורבותם של הגברים בקבוצה הייתה גבוהה מאד, וכללה פעילויות חברתיות גם מחוץ למפגשים (חלקן אף כללו את משפחותיהם). מרבית הגברים שרואיינו היו שבעי רצון ממסגרת חברתית זו, וחשו שהיא מספקת את צרכיהם החברתיים, ואין הם חשים בודדים ומנותקים כפי שחשו בעבר. נראה לפיכך, שבשלב זה של פעילותה היוותה הקבוצה את המוקד העיקרי של מעורבותם החברתית (למרות שבוטאו שאיפות של חלקם להרחיב את המעגל החברתי שלהם, ולבססו על קריטריונים נוספים מלבד חווית האלימות).

צורך מרכזי נוסף, המאפיין בעיקר את הנשים, הינו ההתחזקות האישית והפחתת חוסר-האונים והחלוח שאיפיינו את יחסיהן עם בני-זוגן. הממצאים מצביעים על כך שבמהלך פעילותן של הקבוצות התחזקו מרבית המשתתפים בכלל והנשים בפרט, ותחושות חוסר-האונים החלו מפנות את מקומן לתחושות מסוגלות וכח. הנחקרים משני המינים הצביעו על עליה באיכות הרגשתם הכללית, על תחושות שליטה בגורלם, על שינוי בדימויים העצמי (תוך הסתמכות על עצם יכולתם לעזור ולתמוך זה בזה), על שינויים במערכות היחסים במסגרת הבית ומחוצה לו, ועל פניה לאתגרים חדשים במסגרת המשפחתית ומחוצה לה. אף שנחקרים משני המינים הצביעו על תהליך זה, הוא היה בולט במידה רבה יותר בקרב הנשים: הן במידת החשיבות שהיקנו לו, והן בעוצמתם של השינויים המומשיים שנעשו (כגון: יציאה לעבודה לאחר שנים ארוכות של שהייה בבית).

ראוי לציין כי הדגשים שהושמו בפעילותן של קבוצות הגברים והנשים משקפים את בולטותן השונה של צרכים אלו בקרב שתי הקבוצות. בקבוצת הגברים ניחן דגש רב על המעורבות החברתית, שהתבטא בעוצמת היחסים שבין הגברים, בהרחחת לחומי חיים נוספים, וביחסים ה"חבריים" עם המלווה המקצועי. בקבוצת הנשים היה הדגש בעיקר על תהליך ההתחזקות האישית, כשהנשים רואות בתמיכה והדדיות אמצעי להשגתה של מטרה זו. הושקעו מצידן פחות משאבים במסגרת החברתית עצמה, וגם מערכת היחסים עם המלווה המקצועית אופיינה בתלות אישית רבה יותר. ניחן לשער כי הדגש הוועט יחסיו שניתן להיבטים החברתיים קשור גם למאפיין בולט של דפוסי מעורבותם החברתית של הנחקרים: נטייה של הגברים לצאח מביחס, בעוד הנשים ממשיכות להישאר בבית פנימה.

ההשתתפות בקבוצות תרמה גם לסיפוקו של הצורך השלישי שהוצג - תירגול והטמעת המיומנויות והכלים שנלמדו בסדנאות לגמילה. ההשתתפות בקבוצה העניקה לחברים ליווי צמוד וארוך-טווח (של חברי הקבוצה האחרים ושל המלווים המקצועיים). מחד גיחא, סיפק ליווי זה תמיכה בעת מצוקה, שתרמה לחיזוקם של המשתתפים בעיתוח קושי או בעת ש"מעדו", ומנעה בדרך-כלל הדרדרות נוספת. מאידך גיחא, היוו הקבוצות מסגרת מווסתת, אשר סיפקה מידע ועצה בעת החלבטות, ומשוב (חיובי כשלילי) על התנהגות. באופן זה יכלו המשתתפים להתנסות בפועל במיומנויות שהוצגו להם במהלך הסדנאות, ואשר לדבריהם נראו להם בחילה כחלק מ"חלוט רחוק שלא ניחן להגשימו". במובן זה השלימו הקבוצות לעזרה הדדית את תהליך רכישת המיומנויות שהחל בסדנאות לגמילה.

מאפיין בולט של מערכות היחסים של מרבית הזוגות שנחקרו, משקף את השינויים שחלו בהן. מרבית הנחקרים ציינו כי בניגוד לעבר, ניחן דגש רב למסגרת הזוגית, הומתבטא בניחוק מחוייבויות משפחתיות אחרות, יציאה לבילויים משותפים, חיפוש אחרי הזדמנויות לפעילות משותפת וכדומה. שינויים אלו במערכות היחסים הינם ביטוי לתהליכים שחוו המשתתפים, ואשר מיוחסים (לפחות בחלקם) להשתתפות בקבוצה.

במהלך תקופת המחקר החל תהליך של הרחבה ביעדי הקבוצות, המקביל לסיווג שהוצע על ידי Richardson & Goodman (1983), והוצג בפרק א' של דו"ח זה. הקבוצות חדלו להיות קבוצות המספקות שרותים לתבריהם בלבד, והן החלו גם בפעילות מהסוג השני - קידום של שינויים חברתיים בקהילה. עם זאת, תהליך זה הוא עדיין בחיתוליו, ומחקר זה יכול להצביע רק על שניים מההיבטים החשובים הקשורים בו:

- א. קיימת מוטיבציה רבה בקרב המשתתפים לפעילות. ניתן לראו במוטיבציה זו אינדיקציה מסוימת להתקדמותם של המשתתפים ולשינויים בדימויים העצמי.
- ב. בסדנאות ההכשרה של הפעילים הושם דגש על הצגה של מירב ההיבטים הקשורים בפעילות. נראה שיש צורך בהארכתה של סדנה זו, לשם הרחבתה של הלמידה האישית, הכוללת רכישת מיומנויות מחד, ועיבוד ההיבטים הרגשיים הקשורים בפעילות, מאידך.

סיכום

הממצאים מצביעים על כך שמאפייני פעילותן של הקבוצות כקבוצות לעזרה הדדית אכן חרמו לחיזוקם של השינויים ההתנהגותיים שהחלו בסדנאות לגמילה, ולהגברת מעורבותם התברתית של המשתתפים.

נראה כי קיימים צרכים דיפרנציאליים לנשים ולגברים שהשתתפו בקבוצות אלו. צרכים דיפרנציאליים אלו השפיעו על הדגשים שהושמו במהלך פעילותן של הקבוצות. ראוי לבחון היבט זה גם בהמשך פעילותן של קבוצות אלו, ובעת הקמתן של קבוצות נוספות (תוך בדיקה האם ניתן להכליל על משתתפיהן את ההבדלים שנמצאו בקרב משתתפי הקבוצות שנחקרו).

ממימצאי המחקר עולה שבעת הרחבתה של פעילות הקבוצות גם למתן שרות קהילתי ("קבוצת הפעילים"), יש להשקיע מאמץ ותשומת-לב רבה לנושאי הדרכתם של הפעילים. כדאי שהדרכתם תיחס להיבטים הרגשיים המיוחדים אנשים שהתנסו באלימות בעצמם בעת שהם עוסקים בנושא זה, ותאפשר עיבוד של הרגשות המתעוררים בשל כך. כמו כן כדאי שמערכת ההכשרה תעמיק את רכישת המיומנויות שנלמדו במהלך סדנת הפעילים שהתקיימה, ותנתן הדרכה שוטפת לשם הטמעתן.

מקורות

- לב-ארי, ר. (1986). אלימות במשפחה. האגף למעמד האשה בנעמ"ח.
- סגל, ס., פינטון, נ. ועובדיה, ד. (1989). מפעל מיוחד לגמילה מאלימות במשפחה. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי.
- קליבנסקי, ח. (1990). קבוצות לעזרה הדדית לבוגרי סדנאות גמילה מאלימות במשפחה. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי.
- רזניק, ר. (1980). 120 אלף נשים מוכות בארץ. בתוך: אור, ש. (עורכת) על אלימות ואל-אלימות. הוצאת אגוד העובדים הסוציאליים בישראל, חל-אביב.
- Ball, M. (1977). Issues of Violence in the Family Casework. Social Casework, 58, 1-12.
- Borman, C.D. (1979). Characteristics of Development and Growth. In: Lieberman, M.A., Borman, L.D., et al. Self-Help Groups for Coping with Crisis. San Fransisco: Jossy Bass.
- Browne, A. (1987). When Battered Women Kill. The Free Press, New york.
- Colleman, K.H. (1980). Conjugal Violence: What 33 Men Report. Journal of Marital and Family Therapy, 3, 207-213.
- Gartner, A. & Reissman, F. (1977). Self-Help in Human Sevices. San-Fransisco: Jossy-Bass (p. 76-77).
- Gelles, R.J. (1972). The Violent Home. Beverly Hills: Sage Pub., Inc.
- Gelles, R.J. (1976). Abused Wives: Why Do They Stay? Journal of Marriage and the Family, 38, 659-668.
- Giles-Sims, J. (1983). Wife Battering. The Guilford Press, New York.

- Gondolf, E.W., (1985). Fighting For Control: A Clinical Assessment of Men Who Batter. Social Casework, 66, 48-54.
- Hilberman, E. & Munson, M. (1977-78). Sixty Battered Women. Victimology: An International Journal, 2, 460-471.
- Hornung, C.A., McCullough, B.C. & Sugimoto, T. (1981). Status Relationships in Marriage: Risk Factors in Spouse Abuse. Journal of Marriage and the Family, 43, 675-692.
- Katz, A.H. & Bender, E.I. (Eds.) (1976). The Strength in Us: Self-Help Groups in the Modern World. New York: Franklin Watts.
- Koslof, K.E. (1984). The Battered Woman: A Developmental Perspective. Smith College Studies in Social Work, 54, 181-203.
- Levy, L.H. (1976). Self-Help Groups: Types and Psychological Processes. Journal of Applied Behavior Sciences, 12, 312-313.
- Maivro, R.D., Cahn, T.S. & Vitaliano, P.P. (1986). Assertivnes Defficits and Hostility in Domestically Violent Men. Violence and Victims, 1, 279-289.
- O'Brien, J. (1971). Violence in Divorce Prone Families. Journal of Marriage and the Family, 33, 692-698.
- Painter, S.L. & Dutton, D. (1985). Patterns of Emotional Bonding in Battered Women: Traumatic Bonding. International Journal of Women Studies, 8, 404-413.
- Richardson, A. & Goodman, M. (1983). Self-Help and Social Care: Mutual Aid Organizations in Practice. Policy Studies Institute.
- Scott, P.D. (1974). Battered Wives. British Journal of Psychiatry, 125, 433-441.

- Snell, J.E., Rosenwald, R.J. & Robey, A. (1964). The Wifebeater's Wife. Archives of General Psychiatry, 11, 107-112.
- Star, B., (1978). Comparing Battered Women and Non-Battered Women. Victimology: An International Journal, 3, 32-44.
- Star, B., Clarck, C.G., Goetz, K.M. & O'Malia, L. (1979). Psychological Aspects of Wife Battering. Social Casework, 111, 479-487.
- Straus, M.A., Gelles, R.J. & Steinmetz, S.K. (1980). Behind Closed Doors - Violence in the American Family. Anchor Books, New York.
- Walker, L.E. (1977-78). Battered Women and Learned Helplessness. Victimology: An International Journal, 2, 525-534.
- Walker, L.E. (1979). The Battered Women. New York: Harper & Row Publishers.
- Walker, L.E. (1981). Battered Women: Sex Roles and Clinical Issues. Professional Psychologist, 12, 81-91.
- Walker, L.E. (1983). The Battered Women Syndrom Study. In: Finkelhore, D. Gelles, R.J., Hotaling, G.T. & Straus, M.A. The Dark Side of Families. Beverly Hills: Sage Pub., Inc.
- Whitehurst, R.N. (1974). Violence in Husband-Wife Interaction. In: Steinmetz, S.K. & Straus, M.A. Violence in the Family. Dodd, Mead & Co., Inc., New York.

שאלון

חלק א' : פרטים אישיים

1. שם: _____ מס' סידורי: _____
2. תאריך ראיון: _____ (מס' החודש, מתחילת המחקר)
3. גיל: _____
4. גילן: 1. זכר 2. נקבה
5. ארץ מוצא: _____
6. מוצא האב: _____
7. מוצא האם: _____
8. מצב משפחתי: 1. נשוי 2. נפרד 3. גרוש 4. אלמן
5. דיוקן 6. אחוז: _____
9. מס' שנות כישואין נוכחיים: _____
10. מס' הכישואין: _____
11. מספר הילדים: _____
12. גיל הילד הקטן: _____
13. גיל הילד הגדול: _____
14. מס' הילדים הגרים בבית: _____
15. מקום מגוריהם של הילדים מתחת לגיל 18 שמוחץ לבית:
1. קרובי משפחה 2. פנימיות 3. אחר: _____
16. מס' הנפשות שהרות באופן קבוע בבית: _____
17. מס' החודשים בבית: _____
18. מספר שנות השכלה: _____ 1. ע"ג 8 2. ע"ג 10 3. ע"ג 12 4. ע"ג 13
19. סוג השכלה: 1. אין מעל 10 ש" 2. תיכונני עדונני
3. תיכונני מקצועי 4. על-תיכונני

1. 20. מקצוע: _____ (1. אין 2. צווארון כחול
3. משרד 4. שרותים/מטור
5. אקדמי/ניהולי 6. אחר: _____)
1. 21. תעסוקה בעבר: 1. כן, וצופה 2. כן, לסירוגין
3. לא (בר"כ)
1. 22. תעסוקה נוכחית: 1. במקצוע שלו 2. במקצוע אחר
3. לא עובד
1. 23. כמה נמן (בחרשים) אינך עובד? _____
1. 24. מרוץ לא עובד?
1. מובטל, מחפש עבודה 2. מובטל, לא מחפש עבודה
3. מחלה 4. אחר: _____
1. 25. האם אתה מרוצה מהעבודה?
1. בכלל לא 2. מרוצה מעט 3. מרוצה 4. מרוצה מאוד
1. 26. האם אתה מרוצה מההכנסה?
1. בכלל לא 2. מרוצה מעט 3. מרוצה 4. מרוצה מאוד
1. 27. איך אתה מגדיר את רמת חייך?
1. נמוכה 2. בינונית 3. גבוהה

חלק ב': התירוטות לקבוצה

בשאלות הבאות יש לענות עד כמה, להדגשן, וזמנה לך הקבוצה, בכל
אחד מהחומרים הבאים:

ובכללן מנשו בלבוכי הרבה הרבה

לא | | מאו"ל

א. תמיכה ישירה | | | |

1. להכיר את דעותי ולהבין | | | |

את עצמי | | | |

2. להיות מסוגל להזשף ולבטא | | | |

את דעותי בפני האחרים | | | |

3. לראות שאיני לבד במצבי | | | |

ובנעיותי | | | |

4. להרגיש שהקבוצה מקבלת | | | |

אותי ותומכת בי | | | |

5. לפתח בטחון עצמי רב יותר | | | |

6. להיות מסוגל לעזור | | | |

לאחרים ולתמוך בהם | | | |

ב. פעילות חברתית | | | |

7. שיוזיה לי מקום בו אוכל | | | |

להפגש מרי פעם עם אנשים | | | |

8. שתהיה לי סיבה לצאת מדי | | | |

פעם מהבית | | | |

9. לרכוש חברים חזשים | | | |

10. להשתתף לקבוצה/לחבורה | | | |

ובכללן מעטובייכונכי והרבהו הרבהו

לא | | מאורו

ג. פעילות קהילתית | | | | |

11. לתרום ולעזור למשפחות | | | | |

אחרות שנצבן דומה | | | | |

12. להשפיע על דעת הקהל כדי | | | | |

לשנות הדימוי השלילי שיש | | | | |

לגברים/נשים בנצבי | | | | |

| | | | |

ד. חינוך השכונות והתחברות | | | | |

13. להמשיך ולהמנע מהכאה | | | | |

14. להמנע מאלימות מילולית | | | | |

15. לחזק את מה שנלמד בסדנה | | | | |

להמילה מאלימות | | | | |

ד. מינוע ועצה מחנאחזרבי

ו. 16. ללמוד דרכי התמודדות נוספות

1. בכלל לא 2. מעט 3. בינוני 4. הרבה 5. הרבה מאוד

אילו ?

ו. 17. ללמוד להסתדר טוב יותר במשפחה

1. בכלל לא 2. מעט 3. בינוני 4. הרבה 5. הרבה מאוד

במה ?

ו. 18. ללמוד להסתדר טוב יותר בעבודה

1. בכלל לא 2. מעט 3. בינוני 4. הרבה 5. הרבה מאוד

במה ?

ו. 19. ללמוד להסתדר טוב יותר בחברה

1. בכלל לא 2. מעט 3. בינוני 4. הרבה 5. הרבה מאוד

במה ?

ה. עזרה ממשיכה

ו. 20. להעזר בחברי הקבוצה

1. בכלל לא 2. מעט 3. בינוני 4. הרבה 5. הרבה מאוד

במה ?

ו. 21. לעזור למישהו מחברי הקבוצה

1. בכלל לא 2. מעט 3. בינוני 4. הרבה 5. הרבה מאוד

במה ?

התריחסות כללית לקבוצה

- * נסה/י לתאר מעט את הקבוצה - מי משתתף יותר ומי פחות; למי יש תפקידים (פורמליים ולא פורמליים) בקבוצה מי בעיקר מנהל את העניינים בקבוצה מי מחליט מה יקורה; המקורה שאין הסכמה בין המשתתפים/ות, למי פונים; מי מחליט בסופו של דבר?
- * אם היה לך קושי אישי בתחום כלשהו (שקשור או שאינו קשור בקבוצה), למי היית פונה מדוע?
- * מה התפקיד של חנה / משה בקבוצה?
- * מה דעתך על הקמת קבוצת הפעילים; האם תורמת לקלייה או פוגעת בה? במה זה משפיע? באם אינך משתתף/ת - האם היית רוצה להשתתף; מדוע?
- * מה, לדעתך, מוסיף/חושב בן-זוגך ביחס להשתתפותך בקבוצה (לבני-הזוג שאינם משתתפים - מה את/ה מרגיש ביחס להשתתפותו של בן/ת זוגך בקבוצה)?

חלק א : הערכת האלימות

1. תדירות נוכחית

לוגין מפורטות התנהגויות שונות בהן משתמשים בני זוג בעת חילוקי דעות ביניהם. הינך מתבקש/ת לציין עד כמה השתמשה/ה בן/ת זוגך בהתנהגויות אלו, בשנה האחרונה.

- 0 = אף פעם
1 = פעם עד שלוש פע' בשנה
2 = עד 10 פגמים בשנה
3 = לפחות פעם בחודש
4 = פעם בשבוע או יותר
5 = כל יום

1. 1. להעליב או לקלל את בן-הזוג
2. 2. לצעוק על בן הזוג
3. 3. לאיים להכות או לנרוק משהו על בן הזוג
4. 4. לומר ולעשות דברים שיקניטו את בן הזוג
5. 5. להתעלם מדבריו של בן-הזוג / להפסיק לדון באמצע הדיון או לסרב בגלל לריב
6. 6. להגביל את פעולותיו של בן הזוג (מהה...) (.....)
7. 7. לעשות דברים נוספים שפוגעים בבן הזוג (מהה...) (.....)
8. 8. לנרוק, לשבור, להכות בחפצים
9. 9. לנרוק חפץ על בן הזוג
10. 10. לדחוף, להדוף, לגרור את בן הזוג
11. 11. לטמור לבן הזוג
12. 12. לבעוט בבן הזוג או להכותו באגרופים
13. 13. להכות את בן הזוג בכל גופו
14. 14. לאיים בסכין / אקדח / מכשיר אחר
15. 15. להשתמש בסכין / אקדח / מכשיר אחר
16. 16. אלימות מינית:

2. בהשוואה לעבר (לפני תחילת החברות בקל"ה)

עתה הינך מתבקש/ת לצרף האם יש:

1- הפחתה באלימות יחסית לעבר

2- אין שינוי

3- הגברה באלימות יחסית לעבר

1_ | 1. להעליב או לקלל את בן-הזוג

1_ | 2. לצעוק על בן הזוג

1_ | 3. לאיים להכות או לזרוק משהו על בן הזוג

1_ | 4. לומר ולעשות דברים שיקניטו את בן הזוג

1_ | 5. להתעלם מוידוריו של בן-הזוג / להפסיק לדון באמצע הדיון או

לזרוק בכלל לדבר

1_ | 6. להגביר או פעולותיו של בן הזוג (מזהר) _____

1_ | 7. לעשות דברים נוספים שפוגעים בבן הזוג (מזהר) _____

1_ | 8. לזרוק, לשבור, להכות בחפצים

1_ | 9. לזרוק חפץ על בן הזוג

1_ | 10. לדחוף, להדוף, לגרור את בן הזוג

1_ | 11. לסטור לבן הזוג

1_ | 12. לבעוט בבן הזוג או להכותו באגרופים

1_ | 13. להכות את בן הזוג בכל גופו

1_ | 14. לאיים בטכין / אקדח / מכשיר אחר

1_ | 15. להשתמש בטכין / אקדח / מכשיר אחר

1_ | 16. אלימות מינית: _____

חלק ר : פעילות ומעורבות חברתית

1. פעילות חברתית

א. תדירות - באיזו תדירות הינך עושה את כל אחת מהפעילויות

0 = אף פעם 3 = לפחות פעמיים בחודש

1 = שלוש-ארבע פעמים בשנה 4 = פעם בשבוע או יותר

2 = פעם בחודש בערך

1_1 . יוצא לבקר חברים לבדך / עם בן זוגך

1_2 . מארח חברים שלך בלבד / משוחפים בביתך

1_3 . יוצא (לסרט/מופע/מסעדה) לבדך

1_4 . יוצא (- / -) עם בן זוגך

1_5 . מבקר לבדך אצל בני משפחתך

1_6 . מבקר עם בן זוגך אצל בני משפחתך

1_7 . מבקר אצל בני משפחתו של בן זוגך

ב. בהשוואה לעבר (לפני תחילת ההשתתפות בקלי"ה)

1 = יותר מבעבר 2 = באותה מידה 3 = פחות מבעבר

1_1 . יוצא לבקר חברים לבדך / עם בן זוגך

1_2 . מארח חברים שלך בלבד / משוחפים בביתך

1_3 . יוצא (לסרט/מופע/מסעדה) לבדך

1_4 . יוצא (- / -) עם בן זוגך

1_5 . מבקר לבדך אצל בני משפחתך

1_6 . מבקר עם בן זוגך אצל בני משפחתך

1_7 . מבקר אצל בני משפחתו של בן זוגך

2. מעורבות חברתית / קהילתית

הינך מתבקש/ת לציין האם את/ה מעורב/ת בפעילויות הבאות, ולהשוות את שיעור המעורבות לעבר (לפני תחילת ההשתתפות בקל"ה) -
0 = לא מעורב 1 = יותר מבעבר 2 = באותה מידה 3 = פחות מבעבר

- 1. תחביב קבוע. (מהו - _____)
- 2. חברות בוועד או מועצה כלשהי (בית, הורים, _____)
- 3. פעילות ספורטיבית קבועה (מהי - _____)
- 4. חוג קבוע (מהו - _____)
- 5. התנדבות בקוף כלשהו (מהו - _____)

3. קשר קרוב עם אדם כלשהו מלבד בן הזוג

התשובה תיחס לקיומו של אדם קרוב, ולמידת הקשר עמו יחסית לעבר (לפני תחילת ההשתתפות בקל"ה) -

- 0 = אין קשר כזה 1 = יותר מבעבר 2 = באותה מידה 3 = פחות מבעבר
- 1. האם יש לך קשר עם אדם קרוב, שאיתו את/ה יכול/ה לדבר ולשתף אותו בדברים אישיים שקוררים לך ?
 - 2. האם לבן/ת נוסף יש קשר עם אדם קרוב, שאיתו הוא/היא יכול/ה לזכור ולשתף אותו בדברים אישיים שקוררים לו/ה ?

4. שביעות רצון מפעילות חברתית

א. מידות שביעות הרצון - דרגי את מידת שביעות הרצון שלך (או של

בן זוגך, לפי השאלה), באופן הבא -

1 = בכלל לא 2 = מרוצה מעט 3 = מרוצה 4 = מרוצה מאוד

1_1. האם את/ה מרוצה מחייב החברה שלך

1_2. האם את/ה מרוצה מהקשר שלב עם בני משפחתך

1_3. האם בן/ת זוגך מרוצה מחייב החברה שלב

1_4. האם בן/ת זוגך מרוצה מהקשר שלך עם בני משפחתך

1_5. האם את/ה מרוצה מחייב החברה של בן/ת זוגך

1_6. האם את/ה מרוצה מהקשר של בן/ת זוגך עם בני משפחתו/ה

ב. השוואה לעבר (לפני תחילת ההשתתפות בקלי"ה) -

1 = יותר מבעבר 2 = באותה מידה 3 = פחות מבעבר

1_1. המידה בה את/ה מרוצה מחייב החברה שלך

1_2. המידה בה את/ה מרוצה מהקשר שלב עם בני משפחתך

1_3. המידה בה בן/ת זוגך מרוצה מחייב החברה שלב

1_4. המידה בה בן/ת זוגך מרוצה מהקשר שלך עם בני משפחתך

1_5. המידה בה את/ה מרוצה מחייב החברה של בן/ת זוגך

1_6. המידה בה את/ה מרוצה מהקשר של בן/ת זוגך עם בני משפחתו/ה

קל"ה - שאלון מס' 2

תאריך: _____

א. פרטים אישיים

1. שם: _____

2. האם חלו שינויים מאז הראיון הקודם:

א. בתעסוקה: _____

ב. בפעילות חברתית/קהילתית: _____

ג. מערכת היחסים (אלימות) בביח: _____

ב. התייחסות לקבוצה

1. למשתתפים שאינם פעילים:

איך משפיעה העובדה שיש בקבוצה חת-קבוצה של פעילים (השפעות חיוביות/שליליות)?

איך משפיעה הפעילות שלהם על ההשתתפות שלהם-עצמם בקל"ה?

איך משפיעה הפעילות על מערכות היחסים עם הלא פעילים?

1. למשתתפים פעילים:

א. אילו פעילויות עשית מאז סיום הסדנה (בקל"ה, מחוץ לקל"ה)? מה מחוכנן?

ב. האם את/ה מרגיש/ה שקיבלת משהו מהסדנה? מה? מה למדת? האם זה רלבנטי להיותר פעיל/ה?

ג. איך משפיעה השתתפותך בקבוצת הפעילים על:
1.ג השתתפותך בקל"ה (יותר מעורבת או פחות, יותר פעיל/ה או פחות)

2.ג על הקל"ה כולה: אי מגיבים האחרים לפעילות שלך מחוץ לקל"ה? לכך שקיימת תח-קבוצה? לסגנון ההשתתפות שלך בקל"ה?

3.ג מערכות היחסים שלך עם חברי קל"ה אחרים:
עם הפעילים

עם אלו שאינם פעילים

ד. מה תגובתו/ה של בן/בת זוגך לפעילות שלך?

2. לכל השמחתפים:

א. כמה מהחברים שאתם אתה נפגש בחקופה זו משתתפים גם הם בקל"ה?

ב. האם אתה מרוצה ממצב זה? איך הייתה רוצה לשנותו?

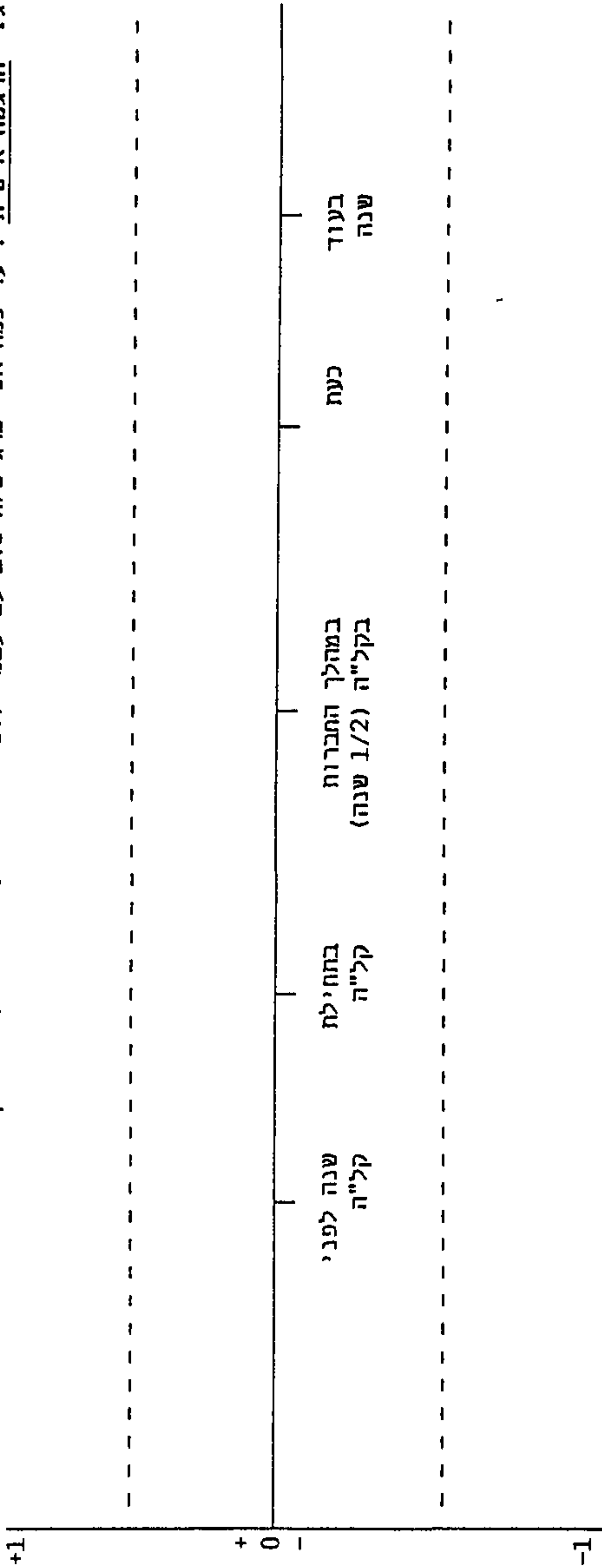
ג. עד כמה את/ה שבע/ת רצון מפעילותך בקל"ה?

האם היית רוצה להיות יותר/פחות פעיל/ה?

ד. בעתיד (בעוד שנה-שנתיים): האם את/ה חושב/ת שחיי יותר פעיל/ה?

פחות פעיל/ה? באותה מידה?

ג. הרגשה אישית : עד כמה אני מרגישה טוב עם עצמי (ושיש לי השפעה/שליטה על מה שקורה לי)?

- האם את/ה מרגישה שלהשתתפות שלך בקל"ה/בקבוצת הפעילים יש השפעה על כך?

ערכי t שהוקבלו במבחני t להשוואת ממוצעי ההערכות של הקל"ה בששת המימדים (N=18)

ממוצע וסטיות חקן	תמיכה רגשית	פעילות חברתית	פעילות קהילתית	מתן מידע ועצה	סיוע ממשי	חיזוק השינוי ההתנהגותי
3.861 (.598)	-					
3.708 (1.161)	0.63	-				
3.056 (1.042)	*3.26	*2.62	-			
2.750 (.883)	*5.02	*2.84	0.99	-		
2.278 (1.060)	*6.07	*4.68	*2.89	*2.03		
3.059 (1.036)	*4.12	*2.56	0.00	0.86	*2.62	-

* P < = .05

משמעותו של הבדל מובהק במקרה זה הוא, שהערכתם הממוצעת של המשחתפים את תרומת הקבוצות להשגתו של מימד האחד שונה מהערכתם את תרומת הקבוצות להשגתו של המימד האחר.

האגודה למניעת אלימות במשפחה.

תכנית הסדנא (לפעילים)

פגישה ראשונה

- א. הכרות, בדיקת ציפיות, הגדרת הסדנא, הסכס.
- ב. תקשורת: הקשבה הסבר מחודי של צרכי בעל הבעיה והמקשיב. חרגול

פגישה שניה

- א. תקשורת: פיתוח שיחה פנים אל פנים. הסבר מחודי של סוגי תגובה: הנהון, שתיקה, שפת הגוף, הזדהות, אמפתיה, דברנות וכו'.
- ב. חרגול תוך שימוש במצלמת וידיאו.

פגישה שלישית

- א. הרפיה: הסבר מחודי וחרגול.
- ב. נוהלי קבלת פניה: עיבוד משותף עם משתתפי הסדנא. פיתוח שיחה טלפונית, חרגול נפרדו לגברים ונשים.

פגישה רביעית

- א. עיבוד התפקיד של הפעילים על הרצף: קבלה ראשונית, מסירת מידע, תמיכה, תווך, "חבר". שמירה על סודיות: הצבת גבולות בחיפוקוד.
- ב. חרגול התפקידים.

פגישה חמישית

- א. תקשורת: מאפיינים של התערבות בשעת משבר. חרגול
- ב. המשך חרגול תפקידי הפעילים.

פגישה שישית

- א. יצירת קשרים עם גורמי חוץ. מודל להכנת פגישה והצגת הנושא.
- ב. חרגול חוץ שימוש במצלמת וידאו.

פגישה שביעית

- א. החארגנות קבוצת הפעילים: נוהלי עבודה בצוות וחלוקת תפקידים.
- ב. השלמת חרגול.

פגישה שמינית

- א. נוהלי עבודה עם האגודה ותוכנית הדרכה שוטפת.
- ב. סיכום.

**SELF-HELP GROUPS
for
GRADUATES OF TREATMENT GROUPS
for
REHABILITATION FROM VIOLENCE IN THE FAMILY**

Evaluation Research

**Researcher and Editor: Shlomit Levy
Head Researcher: Dr. Ariella Friedman**

ABSTRACT

The self-help groups operating in the Herzlia area, and designed for the graduates of the treatment groups for rehabilitation from violence in the family, are the subject of the present study.* These groups were evaluated according to three main criteria:

- a) their activity as "self-help groups";
- b) the extent to which the goals set for these groups were achieved;
- c) an evaluation of the functioning and influence of the subgroup of activists set up from among the group members.

Group participants (and some of their spouses) were interviewed twice, with a space of about half a year between interviews. The main findings were as follows:

- a) Groups operated rather independently, with the assistance of professional staff. They were viewed by members as a framework for belonging and for emotional support, from which members derived significant personal benefit.
- b) The different needs of the men and the women members of the groups influenced the characteristics of group activities. In the men's group of men, emphasis was placed on the establishment of a social network, whereas in the women's group, emphasis was placed on the personal strengthening of participants (by means of mutual support).
- c) There was a reduction in the rate of violence (mostly physical) in comparison to the period preceding participation in the workshops. A more moderate reduction occurred in the rates of verbal and psychological violence (sometimes an increase occurred).

Group participants evaluated the groups' contribution to these changes as moderate.

- d) An improvement was noted in the quality of group members' general feelings, in the course of their contacts with the organization and their membership in the self-help groups. The latter enabled them to use tools acquired in the workshops, and to experience feelings of greater control over their lives.

e) The social involvement of the participants increased, as did their satisfaction with their social lives and their desire to continue to develop social connections.

Most of the families indicated changes in their connections with their original families (usually in the direction of a weakening of these connections).

There were differences in the patterns of social involvement of men and women.

f) Most of the group members were characterized by a great motivation to join sub-groups of activists, and by a feeling that they are capable of assisting other families suffering from violence.

In the course of the training workshop, various emotional aspects of the activities were expressed, together with the acquisition of skills.

The limited activities of the sub-group in the course of the study period did not have a significant influence on the groups.

A discussion of these findings, and of the adaption of the groups' activities to the characteristics of the participants, is presented in the last part of the report.

* Reports on earlier stages of this project can be found in publications no. 30 and 41 of this series.

THE NATIONAL INSURANCE INSTITUTE
Research and Planning Administration

**SELF-HELP GROUPS FOR
GRADUATES OF TREATMENT GROUPS
for Rehabilitation from Violence in the Family**
Evaluation Research

tration Projects

No. 46

Jerusalem, Israel, April 1992